

Revistă de cultură. Sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Sub lupa Securității

Foto: Muzeul Memorial Sighet

Sumar

- Györfi-Deák György**, Ce-i în mână nu-i minciună p. 1
Viorel Mureșan, Lumea, ca prelungire a mâinilor pp. 2-3
- Imelda Chința**, *Zori la Bălgrad* p. 4
Parodie de **Lucian Perța** p. 4
Poeme de **Ion Pițoiu-Dragomir** p. 5
Marcel Lucaciu, Bucuriile triste p. 6
Carmen Ardelean, Sinergiile senectuții pp. 7-8
Viorel Tăutan, Între Niagara și Florida pp. 9-11
Imelda Chința, Narațiuni cu miros de poveste p. 12
Marin Pop, Moartea lui Maniu, sub lupa Securității pp. 13-16
- Simona Ardelean**, Filmografiile Simonei. *Mucize* (2015) p. 17
Camelia Burghel, Bădăcin: povestea re-povestită a unui sat din Sălaj pp. 18-19
Menuț Maximilian, Muzicianul și poezia pp. 20-21
Versuri de **Mirela Bîlc** p. 21
Teodor Sărăcuț-Comănescu, Punct... și de la capăt! p. 22
- Virgil Mihalca**, Situația economico-socială a țărănimii sălăjene în preajma anului 1848 pp. 23-25
Balogh Lucian-Claudiu, Dezvoltarea educației în Imperiul Habsburgic pp. 26-27
Livia Cheșeli, Mișcarea de rezistență anticomunistă din România pp. 28-29
- Monica D. Cârdea**, interviu cu **Marian Ilea**: „Jurnalul și mai ales «arhivarul» din mine îl susțin serios pe scriitor” pp. 30-31
Două poeme de **Mihaela Meravei** p. 31
Iulian Dămăcuș, Satiră, humor în *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir pp. 32-33
Marin Pop, *Cizerul eroic* p. 34
Ștefan Aurel Drăgan, Cărarea ștearsă pp. 35-36
Daniel Mureșan, Cronica discului. Van Morrison – *The Prophet Speaks* p. 37
Gheorghe Moga, Zece cuvinte latine care povestesc lumea noastră p. 38
Ioan F. Pop, Solilocvii inutile p. 39
Augustin Mocanu, O iarnă din copilărie pp. 40-41
Versuri de **Marin Moscu** p. 42
Alexandru Jurcan, Spre libertate p. 43
Două poeme de **Magda Hărăbor** p. 43
René Guénon, Simțul proporțiilor, traducere de **Daniel Hoblea** pp. 44-45
Daniel Săuca, De la „Gazeta de Duminecă” la... presa on-line pp. 46-48
Daniel Săuca, Daniel Hoblea, Viorel Mureșan, Györfi-Deák György, Malaxorul de făurar pp. 49-52
In memoriam Ion Brad și Ștefan Bitan coperta III
Arca poeziei, **Edgar Allan Poe**, Eldorado, traducere de **Nichita Stănescu**, o rubrică de **Viorel Mureșan** coperta IV

Caiete Silvane

ISSN 1454-3028

on-line: ISSN 2247-7365

Adresa redacției: Zalău, Piața 1 Decembrie 1918, nr. 11, Sălaj, România; Tel./fax 0260/612870;
e-mail: caietesilvane@yahoo.com, office@caietesilvane.ro;
www.caietesilvane.ro; www.culturasalaj.ro

Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România, a Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău

Serie nouă, Anul XV, Nr. 2 (169), februarie 2019.

Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 4 lei

Redacția:

Daniel Săuca - redactor șef
Viorel Mureșan - redactor șef adjunct
Daniel Hoblea - secretar de redacție
Marin Pop, Carmen Ardelean - redactori;
Viorel Tăutan, Marcel Lucaciu, Imelda Chința - redactori asociați;
Györfi-Deák György, Alice Valeria Micu, Gheorghe Moga, Simona Ardelean - colaboratori.

Responsabili de număr: **Daniel Săuca, Daniel Hoblea**

Corectură: **Oana-Maria Barariu-Săvuș**
Tehnoredactare: **Marius Soare**

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între: Consiliul Județean Sălaj; Instituția Prefectului Sălaj; Primăria Zalău; Direcția Județeană pentru Cultură Sălaj; Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău; Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Filiala Zalău; Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj; Inspectoratul Școlar Județean Sălaj; Arhivele Naționale Filiala Sălaj; Cenaclul literar „Silvania” și Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj.

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.

Nu primim la redacție decât materiale culese în format electronic, cu respectarea normelor ortografice în vigoare.

Revista „Caiete Silvane” este membră a Asociației Revistelor, Publicațiilor și Editurilor (ARPE)

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale, factorii poștali, prin Mediadiff Product SRL și prin redacție (telefon 0260-612870).

Prețul unui abonament pe o lună este de 4 lei. Pentru orice nereguli privind difuzarea vă rugăm să ne contactați telefonic la redacție.

Tiparul realizat la Tipografia Color Print Zalău, Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj, tel./fax 0260-661752

Ce-i în mână nu-i minciună

GYÖRFI-DEÁK György

Trăim într-o perioadă paradoxală: se tipăresc tot mai multe cărți, dar se păstrează tot mai puține. Biblioteca Națională le certifică apariția prin acordarea ISBN-ului, însă, atunci când cititorul ar dori să le obțină, ele devin de negăsit. Editurile se scuză: tirajul s-a epuizat, s-au tipărit doar 200 de exemplare, vremurile sunt grele! Librăriile afișează: nu este pe stoc. Nici abordarea directă nu reprezintă o soluție: fie autorul a decedat, fie a emigrat, fie s-a pensionat și s-a mutat undeva la țară. În disperare de cauză, omul trebuie să intre pe una dintre rețelele de socializare și să aibă noroc, să i se răspundă. Apoi, încep complicațiile. A fost găsit volumul căutat, dar editorul își afirmă drepturile în numele autorului și interzice copierea volumului, ba, mai nou, chiar și împrumutarea lui (deși tirajul a fost epuizat și nu intenționează să-l suplimenteze).

Cu toate impedimentele amintite, cazul cărților este unul privilegiat în spațiul cultural modern. Odată tipărite, ele își au soarta lor, dar, de la început, sunt pregătite să reziste în timp. Spre deosebire de ele, informația pe suport electronic se deteriorează rapid. Agenția spațială americană a pierdut un sfert din datele primei misiuni marțiene (Viking 1976), deoarece plasticul discurilor optice s-a deteriorat și informațiile înscrise n-au putut fi recitate. Durata de viață a unui CD este de cinci-zece ani, dar poate scădea drastic dacă adezivul cu care a fost lipit „plicul de protecție” îi corodează suprafața (cele mai bune sunt cele împăturite din hârtie obișnuită, fără nicio înclieiere). În cazul documentelor video, peliculele se pot șifona, subția, opaciza, rupe. Ca urmare a unei prelucrări inițiale grăbite, fără o fixare chimică îngrijită, granulele de argint se deteriorează în timp. În cazul diafilmelor și diapozitivelor imprimate, cerneala tipografică transparentă crapă, se șterge sau își schimbă culoarea sub efectul căldurii emise de lampa proiecteurului. Informația mai poate fi stocată pe suport magnetic, dar și acesta îmbătrânește încetul cu încetul, motoarele unităților de citire se defectează, brațele de lectură se blochează, memoriile flash se scurtcircuitează, plasticul cardurilor crapă, contactele aurite se tocesc și se oxidează, formatele (aspectul) unităților de stocare se schimbă de două ori într-un deceniu, iar cablurile de conexiune devin din ce în ce mai subțiri și mai fragile. Principiul de bază e să se cumpere cât mai mult și cât mai des, să se consume cât mai repede. Într-o societate dinamică de piață, produsul trebuie să devină neapărat inutilizabil după un timp, ca să se asigure reachiziționarea lui.

În condițiile în care avântul tehnic generează niște deficiențe și niște riscuri pe care singur le alimentează sub masca progresului continuu, supraviețuirea

operelor de excepție este asigurată în principal de experiența celor avizați și pasionați. Tot mai des, o banală interogare cu oricare dintre motoarele de căutare nu produce rezultatul scontat, deoarece firmele care plătesc să fie vizibile beneficiază de prioritate în capul listei de afișare; diferențele de codificare ale literelor își fac efectul (atât limba română, cât și mugiara devin victimele sedilelor și accentelor); motorul de căutare corectează de la sine termenii introduși și o ia într-o cu totul altă direcție; unii termeni sunt cenzurați ca producând încălcări ale unor presupuse drepturi comerciale sau personale; pagina care conține datele și-a schimbat aspectul (de exemplu, ca să poată fi citită cu ușurință pe telefonul mobil) și a primit o nouă adresă etc.

Un om de cultură se formează în timp îndelungat, ca urmare a unor experiențe estetice multiple. Printr-o activitate susținută zi de zi, el dobândește aptitudini specifice pentru căutarea, identificarea și explorarea surselor. Bibliotecarii îi oferă cataloage on-line și liste bibliografice pe subiecte specifice. Navighează în oceanul de informații și folosește ca balize sau faruri semnele de carte. Dacă dispune de o memorie bună, el însuși reține multe lucruri, care apoi se pierd în prea-mult-ul fluxului și refluxului de redundanțe.

În epoca modernă, omul iubitor de frumos este chemat să pună în valoare, să protejeze și să perpetueze valorile culturale. El este conștient de faptul că în viitor nu se vor retipări o mulțime de cărți valoroase, deci ele nu trebuie casate decât în extremis; că în România s-au trimis la topit o mulțime de ziare și reviste dinainte de 1945, pentru că n-au corespuns ideologic în perioada comunistă, deci este foarte mult de recuperat; că discurile de ebonită pot fi recitate cu mijloace simple, au șanse superioare de supraviețuire dacă sunt depozitate corect, deci merită să fie păstrate concomitent cu digitalizarea în format MP3. Computerele, tabletele și telefoanele inteligente funcționează doar dacă sunt alimentate de la priză sau reîncărcate periodic, iar acumulatele își pierd capacitatea după un timp, deci devin inutilizabile. Informația conținută de dispozitivele electronice se volatilizează foarte ușor. În schimb, produsele culturale materiale rămân intacte chiar și în cazul unui șoc electric sau a demagnetizării accidentale.

Ce-i în mână nu-i minciună!

Omul priceput regăsește, prețuiește și salvează, creează refugii, oferă oportunități pentru stoparea dematerializării culturale, un fenomen păgubos, care capătă tot mai multă amploare, datorită nepăsării, ignoranței sau lipsei de educație.

Lumea, ca prelungire a mâinilor

Viorel MUREȘAN

Aflat într-o încordare creatoare greu de egalat și într-o veșnică forfotă, care stă bine unui om tânăr, dedicat treburilor obștești, Menuț Maximinian e jurnalist, e și etnolog, e și critic și istoric literar, dar e, mai întâi de toate, poet. Ajungem la această, firească zicem noi, concluzie, după lectura cărții sale de versuri *Crucea nopții*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018. Este a patra sau a cincea culegere de poeme, numai potrivită să dea seama despre maturitatea creatoare a autorului. Cum se întâmplă de obicei cu textele critice care însoțesc asemenea plăchete, mai ales atunci când nu sunt de circumstanță, pot constitui și prima carte de vizită, cel dintâi pas către un contact mai de substanță cu poezia dintre coperte. Deloc aleatoriu, Constantin Cubleşan își intitulează prefața: *Aforismul ca expresie nostalgică a vieții*. El va surprinde aici pregnanța formulărilor și stilul plastic concentrat. Iar Andrei Moldovan, într-un *Profil de poet*, aflat pe post de postfață, vorbește despre câteva ipostaze lirice, în care Menuț Maximinian refuză să rămână cantonat: „Autorul acumulează experiențe poetice de referință, de la modernismul interbelic puternic diversificat, cât și de la un neoexpresionism moderat, la un postmodernism al recuperării formelor și al unui limbaj descătuișat de convenții” (p. 73).

Primul ciclu poetic poartă titlul *Copilul de apă* și recunoaștem în ființa astfel desemnată un reprezentant alegoric al poetului. Textul din deschidere, omonim, ar putea fi luat drept o „ars poetica”, definind, în esența sa, actul creației: „Locuiește/ La marginea pădurii// Neamul lui e/ Cunoscute// Ziua culege ierburi/ Iar noaptea prinde pești în brațele/ De toate zilele” (*Copilul de apă*, p. 9). Transferat de la persoana a treia, la persoana întâi, discursul liric surprinde o ipostază, nu doar nouă, ci chiar mai deslușită a „copilului de apă” și, deci, a poetului: „Cu vâsle noi,/ Mă lovesc de mal,/ Ca vântul peste încrețirea apei./ Voi lăsa doar ochii să plângă” (*Vâslaş*, p. 15). Poezia aceasta, reușind să redea solitudinea neliniștită a omului modern, face cale între sentiment și anecdotă, fără a se fixa pe careva dintre ele, căci se află pururi într-o febră a căutării. Temele sunt cele comune, de la ambientul nostru domestic, la tentativa pavesiană de a-i restitui cotidianului întreaga poezie, remitzându-l. Dragostea, de pildă, e surprinsă într-o vultă impresionistă, care poate deveni de neuitat: „Iubirea noastră/ Precum pălăria luată de vânt./ În

urmă/ Cuvinte/ Scrijelite pe inimă” (*Singur*, p. 10). La fel și sentimentul religios, cu tușe panteiste: „Mi-reasmă de flori sălbatice/ Peste valea/ În care vântul își are culcușul./ Iisus privește spre cerul înstelat,/ Iar licuricii se ascund după lună” (*Crucea nopții*, p. 11). Pentru acest poet, viețuirea înseamnă pietate ce se revarsă în firescul fiecărui gest, oricât de mic: „Să mângâi cerul/ Precum psalmistul” (*Învățăături*, p. 12), sau: „Mă descalt la poarta vieții./ Bat cu pumnii în fierul rece” (*Cruci*, p. 13).

Menuț Maximinian contemplant cu vibrație intensă obișnuitul, cotidianul, fapt estetic exprimat și prin regimul prevalent nominal al titlurilor: *Mâinile*, *Vis*, *Inima*, *Povești*, *Prag*, *Numele*, *Peisaj*, *Zborul*, pentru a ne limita doar la exemple excerptate din primul ciclu. Natura, văzută printr-un temperament, generează senzații optice, ori acustice, dar și olfactive sau motorii, de cele mai multe ori îngemănate, în compoziții de o mare fragilitate și prospețime. Paradoxul și misterele anotimpului sunt forțate oarecum să conviețuiască într-o stampă a unei geografii, și ea cu conture oximoroniche: „Când sticla lămpii crapă sub ger,/ Cerul e sprijinit de vârful căpițelor de otavă./ Satul plutește./ Sfârcurile mugurilor tresar./ Vine primăvara,/ O simte calul alb.../ Pe ulița din capătul de sus al lumii./ Nu e nevoie de fluier,/ Mioarele pasc/ Pe cărarea cât un fir de ață./ Biserica înfiptă în mijlocul satului/ Miroase a cer./ Maica Sfântă bea ceai din fructe sălbatice...” (*Primăvară în Transilvania*, p. 18). Un pastel seamănă cu ceremonialul unui copil, când învață rugăciunea îngerășului. În final se simte o descărcare de o sarcină de natură psihică: „Primăvara asta/ Începe în ghiozdan./ Flori colorate/ Și zâmbete” (*Primăvară*, p. 20). În *Seri de iarnă* ajunge, precum fumul de tămâie, o boare dinspre cenușa satului de mai an: „Lupi flămânzi/ Cântă la fereastră/ De Crăciun./ Măr copt/ ritm de colindă./ Miros de ninsori/ Cer pufos/ Amintiri...” (p. 26). Din multe poezii nu lipsește timbrul pillatian de împământenire a unor fețe biblice: „Aproape de grindă/ Maica Sfântă/ Îmi asculta rugăciunea./ Fecioara/ Se așază la masa păcătosului/ La cină” (*Prag*, p. 30). În altele se aud vagi ecouri blagiene. Chiar călcând rigorile prozodice genuine, următoarea terțină are scânteieri sub care mocnește un haiku: „La margine de sat/ Drumul urcă/ Spre cer” (*Peisaj*, p. 34). Capriciul și delicatetea intelectuală sunt prezente în cele mai multe dintre imagini. Așa se face că, uneori, religiosul e atins doar

la nivel decorativ, nu și ca trăire intensă cucernică: „În sat/ Haine cernite/ Și post negru// Ouă roșii/ Mielul jertfit/ Spovedanie” (*De Paști*, p. 36). Un filon tematic de mare încărcătură introspectivă, precum războiul, provoacă o deschidere ungarettiană a imaginarului, radiind în direcții divergente: „Copil din flori/ Cu ochii mari și zâmbet subțire// Se plimbă/ Pe sârmă/ Precum porumbeii” (*Război*, p. 38). Dintre numeroasele reflecții asupra actului poetic, mai iscusită ni se pare cea care sugerează îngemănarea dintre fragil și peren: „Lumea, o prelungire/ A mâinilor/ Ce culeg îngeri din iarbă” (*Casa mea*, p. 45). Întocmai cum a început, secțiunea intitulată *Copilul de apă* se și încheie cu poeme de o sprintenă coregrafie. Un text care degajă tihnă, asemenea unui eres acompaniat de torsul pisicii, se intitulează idilic, nu-i așa?, *Subnuc*: „Mățele sforăie fericite/ Citim veștile? Din ziarul adus de poștaș// Sufletul pasăre/ E în nuc// În el, bătrânii mei/ Ce umplu ulița” (p. 51).

Principala mutație produsă în cel de-al doilea ciclu, cu un titlu inspirat ales, *Stingher în miezul lumii*, este de ordin tematic, poemele aflându-se sub semnul, mai dinamic, al călătoriei exotice. De aici derivă și schimbări de așezare a eului poetizant în raport cu lumea prezentată. Dacă într-un univers rural (cel din *Copilul de apă*) efortul descriptiv era recuperator, iar timpul poemului, mai mereu al sărbătorii și devoțiunii, aici, starea de stinghereală impune cel puțin urgența unui prezent continuu: „Îți scriu un poem din Madrid/ Cu gust de espresso fără zahăr/ Aștept avionul/ Ce niciodată nu duce spre tine// Gând al libertăților/ Pierdute în mii de suflete// Bilet șifonat/ Cu miros de leandru// Îți scriu un poem din Madrid/ Ca o săgeată/ Ce străbate norii” (*Scrisoare din Madrid*, p. 55). Și formula epistolară a textului aduce în atenție laturi distincte ale călătoriei, din care nu lipsește un accent persuasiv-didacticist. Nucleul de la care radiază un alt poem e cuvântul-titlu „cercei”, obiectul ca atare sau, mai bine zis, absența lui, în măsură să redea protagoniștilor starea ingenuă a percepției primordiale: „În ziua în care ți-ai pierdut cerceii/ Ca niște scafandri căutam amândoi/ Cercetam lumi necunoscute// Pe plaja din Pankor/ Eram noi/ Mai noi înșine: ca în casa noastră” (*Eram noi*, p. 57). În alt loc, forța haijină a enunțului stă, nu doar pe concentrarea expresiei și pe melancolia unică a oricărei călătorii, ci chiar pe ambiguitatea unui adverb: „Avioane vin și pleacă/ Întinzând aripi/ Dincolo” (*Pasărea din fier*, p. 61). Tot o terțină, desprinsă din întreg, definește planurile imaginarului poetic al autorului, printr-o comunicare simplă, aproape de gradul zero al scriiturii, care tinde să devină și nota caracteristică a poeziei din *Crucea nopții*: „Ce se ascunde dincolo de pasul pe lună/ Dar în adâncul oceanelor,/ Dar în privirea oamenilor?” (*Lumi*, p. 62).

În același registru stilistic, un poem remarcabil e și *Maree*, altoind pe atmosfera pur exotica gesturi domestice tandre, în nuanțe aborigene: „Culori la kilogram// Uite ce bine îți stă/ Cu tricoul redus de 1 dolar/ Parcă ar fi de 100/ Ia-l nu mai găsești așa ceva// Pe străzile din Queens, Manhattan/ Oceanul aduce textile la țarm” (p. 64).

O cotitură tematică nouă devine sesizabilă în *Delir liric*, text cu valențe programatice, prefigurând un soi de „panteism poetic”, dacă ne putem astfel exprima. Parafrazând puțin doctrina în cauză, poezia ar fi, după Menuț Maximilian, forță vitală imanentă a lumii. Iar aceasta e doar o ipostază a unui eu poetizant mai sinuos: „Să curgă poezia prin venele New York-ului/ Să inunde cele 5 state/ Să fie cărți la fiecare colț de street/ Iar semafoarele să afișeze versuri// Să curgă poezia pe Hudson/ Turiștii din croazieră să pescuiască poezii preferați/ Precum pescarii peștele biblic// Pe strada pe care cărțile prind rădăcini/ Un vers pentru fiecare ram// Să ne hrănim cu poezia/ Pâinea noastră cea de toate suferințele// Să dăm cu vers în loc de piatră” (p. 65). Ca la mulți dintre congenerii săi, asistăm și la autorul aici în discuție, la recontextualizarea unor valori consacrate, dar împinse ușor către periferia universurilor spirituale frecventate. Și pentru el, mitul rămâne neistovită sursă de poezie. Astfel, într-un scurt poem, vedem remitizarea lumii printr-o lentilă mai degrabă onirică, decât magică, aeroportul din New York fiind văzut ca un brad de Crăciun: „De sus aeroportul e un pom de Crăciun/ Împodobit cu mii de ghirlande/ Colindători din toată lumea// Urmând mirajul luminilor/ Avioanele duc/ Vise deasupra New York-lui” (*La colindat*, p. 67). Imaginea poetică a realității, rămasă în final, capătă silueta unui Turn Babel care nu se închide peste cuvânt, ci dimpotrivă, îi dă aripi, îl resemantizează: „Poze de păianjen/ Duse pe ape// Plouă/ Limbile pământului se amestecă/ Așteptând feribotul// Valize mari duc pe umeri/ Cuvântul are aripi și zboară peste port” (*În Malaezia*, p. 69).

Născut în 1979 și format în școala de după 1989, Menuț Maximilian e, ca scriitor, un douămiist. Găsim în scrisul său acel *Weltanschauung* comun acestei promoții literare, dar și câteva note divergente. Atipicitatea îi provine dintr-un spectaculos balans între universul rural și zborurile transatlantice. Iar această pendulare neostoită, simțită la nivelul lexicului, se răsfrânge într-un soi de asintaxism specific mai degrabă unor poeți cu temperament și discurs (ne)verbos. Poezia e autenticist-biografistă, prinsă în fervoarea căutării unui feedback cu publicul. Armele cele mai eficiente puse la bătaie în această cursă sunt angajarea existențială și unele mici accente de moralism.

Zori la Bălgrad

Imelda CHINȚA

Scriitorul Ion Pițoiu-Dragomir, care nu mai are nevoie de nicio prezentare, pregătește un nou volum de versuri, aflat în curs de tipărire, *Zori la Bălgrad*. Un grupaj de douăsprezece poeme a fost ales spre lectură în cea mai recentă ședință de cenaclu desfășurată joi, 17 ianuarie 2019, poeme cu nuanță patriotică, iar *Pisania*, care precedă volumul, devine *pre-text* pentru lectură: „S-a făurit această carte în amintirea sumănarilor care au girat cu viața Marea Unire de la 1 Decembrie 1918”.

Daniel Săuca remarcă faptul că Ion Pițoiu-Dragomir se întoarce spre poezia patriotică printr-un discurs liric personal, fiind o poetică mai degrabă introspectivă decât declamativă, retorică. Prin tăcere, într-o agresivitate mai molcomă, poetul se apropie de sine, abordând o temă gravă, murmurând parcă, sentimentul evident al zădărniceii, dar și al speranței.

Daniel Hoblea surprinde în corpusul poemelor citite o domolire a vervei ludice în contrast cu ceea ce ne-a obișnuit poetul în volumele anterioare, punând parcă în surdină apetența pentru verva lingvistică. Ludicul bine temperat se datorează gravității temei, și anume dimensiunea patriotică, deopotrivă, credința în divinitate, iubirea de părinți – sunt temele majore ale grupajului în jurul cărora glisează întregul discurs poetic. Existența unor subteme contribuie la creionarea temei majore, care este țara, patria. Poemele creează sugestia unui parcurs inițiativ prin imaginea Bălgradului, iar metaforele izbucnesc într-o aparentă acalmie epică: „mănăstirea din bobul de rouă”.

O renaștere, o redimensionare a lui Ion Pițoiu-Dragomir este recognoscibilă chiar din titlul volumului, nuanțează scriitorul Florin Horvath. O altfel de rostire se articulează în prezentul grupaj, în care poetul se confundă cu neamul într-un lirism decantat, filtrat.

Președintele cenaclului, scriitorul Marcel Lucaciu, încadrează poemele într-o linie tradiționalistă, iar viziunea este modernă. Caracterul tradiționalist constă în tenta religioasă a versurilor, pe care o întâlnim și în volumele de proză, de asemenea unele motive literare cum ar fi *ștergarul*, accentuează acest caracter. Dimensiunea religioasă coexistă cu filonul patriotic, dar patriotismul e în surdină, poemele părând mai curând niște litanii. Poezia lui Ion Pițoiu-Dragomir este scrisă din dorința de a păstra acel stil calofil, poetul are grijă față de cuvântul frumos, e o poezie a volutelor stilistice, a metaforelor, a aliterățiilor, „pietre pietruiau”, „firavul fior”. Marcel Lucaciu accentuează tradiționalismul versurilor abordate în viziune modernă, glisând pe marginea unor figuri istorice precum Horea, Mihai. În esență, Ion Pițoiu-Dragomir scrie o poezie în care vibrează, abia perceptibil, patriotismul. Grupajul este unitar, iar poetul este un șlefuitor atent al logosului, un

bijutier. În concluzie, Pițoiu scrie o poezie remarcabilă prin expresivitate și prin fluența domoală.

Carmen Ardelean nuanțează faptul că aceste poeme sunt cromatizate diferit, alb-negru, de la începutul până la sfârșitul grupajului, păstrându-se conexiunea narativ-lirică. Poemele sunt impregnate cu energii diferite, corespondențe multiple: „brazii au sutane”, „suntem câmpia trezită la viață”. Poemele redau profilul moral al autorului și al poporului, Bălgradul fiind un reper spațial și temporal într-un joc al distanțelor și al timpului. Este remarcată solemnitatea plăcută a poemelor, dar și tonalitatea care îl avantajează pe poetul Ion Pițoiu-Dragomir.

Parodie de Lucian Perța

Ion Pițoiu-Dragomir

Mierea sălbatică

(din *Caiete Silvane*, februarie 2019)

încă de la daci noi eram recunoscuți
ca mari producători de miere,
tu, cititor, poate că nu-ți
aduci aminte (desigur,
erau alte
ere)

dar din mierea noastră până și zeii,
precum Asclepios, se înfruptau,
acum se-nfruptă toți atei
și habar n-au

mă în-tristează faptul că vom
ajunge (curând?!) în răs-cruci de drum,
albinele se vor îndepărta de om,
că prea le-am hrănit numai cu fum...

numai noi, poeții, suntem în măsură
să îngenunchem în fața lor în rugăciune,
să le promitem: ce-a mai rămas din natură
va fi salvat de noi – pentru națiune!
și vom distruge tur-nul de viespi
al celor ce se plâng
că nu-i bună
astă acțiune!

Ion Pițoiu-Dragomir

Mierea sălbatică

până mai-ieri stăpânii stâlceau
numele noastre să nu se știe care
este crucea fiecăruia și ne făceau pe toți
vânatul lor zilnic (ningea
mai ales
negru)

sperau să dăruim câte un cocos
zeului Asclepios – precum Socrate
odinioară – și să fim carii docili
din lemnul sicrielor

îi în-veselea gândul că vom
pleca (undeee!?) chiar dacă rădăcinile
noastre puternice și prea adânci erau
prea pietre pietruiam în pământ...

noi însă îngenuncheam și pentru
ei la rugăciunea de seară deși
ne incendiaseră altarele;
și pentru ei am pus – totuși! – pe
masă o bucată de pâine
frământată adesea
într-un plâns
fără lacrimi

Basorelief

„Să le ardem bisericile!” și-au zis
oferindu-ne cu porția raiuri peltice
în strălucitoare cuști de venin

se grăbeau apoi să ne vândă blestemele
ca pe niște apetisante batoane
de dragoste în-fierată

rămași între ei se acuzau reciproc
de subtilizarea unor decorații ruginite
de pe un veston coclit din garderoba
soarelui

că am aflat mănăstire în bobul
de rouă i-a scos din minți și hălăduiau
întruna prin munți ca prădătorii
în trei
picioare...

„Nu le-ai spus – îl auzeam pe vecin
în Cetate – că brazii noștri au sutane
de verde-etern vedem lumea cu ochii
din inimă și iertăm
până la sângerare?”

Râu sângerând cerul

pe platou priveam uimiți cât de
repede a renunțat soarele la suman
și vorbele noastre se prindeau în horă:
„aici este loc bun de statui!” murmuram

prin pietrele lor vor săgeta ovațiile
noastre – cu ecou sugrumat până astăzi –
copiii vor veni porumbei lângă ele
și (ochii lor aburind...) le vor săruta
lumina
șoptitoare

din icoane Domnul îi trimite
pe îngeri să ne șteargă lacrimile și
să vindece rănile pictate cu biciul
pe umerii noștri...

vor fi statui așadar peste vremuri
deasupra lor prin văzduh zăpada
va germina alb fulgii ei nu vor
mai fi cruci de răstignire pentru
cântecele
noastre

când cineva – vreodată! – va încrunta
frunțile lor vom împrumuta pentru
mâinile noastre aspre
piroanele
Lui

Bucuriile triste

Marcel LUCACIU

Poezia, ca orice altă artă, nu poate fi înscrisă în timp, dacă este numai eterică sau, altfel spus, dacă ea nu reflectă măcar o parte din spiritul vremurilor oricât de prozaice și de cenușii ar fi acestea. Un artist autentic sparge clopotul de sticlă, tresare auzind vuietul străzii, re-crează din „noduri și semne” lumea de ieri și de azi grație amintirilor selective și privirii sale pătrunzătoare.

Cu o rigurozitate mai rar întâlnită, Ioan-Pavel Azap își selectează poemele vechi și poemele (relativ) noi, într-o plachetă delicată, intitulată *Mică idilă feroviară* (Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2018). S-ar putea spune, pornind de la acest titlu (el însuși scris cu litere mici pe copertă!), că viața și dragostea sunt ca un nod de cale ferată pentru cunoscutul critic de film. Dar lucrurile nu sunt totdeauna ceea ce par a fi, la prima vedere. E, mai degrabă, aici, o minulesciană tentație a marilor depărtări secundată de suavele „iubiri de porțelan...”

Deși cuprinde versuri ce aparțin mai multor etape ale creației, de la debutul cu juvenilul *Autoportret cu mască* (1993), până la șagalnica *Ușă cu picioarele pe pământ* (2011), recenta antologie este bine echilibrată și are un caracter unitar. Cele trei grupaje (fără titlu) sunt, în fond, tot atâtea registre stilistice sau tonalități diferite, pe care poezia lui Azap le-a adoptat și le-a alternat, cu aceeași iscusință, de-a lungul anilor. Întâlnim, rând pe rând, în secțiunile respective, o tonalitate ușor ceremonială la început, una veselă și sprinteră la amiaza vieții, și – oarecum firesc – alta nostalgic-romanțioasă la deplina maturitate.

Ceea ce surprinde, la un moment dat, este o anumită solemnitate a confesiunii care nu se constituie, nicidecum, într-o caracteristică a poetului clujean. Deocamdată, poezia stă sub semnul reveriei romantice, evocă o epocă îndepărtată și îmbracă acea *Togă de gală* similară cu eminescianul „strai de purpură și aur”. E, însă, doar începutul unui periplu poetic sinuos. Treptat, vârstele poeziei glisează pentru a se așeza, provizoriu, într-o albie tradiționalistă: „În toamna veche galbenă ca banii/trăgeau țărani brazdă sfântă-n cer/ se opinteau și injurau talanii/ și îngeri li se încurcau în păr// se depărtau încet și o mireasă/ îi aștepta blajin îmbătrânind în gând/ eram copil din mâna mamei aspră/ îmi curg pe față lacrimi de pământ” (*În toamna veche*).

Uneori, remarcăm o viziune modernă ce se desprinde, pe alocuri, din grațioasele contururi ale unor poeme de dragoste, pe cât de simple, pe atât de expresive și tulburătoare: „Niciodată nu mi-a fost/ Atât de dor de tine/ Ca înainte/ De a te fi cunoscut” (*Confesiune*). Alteori, versul ia o alură neomodernistă și se lasă cuprins

de fiorii tranziției, de veșnica stare de provizorat românesc, de mediocritatea unei lumi care nu trăiește, ci doar există, pur și simplu, la modul agramat. De aici și sublima ironie a realității considerate drept unica sursă generatoare de fericire ori subtilul paradox al realității care imită arta (când știm că este exact invers!): „... numai realitatea m-a făcut fericit/ am scris o sută de versuri/ de parcă aș fi scris/ *unasutălei*/ și vă rog, vă implor/ credeți-mă/ realitatea imită arta/ altfel cum ai putea să citești/ scris cu stângăcie/ la lumina zilei/ cu litere de-o șchioapă/ „Magazin Micxt”/ pe scândura putredă/ bătută în poarta casei/ devenită/ peste noapte/ butic...” („*Magazin Micxt*”)?!

Nu în ultimul rând, unele poeme se apropie de surzătorul postmodernism prin aspectul lor narativ, prin valorificarea banalului cotidian (memorabilă, în acest sens, e *Plimbarea doamnei bătrâne*), prin spiritul ludic și, mai ales, parodic. Asistăm, de pildă, la o indulgentă parodiare a celebrei poezii bacoviene *Rar*, mizându-se mult pe demontarea straniei sale muzicalități: „... plouă cum n-a mai plouat, plouă/ plouă în culori, plouă vertical, plouă/ plouă în mansarde, plouă-n buzunare, plouă/ plouă în cuvinte – și-n computer plouă” (xxx).

Traversând un secol de poezie românească (mai exact, secolul XX), Ioan-Pavel Azap cochetează cu toate aceste curente literare, le împrumută – sceptic – recuzita, dar nu se afiliază niciunuia dintre ele. Zâmbind și, în special, disimulând, el rămâne același cronicar al boemei crepusculare, cu marșul ei triumfal spre vitrega posteritate, cu bucuriile triste ale risipirii ființei în cuvinte, cu teii ce-și „scutură floarea în halbele cu bere”, cu polemici și visuri livești: „Pe strada cu castani și tei pitici/ Treceau nepăsători ai mei amici// Într-ale scrisului și bahicelor mode./ Înviorați doar de mireasma berii blonde// Ne întreceam în versuri albe și sonete,/ – Pe prozatori îi exilam în epigrame desuete – // Și ne juram că tot ce scris-am doar postum/ Va fi să-mbrace haină sub formă de volum./ Ne cunoșteau toți chelnerii din trei bodegi,// Ba până și poeții cei mai blegi,// Iar cerșetorii – decrepiți ca niște bani – // Se-nviorau când, tandri și profani, // Treceau nepăsători ai mei amici// Pe strada cu castani și tei pitici!” (*Tandri și profani*)...

În esență, Ioan-Pavel Azap scrie o poezie a butaforiei, a sonorităților calde și catifelate, relatând, pe alocuri, fapte diverse, depănând amintiri deghizate în solilocvii, pe un ton când grav, când jovial, dar care lasă – deseori – impresia unui joc inteligent cu efemerele limbaje sau mode poetice. E un semn al deplinei libertăți creatoare și totodată dovada unui talent mereu capabil de înnoire, de revigorare artistică.

Sinergiile senectuții

Carmen ARDELEAN

Roman sub acoperire, Nicolae Prelipceanu

Scriind un roman *sub acoperire*, Nicolae Prelipceanu reușește să reunească, sinergic, poemul și drama senectuții, într-o monografie a neliniștilor și, deopotrivă, a liniștilor, a interogațiilor și a afirmațiilor pe care numai înțelepciunea vârstei le aduce. Cu un titlu voit ambiguu, calitate a stilului ce e, de altfel, o constantă a întregului volum, cartea apărută la Editura Cartea Românească, în 2018, reunește 19 narațiuni-capitole dominate de o subiectivitate și de un biografism asumate, chiar și atunci când fericite derogări ficționale transcend, asemenea unui plan oniric compensatoriu, textul. Coperta e, în acest sens, mai mult decât ilustrativă, căci asistăm, cu fiecare text în parte, la o rupere a pojghiței subțiri a memoriei și, implicit, a realității, la o fină, iscusită incizie dinspre interiorul spre exteriorul ființei.

Că volumul e un necesar baleiaj e vizibil și în textul de pe coperta patru: „Deseori mă gândeam cu tristețe că va trebui să mă despart de toate acestea, de cărțile mele, că ele se vor risipi în patru vânturi sau vor ajunge într-un morman de gunoi, undeva, în afara Bucureștiului și nimeni nu le va culege ca să facă un ban pe ele, după ce fuseseră un corp comun, poate chiar corpul meu, așa, separate, cum stăteau ele, în aparență, de mine”.

Retrospectiva pe care Nicolae Prelipceanu o realizează e una asumat dureroasă, iar momentul ales e unul tăios, crud caracterizat: momentul în care „aproape nimic nu mai are importanță”, când e „destul de foarte târziu”, când se „scufundă în singurătate și uitare”, departe de „colportajul media”. Se întrețes amintiri de acum 50 (sau 48), 40, 30 de ani în povestirile ce nu uită, parcă pasager, să simuleze, să parafrazeze și să alinieze, la perete, mode și modele literare, curente/acte de/în presă, anchete sociale sau de poliție. Rezultatul e, adesea, savuros, în ciuda tragismului ce mustește bine temperat, căci alternarea parafrazei cu nota livrescă, ingestia simultană a unor structuri specifice limbii de lemn și celei mai elegante abordări științifice în același paragraf creează o experiență *fine dining*. Iată o *linguriță perfectă* pentru afirmația de mai sus, din chiar primele pagini ale volumului: „În autobuzul 133, modern și el, dar fără aer condiționat, mai ieftin așa pentru primărie, eram aproape singur. Orele fiind înaintate, vorba lui

Trahanache, autobuzul era aproape goool, vorba unui crainic de fotbal. Întâi străin, argentinian, apoi chiar de-al nostru. Aș fi vrut să trec prin primul o, de la cuvântul magic de mai sus, dincolo, unde mi se părea că promite această deschidere să ducă”.

Nicolae Prelipceanu revede, mai puțin important dacă fizic sau mental, spații și oameni dragi, de odinioară, (re)trăind duble emoții: ale evocării și de odinioară. Căutând „să lege firul”, constată însă, cu nedisimulată durere, că, în mod nedrept, „capetele au dispărut”, pentru că „lumea e fericită să uite”, pentru că e inevitabilă „amăreala cenzurării vieții”. Nu întâmplător, volumul e deschis de o stranie vizualizare-simulare a propriului deces, în care încastrează propria creație, răsfoită, ironic, de *analfabeții funcționali* din sistem(e).

Angajat într-un lung solilocvii, redactorul-șef de la *Viața Românească* nu ezită să-și „interogheze” foștii amici, „băieții de zahăr ai tinereții pierdute”, atunci când rememorează intersecțiile cu „serviciile”, în momentele în care a solicitat viză. Extrem de inspirat și titlul acestei rememorări: „Așteptați, așteptați, așteptați” nu e un simplu îndemn rostit de unul dintre foștii dascăli sau o simplă parafrază la un (și mai) cunoscut îndemn, ci a fost motto-ul unor întregi generații antedecembriste. Jocuri semantice și analogii inteligente transpar și aici; tovarășul se putea „spune” cu t mic sau mare, „neapărat” (să uite) semnifică ba obligativitatea, necesitatea, ba lipsa de susținere, iar urmele trecerii timpului sunt interesant ascunse în sintagma „machiati de vârste”.

Multiple registre sunt bine armonizate în volum, iar „Scrijelește” poate fi o bună ilustrare, inclusiv pentru arta discretă de a deschide, treptat, sensuri noi ale titlului sau ale experienței evocate. Analogia carceră-birou-parc, inițiată pe ideea de inscripție, propagă semnificații inedite. Suferința ce declanșează inscripția sau pe care o provoacă inscripția e simbolic luminată chiar de verbul ce exprimă acțiunea „scri-jelește”. Pe aceeași linie, sunt inserate, aici și în alte texte, termeni cu semantică și structură ambivalentă: „corporația” e ba „corpo-rație”, ba „corp-oratie”; „absurdă” înglobează „surdă”; alternarea „asculta”-„ausculta” poate sublinia o nuanță interesantă.

Un nou sens al titlului volumului poate fi adăugat după lectura textului intitulat „Auz absolut”, ce propune personajul *Roman* Ioanițescu. O splendidă imagine a „ascultătorilor” de odinioară, receptori mereu pe recepție e realizată aici. Filosofia celor ce

aud și gândurile e sintetizată magistral (dacă avem în vedere sensul profund, secund al mărturisirii) în câteva cuvinte, rostite cu intenția ilustrării exacte a atribuțiilor: „noi după ce am găsit pe cineva începem să-l căutăm”. Nu merită ignorată nici analogia interesantă între conflictele internaționale și literatură sau amara observație că marea revoluție română s-a realizat „fără profesori și fără elevi”, așadar n-a fost nici „predată”, nici „asimilată” de elevi.

O amintire din copilăria petrecută în Sălaj fixează imaginea vremurilor de odinioară în „O fanfară din 1949”. E greu de hotărât ce dimensiune a textului e fundal și care se dorește a fi prim-planul, căci sunt deopotrivă subliniate atrocitățile și nedreptățile văzute/trăite de copilul înfiat în vremea secetei, de cărciumarul rămas fără cărciumă, de soția înnebunită, închisă în rugăciune și direcția în care a evoluat lumea, subliniată aici prin evoluția semantică: bina de lemn e azi tribuna, participarea are alt sens decât acum 40 de ani, răscrucea a devenit bifurcație, în gura celor care, frumos subliniat, spun „am decât o țigară”.

Fanfara, teatrul, simfonia, biblioteca sunt meta-personajele protagoniști în textele în care nota postmodernă e ușor perceptibilă, mai ales în colajele ce reunesc replici ale piloților din filme, ale personajelor din cărți, ale pictorilor, ale iubitelor din realitate. Evenimente posibile și ficționale, realități ale ființei sau ale istoriei, paradoxuri ale umanității sau ale lumii artistice sunt alternate în țesătura migăloasă a cărții.

Nicolae Preliceanu nu ezită să parodieze nici stilul jurnalistic, telegrafic, eliptic al postmodernilor, nici metaforizarea excesivă a neomoderniștilor, nici acribia, obsesia detaliului, specifică scriitorului realist, nici meditațiile filosofice ale autorului de roman de analiză și face toate acestea, uneori, pe parcursul unui singur text (vezi *Simfonia de iarnă*), fără a renunța la analogiile deja cunoscute: sala de spectacole amintește de sala de congrese, cu variabilele bine subliniate – unanimitate și degringoladă. Fără a avea intenția de a elogia trecutul, autorul realizează o pertinentă și, în același timp, savuroasă analiză a realităților de atunci și de azi, concluzionând că nu putem să vorbim decât de o „ipocrizie a democrației”. Iluzia libertății, egalității și posibilităților infinite e la fel de autentică precum integrarea românilor ce au inventat un nou calc lingvistic: numele cunoscutului cimitir Père-Lachaise devine pentru compatrioții pripășiți în Paris „la pere la caisse”. Temă de meditație odinioară, moartea devine azi subiect de primă pagină, prin atacurile teroriste; oglinda e înlocuită de „siviul european”, iar supremația autorului, a discursului auctorial e subminată de cititor și corector, de regizor și alți actori ai cărții.

De altfel, în întregul volum se remarcă disponibilitatea la dialog a autorului cu cititorul ce devine parte din discursul narativ. De la adresarea afectivă „lecteur, mon semblable, mon frère”, la confidențele deli-

cioase, totul ne confirmă statutul privilegiat pe care autorul se decide să-l acorde cititorului. Înțelege și că privilegiat devine el, atâta timp cât „dumneavoastră aveți timp să citiți chestia asta ciudată”, că tot ceea „ce simțim e pentru noi, nu are importanță pentru istorie”, că ar putea fi acuzat de delir, de prea lungi și inutile digresiuni sau de camuflarea adevărului: „Răspunsul era unul singur, îl știam, dar nu am de gând să vi-l dezvălui, pentru că nu aveți nicio legătură cu el”. Lectorul lui e, în mod evident, unul competent, cu apetență pentru subtilități și corespondențe, cu o cultură universală și cu simț lingvistic dezvoltat, care poate înțelege un autor care își asumă cacofonii și elipse.

Lumea (re)construită romanesc devine, astfel, una a parabolilor despre memorie și moarte, despre prietenie și trădare, despre conștiință și datorie. Emoționante sunt, în acest sens, textele *Fulgerător* și *Botezătorul*, ultimul relatând experiența trăită în copilărie, când un tată și o mamă, ambii ofițeri ruși, îi cer, fiecare, separat, să le boteze pe ascuns copilul. Nu înfioară doar neasumarea gestului creștin, ci, mai cu seamă, neîncrederea celor doi soți, unul în celălalt. O altă emoție, pe aceeași linie memorie-moarte e creată de textul intitulat, din nou simbolic, *Jos*. Lumea de jos e cea a cărților de odinioară care alcătuiesc, indisolubil, ființa autorului. Kafkian e derapajul spre multiplele sensuri ale antinomiei sus-jos: real-ireal, tolerat-ignorat, depozitat-activ, conștient-subconștient.

Încărcate de lirism sunt *Draft Deutscher în 1968*, *Sau 69* și *Bârnoi*. Dacă primul text abundă de piese, versuri nemțești, de întâlniri sentimentale într-un discurs confesiv, nostalgic, dar cu un tonus excelent, cel de-al doilea e un sensibil elogiu țaranului necunoscut, o rememorare a unei biografii în fărâme, o mostră de empatie vie, pe fundalul unei relativități temporale interesante, brăzdate de „momentele ploioase” ale tinereții.

Reprezentativ pentru perfectă coagulare a realității cu ficțiunea e *Maratonul poezilor*, căci în întregul volum remarcăm asidua precizie în stabilirea cronotopului, atenuată sau chiar anulată de stranii convorbiri telefonice, de digresiuni sau accentuări ale dimensiunii simbolice. Feliile de viață ogindite aici sunt, cu siguranță, fie trăite, fie gândite/(pre)simțite/probabile/posibile și toate acestea pentru că, așa cum mărturisește autorul: „Memoria e deasupra întâmplărilor goale, mecanice, fără sens”.

Unul dintre paradoxurile care rămân în memoria cititorului, după lectura cărții, e, cu siguranță, cel al poziționării spectatorului în sala de spectacol. Cu cât ești mai sus acolo, cu atât ești mai jos pe scara socială. Evident, reciproca e valabilă. Ce reușește Nicolae Preliceanu să facă în cea mai recentă scriere a sa e să se și să ne poziționeze când pe ultimul, când pe primul rând al vieții lui. Și, de ce nu, al propriei vieți. Sau al vieții, în genere.

Între Niagara și Florida

Viorel TĂUTAN

Motto: *În gara/ Niagara/ am așteptat, vara,/ să-ncerc, dacă pot,/ ca un brav netot,/ drum să tai înot,/ zvânc de cașalot,/ prin apa Niagara,/ lăsând solo gara!*
(improvizație în ritm feroviar)

Să obții viza **turistică** pentru Statele Unite ale Americii, să ai avantajul beneficierii, odată ajuns acolo/aici, de „casă și masă” cel puțin șase luni, și să nu vizitezi câteva dintre marile „atracții turistice” devenite celebre, cred eu că este o reprobabilă carență numită dezinteres pentru propria-ți cultură, iar viza ai solicitat-o din cu totul alte motive, credibile sau nu. Asta presupune, desigur, că ești pregătit financiar pentru această... aventură. Nu îndrăznesc să realizez o clasificare valorică sau procentuală a lor, inițiativă taxată probabil de către unii drept infatuare, însă oricine are libertatea să-și exprime liber opiniile, dacă acestea nu deranjează în vreun fel eventuale orgolii sau clasificări deja statuare științific. Eu am în vedere mai vechi opțiuni iluzorii din tinerețe în timpul și în urma vizionării unor filme documentare și artistice, în care imagini din peisajul nord-american îmi stârneau dorința de a le percepe nemijlocit. Să dau vreo explicație despre geneza acestei aspirații nu pot. Sunt convins însă de importanța lecturilor din copilărie și prima etapă din adolescență. Mă gândesc la Mark Twain, Jack London, James Fenimore Cooper, Karl May, John Steinbeck, John Dos Passos ș.a. Am mai spus-o cândva, tot în paginile revistei noastre, dar într-un alt context. La fel, următorul paragraf.

Ce anume cred eu că ar trebui să vadă un dascăl din învățământul preuniversitar, de pildă, măcar cu cinci ani înainte de pensionare, din mulțimea atracțiilor (nu doar) turistice nord-americane? Sau din altă parte a globului pământesc! De ce am ales tocmai această categorie de intelectuali, sugerând și vârsta? Pentru că a fost, în perioada comunistă, și a rămas din păcate o categorie evident pe nedrept dezavantajată, din rațiuni malefice. Apoi, încă mai are să împărtășească tinerei generații impresii, marcate posibil de un melanj obiectiv-subiectiv, despre ceea ce a perceput. Îmi pare acest aspect un auxiliar important al motivațiilor învățării. Refuz apriori intenția cuiva de a mă taxa drept idealist, adept al absurdului etc.!

Prima călătorie în interiorul SUA am făcut-o de la New York în Florida. Cu avion de talie mijlocie al companiei Delta Airlines. Aprilie 2017 – acolo, spre sfârșit de sezon. Am decolat de pe aeroportul LaGuardia și, după un zbor de trei ore și zece minute, aterizam în

Fort Lauderdale. De aici, cu taxiul, patruzeci și cinci de minute, în cea mai mare parte – pe autostrada luminată *al giorno*, până la hotelul din Surfside, stațiune-satelit a celebrei Miami Beach. Am fost găzduiți la Grand Beach Hotel, într-un apartament cu două spații de câte circa 35 de metri pătrați, despărțite de un perete, fiecare având dormitor, living și două băi. Comunicarea dintre ele se poate realiza prin intermediul unei uși cu acces opțional liber. Pe întreaga suprafață a acoperișului clădirii cu patru niveluri, parterul fiind socotit primul, este amenajat un părculeț care cuprinde două piscine cu apă de mare preîncălzită, dimineața și seara, până la circa 25°C, în suprafață de câte 30 mp, și două mai mici, de aproximativ 10 mp, cu apă adusă la 40°C, acestea fiind dotate cu instalații de hidromasaj, care pot fi puse în funcție de către doritorii acestui procedeu; există, în acest scop, un panou de comandă instalat la distanța de vreo trei metri înspre marginea terasei.

Am prins patru zile însorite, cât a durat sejurul. Aerosoli și băi de soare pe malul Atlanticului, masa de prânz – la restaurantul și terasa hotelului cu zece etaje căruia îi aparțin atât suprafața plajei, parcul dintre clădire și plajă, cât și hotelul unde eram noi cazați, aflat peste drum. După somnul obligatoriu de la amiază, urcam la scăldat pe terasă. În amurg, ne plimbam pe trotuarele străzilor din apropiere în căutarea unui restaurant-bar, dintre cele vreo cincisprezece, unde ar fi urmat să cinăm. Ceea ce continuă să mă impresioneze peste tot pe unde ne poartă pașii, este atitudinea persoanelor de vârste diferite, fie localnici, fie turiști americani, în diverse împrejurări. Fiind solicitați, de exemplu, pentru o informație oarecare, răspund amabil și blajin. Poate voi fi fiind eu ghinionist, încât să nu fi întâlnit încă vreunul dintre cei despre care aflasem din „folclor” că fac asemenea gesturi doar în schimbul unei bancnote de cinci dolari.

Am revenit reconfortați și optimiști în cel mai populat oraș din Statele Unite, însă cu senzația unei firești oboseli fizice, regretând că ne-am îngăduit doar un interval temporal atât de scurt. Nu bănuiam că vom poposi la același hotel din Surfside peste numai un an și jumătate, pe la mijlocul lui decembrie 2018. Dar asta e o altă poveste, ceva mai picantă.

Celui care a citit istorioarele mele cu iz memorialistico-jurnalistic din paginile revistei noastre, începând cu numărul din octombrie 2016, îi mărturisesc faptul că, în afară de acțiuni organizate o dată sau de două ori pe lună de către Institutul Cultural Român din New York, unde mergeam atrași de perspectiva implicării active,

dar și a întâlnirii posibile cu unii cunoscuți, sau a inițierii unor relații de prietenie, copiii noștri au avut grijă să ne ofere doze substanțiale, obținute printr-un soi de alchimie sentimentală, din produse culturale și divertisment. Plimbări, în anticamerele amurgurilor estivale, pe aleile feericului domeniu al multiculturalității, Central Park, sau pe „faleza” amenajată de administrația metropolitană la malul apei care desparte Long Island de Manhattan, East River State Park; vizite la Grădini-le Botanice din Queens și Bronx. La aceasta din urmă, New York Botanical Garden, ne-a uluit o expoziție de machete mobile ale modelelor de trenuri reprezentând istoria transporturilor feroviare din Statele Unite. Într-un spațiu de aproximativ șase ari, sunt reproduse formele de relief existente în acest vast areal geografic. Prin câmpie, printre dealuri și munți, traversând fluviu, râuri și prăpăstii peste poduri și viaducte, străpungând munții prin tuneluri, oprindu-se în dreptul unor „gări”, garnituri cu lungimi diferite menite transportului de călători și de mărfuri, dau zilnic posibilitatea sutelor de vizitatori, aflați în flux continuu, unii mai grăbiți, alții răbdători, să-și desfete ochii și spiritul în cadrul unui proces formativ intrinsec. Cei care doresc să vadă expozate în mărime naturală, privind transportul feroviar în USA, pot să ajungă destul de facil la Muzeul de Istorie a Căilor Ferate din orașul Scranton – Pennsylvania.

Inubliabile – concertele cu muzică de jazz susținute de cunoscutul compozitor și vibrafonist Eldad Tarmu, împreună cu alți doi sau trei confrăți virtuozii, în localuri selecte, cum se obișnuiește aici. Am răspuns cu mare drag, astfel, invitațiilor fiicei noastre, Alina-Sorana, soția și „impresarul” muzicianului.

Într-una dintre zile, am fost întrebat dacă aș dori să întâlnesc mari personalități ale trecutului și ale contemporaneității, să mă aflu în anturajul unora dintre acestea. Ușor șocat pentru început, am intuit pe urmă că ar putea fi vorba de Madame Tussauds și Muzeul Figurilor de Ceară. Citisem despre celebrul muzeu și știam că are la New York o „filială”. Curiozitatea m-a biruit. Doina mai fusese acolo în perioada când eu îmi ostioiam dorul dur de meleagurile țării, de prieteni și neprieteni. Mi-a servit drept ghid, și iată-ne pătrunzând în clădirea unde își dăduseră întâlnire câteva zeci de personaje celebre, în mărime naturală, din majoritatea domeniilor vieții culturale și științifice, politica încadrând-o între cele două. Le-am stat în preajmă, le-am salutat, reverențios în unele cazuri, ne-am lăsat fotografiati. Singurul gest pe care l-am omis, și regret, este că nu le-am solicitat autografe; de bună seama că nu ar fi avut puterea să mă refuze.

Poftim? Aa! Dacă am fost în vizită la Statuia Libertății? O, da, am fost! Ne-a primit cu obișnuita-i bunăvoință, marcată, cu toate acestea, de o ușoară tristețe. Poate să mă fi înșelat, însă pe mine m-a impresionat lacrima care i-a scăpat din ochiul stâng în momentul în care mi-a întâlnit privirea. Dar despre asta, altădată!

La începutul lunii iunie 2018 porneam la drum cu

destinația Cascada Niagara. Mai precis – orașul Niagara Falls, întins pe ambele maluri ale râului și, deci, ale cascadei, partea cea mai întinsă aparținând Canadei. Nu am de gând să ofer coordonate, distanțe, puncte de interes, amănunte ne semnificative în fond; acestea pot fi accesate de către cei care doresc pe Google, sau mai știu eu pe care dintre site-urile Internetului. Acolo se poate ajunge pe cale aeriană, terestră – cu mașina, trenul, motocicletă etc. – și, *why not*, acvatică.

Conform planului prestabilit, ne-am separat. Doi-na cu mine și cu Liviu vom merge cu automobilul. La volan – Liviu. Miraculoasa Aveline-Marie, care împlinise doi ani în urmă cu o lună și două săptămâni, însoțită de mămica ei, *off course*, urmau să plece spre seară cu avionul până în Buffalo, de unde să le preluăm noi, programați să ajungem înaintea aterizării avionului. Am pornit din fața locuinței pe la ora 07:30. Am străbătut dinspre est către vest cât mai aveam din Queens, am trecut pe autostradă prin Brooklyn, după care ne-am angajat în traversarea râului East River, prin tunelul subacvatic Midtown până în Manhattan. Păstrând direcția inițială, am continuat rularea spre New Jersey pe Washington Bridge, lung de aproximativ 1,5 km, una dintre cele mai circulante artere din SUA, peste râul (eu i-aș spune fluviu) Hudson, ocolim printr-o împletitură de autostrăzi Jersey City, și iată-ne rulând optimiști pe autostrada dorită. Pe măsură ce roțile jeepului înghit asfaltul cu o medie de 130 km/oră, Liviu ne dă explicații detaliate despre tot ceea ce îmi (ne) provoacă exclamații admirative și, nu o dată, stări de stupefacție sau simple mirări. Apreciat economist, posesor al unei memorii de excepție, are o cultură enciclopedică prodigioasă, fiind pasionat de istorie, mai cu seamă în segmentele ei: economic, geografic și geologic. A programat GPS-ul pentru un traseu mai pitoresc, având porțiunea mai lungă prin statul New York, aceasta însemnând parcurgerea prin nordul statului New Jersey și nord-estul Pennsylvaniei, urmând să ajungem la zona sud-vestică a lacurilor glaciare care, privite pe hartă, au forma unor degete, ori mai degrabă gheare (de tigr) Finger Lakes. Este a doua regiune viticolă importantă, după California, viile fiind răspândite pe dealurile care înconjoară toate aceste lacuri rămase în urma topirii ghețarilor. Dintre cele unsprezece, doar două, cele mai mari, pe lângă care am trecut după ce am depășit localitatea Ithaca, ne-au zgândărit interesul. Lacul Seneca, având suprafața cea mai întinsă, pentru denumirea sa, amintindu-ne de marele scriitor antic latin, în fond numele primit de un trib, făcând parte din populația băștinașă a pieilor roșii *iroquois*, căreia i s-au alăturat, de cele mai multe ori pașnic, alte triburi, *sioux*, migrate aici dinspre zonele geografice de centru-nord-vest, la granița cu actualele teritorii ale Canadei. În traseul nostru ne-au atras atenția, în stânga și în dreapta șoselei, câteva proprietăți imobiliare dominate de mari și înalte construcții cilindrice. Sunt silozuri (depozite) pentru cereale aparținând populației *Amish*, comunități de urmași ai imigraților elvețieni de limbă

germană, aparținând pe plan religios cultului creștin anabaptist, persecutați la ei acasă pentru credința lor, în secolele XVI și XVII. Membrii acestor comunități nu acceptă imixtiunea modernității științifice în viața lor. Dar despre acest subiect, cel pe care îl interesează poate afla detalii tastând pe Google cuvântul *Amish*. Din lipsă de altă preocupare, în timp ce inventariam vizual aspecte ale traseului, mi s-a cuibărit în minte, de unde a coborât pe limbă, un joc lexical rimat având ca motiv Niagara. Mi-a stimulat pofta de joc răspunsul afirmativ al lui Liviu, dat întrebării dacă în orașul Niagara Falls se poate ajunge și cu trenul. Ce-a ieșit, se poate vedea în motto-ul din partea dreaptă de sub titlu.

Pentru că tot ne găseam în această regiune extrem de pitorească, ne-am propus un antract de vreo trei ore în localitatea Watkins Glen, care administrează una dintre numeroasele rezervații-monumente ale naturii, o rezervație geologică uimitoare, creație a ghețarilor în proces de topire, spre apusul erei glaciare, al căror urmaș, năbădăiosul râu Glen Creek, continuă să producă lent schimbări spectaculoase: Canionul a fost astfel amenajat, încât să ofere posibilități celor care doresc să le cunoască „la pas”. L-am străbătut pe aproape toată lungimea sa, urmând traseul de jos (mai există unul, mai sus și mai dificil, prin pădure, supranumit traseul indian), urcând și coborând trepte, traversând de pe un versant pe celălalt peste podețe-arcade tăiate în stânca muntelui, ne-am strecurat prin spatele unei cascade spre a pătrunde apoi, pentru a ne continua explorarea, într-un fel de turn săpat în piatră, pe o scară în spirală. Imagini real-spectaculoase produse de jocul apei cu stâncile și vegetația, uneori foarte aproape de „aleea” pe care cei care urcă îi întâlnesc zâmbind pe ceilalți, care și-au încheiat periplul.

Nu știu cum vor fi arătând în zilele noastre Cheile Turzii, ale Ialomicioarei, ale Oltețului, Canionul Galbenei din Apuseni, unice, fiecare într-un fel anume; nu le-am văzut de vreo patruzeci de ani. Atunci, le-am perceput din poziția tinereții, a maturității viguroase, le-am străbătut cu entuziasm, admirându-le ineditul, sălbăticia, acceptându-le ca pe o provocare! Celor ale Bicazului, pe care le-am străbătut destul de recent, le răpește din farmec puzderia de comercianți instalați, uneori destul de riscant, la marginea șoselei.

Aici, în acest defileu carstic, în acest canion, omul a intervenit doar pentru a facilita deplasarea turiștilor, pentru a proteja integritatea fizică a vizitatorilor. A fost dificil doar din punct de vedere al efortului fizic. Am transpirat abundent, am scăzut în greutate cel puțin un kilogram (glumesc, desigur!), dar, finalmente, ne-am bucurat de priveliște și de aerul curat. Dacă aveam câțiva ani mai puțin, ne-am fi promis reluarea traseului dintr-o altă perspectivă, dar așa... Rămâne să-i provocăm pe alții, mai tineri, să prindă curaj și să-și trăiască viața îmbogățindu-se spiritual nu doar citind, ci și văzând și experimentând, fiind astfel utili celorlalți.

Ne-am pregătit de plecare, cu tot ce presupune asta, și am pornit spre Buffalo, al doilea oraș, din punct de ve-

dere al suprafeței și al numărului de locuitori, din statul New York. Am ajuns cu puțin înaintea avionului. Le-am așteptat pe fetele noastre la ieșirea din incinta terminalului. Explozie de bucurie în comportamentul Avelinușei la vederea noastră. Am mers fără întârziere la Suv-ul nostru, ne-am urcat și am ieșit la autostradă. După 40 de minute eram în fața hotelului din Niagara Falls, unde copiii rezervaseră două camere pentru trei nopți. Plănuiserăm să facem cunoștință, chiar din următoarea dimineață, cu râul și cascada de ale căror existență aflasem din manualele de geografie în ciclul liceal.

Turiști glăsuind în limbile tuturor naționalităților reprezentând mapamondul.

Granița dintre SUA și Canada trece de-a lungul albiei râului, partea cea mai lată revenindu-i celei de-a doua. Ceva mai mult de 500 de metri parcurgeam de la hotel până la grilajul din spatele căruia asistam la spectacolul acvatic fascinant. Era precum un personaj pletos din alte lumi, un uriaș culcat pe spate lăsând tumultosul șuvoi verde-albăstrui și transparent să-i pieptene pletele. Seara, culorile reflectoarelor, abil instalate, transformă totul în feerie. Un geamăt de durere, sau poate de plăcere, se făcea auzit la întâlnirea dintre acesta cu albia stâncoasă, peste care clocotea fiertura zeilor născociți de băștinașii precolumbieni. Imaginea este acaparantă până în pragul uitării de sine. O insulă formată de un canal desprins din trupul râului găzduiește parcul cu vegetație luxuriantă. Se ajunge acolo trecând peste un pod. Au fost amenajate aici alei care permit practicarea atletismului, precum și vizionarea celor două cascade, una mai mică, dar de aceeași înălțime cu cea mare. Pletele celor două se unesc puțin mai jos de jumătatea căderii spre hăul care fierbe.

Ziua următoare a fost destinată, în principal, apropierii la o distanță cât mai mică de butucul ghilotinei lichide. Zi de vară. Vipia mușcă usturător. Eu și Doina mea ținându-ne de mână. Stăm la coadă (suntem liberi să-i zicem *rând*) la bilete, după care, cu acestea între degete, stăm la un rând (ne permitem să-i zicem *coadă*) și mai lung pentru acces la lifturile menite să ne transporte pe platformele de unde trepte în zig-zag ne coboară la debarcader. Aici suntem așteptați de două ambarcațiuni în care ne imbarcăm după ce suntem obligați să ne ascundem veșmintele și părțile descoperite ale corpului în impermeabile care ajung până la glezne. Cele două platforme ale vasului pot oferi locuri, majoritatea în picioare, pentru peste o sută de „aventurieri”, astfel încât să poată vedea toți – de la prova la pupa, de la tribord la babord – infernul acvatic. E ca și cum ne-am fi urcat în „luntrea lui Caron”. Zgomot asurzitor de ape în delir. Duș abundent reconfortant. Ne îmbrățișăm și râdem fericiți. După revenirea la debarcader, ne scoatem „veșmintele ritualice”, le depunem în coșuri și containere special montate pe platforma de unde ascensoarele ne ridică la nivelul urbei. Suntem bucuroși. Am perceput marea cascadă și de sus și de jos, și ziua, și seara târziu. Putem să ne întoarcem acasă mulțumiți.

Narațiuni cu miros de povești

Imelda CHINȚA

Cartea lui Daniel Moșoiu, *Țigări umede*, Editura Limes, 2018, este un soi de inventar al unor experiențe de viață, fără ca tonul să fie neapărat nostalgic, ci reprezintă o călătorie în timp, o felie din existența unor medii distincte, a unor spații domestice, dar și familiare. Cele zece narațiuni împletesc întâmplări din timpuri diferite, amalgamând cu nonșalanță și dezinvoltură dimensiunea aproape mitică a lumii vechi cu noua realitate. Autorul ne oferă o literatură tratată în manieră realistă, purtându-ne într-o călătorie plină de farmec, în încercarea de a readuce în prim-plan gustul unei contemporaneități referențiale, anii dinaintea căderii regimului comunist și primii ani după Revoluție, povești în corpusul cărora descoperim medii distincte, conturate verosimil prin savoarea lexicală dublată de tonul ironic.

Țigări umede reprezintă un furnicar narativ plin de vervă, mișcare și viață, este un volum ce reeditează fragmente, fapte și reflecțiile unei lumi cinetice, impregnate de mirosurile, perioadele și extazierile ei. Detaliile, cu rol de *captatio benevolentiae*, evidențiază apetența, gustul pentru observația realului, creând o pauză descriptivă, menită a contura medii sociale readuse la viață prin povești: „Negri de fum, pereții țineau loc de agendă pentru abonații casei care însemnau cu pixul numere de telefon... Mesele înguste, așezate de-a lungul pereților și scorjite la colțuri, purtau încă urmele trufiei clienților de altădată”. Se poate recunoaște toposul asupra căruia planează încă miturile, un loc degradat de timp, devenit „cafenea-ua asta infectă. Jagoasă de-a dreptul. Arizona...”, însă în spațiul ei a rămas încă sentimentul „continuării poveștilor și întâmplărilor”, un topos cu trecut cultural, ornat cu povești și cu destine.

Ceea ce surprinde lectorul de la primul contact cu scriitura lui Daniel Moșoiu este firescul narațiunii, stilul lipsit de ornamente și decorațiuni stilistice, de frazări greoaie, care să creeze impresia de artificial. Dimpotrivă, simplitatea discursului accentuează verosimilitatea faptelor narate. Avem așadar, o carte despre destine simple, despre oameni reali, desprinși din medii diferite ce uneori contrastează, altele se completează: chelnerița, scriitorul, profesorul de română, umilul slujbaș, Vasile Ojog, măturătoarele străzii, Bubulina, Ciulina, slujbașul Fane Gurău, pensionarele, Tanti Florica și Maria, fostul constructor, țiganul cu *bilete de papagal*.

Poveștile de viață sunt pigmentate cu spiritul ludic și ironic al autorului, cu limba neaoșă a personajelor, cu faptele narate prin îmbinarea naturală a regis-

trilor: „Cât îs de șmecheri oltenii ăștia... Știi bancul ăla cu olteanu` care a mușcat din banană când a intrat trenul în tunel?”, „Îi ud on drac... Tăt mai bune moșinile mele”. Autorul reface o lume astfel încât lectorul să recunoască îndărătul ei urmele trecutului: *Carpați fără filtru*, *pachetul de Assos*, *televizorul Sirius* au fost realități pe care poporul le-a trăit timp de câteva decenii. Nu sunt eludate nici tarele vremii, metehnele unei societăți în care avansarea profesională era preferențială: „Dacă până și Ciupeii a ajuns șef de birou... Asta în vreme ce el rămăsese același umil slujbaș, la aceeași instituție unde adunase 22 de ani bătuți pe muchie. De avansări nu avusese parte, la premieri era, de regulă, ocolit”. Oamenii simpli duceau o viață anostă și austeră, frustrați din cauza lipsurilor și a nenumăratelor nevoi: „Oricum, în cazul lui, fondul se prezenta întotdeauna subțire, cât să-i permită o dată pe lună, cel mult de două ori, să se oprească la birtul unde se adună toți chiulangiii și bețivii instituției”, „Și s-a scumpit gazul, ce s-a mai scumpit! Degeaba ne mai dau șase mii la pensie... Ce să faci cu ele? Că și curentul electric s-a scumpit. Nu le mai pasă de noi, ne lasă să murim...”.

Pe de altă parte este evocat un episod care reamintește de perioada începutului carierei unui dascăl, nevoit să-și facă stagiul acolo unde lua repartiția: „Cu mânuța mea mi-am ales locul repartiției, dintre sutele, miile de localități înșirate pe listă. Și l-am ales numai pentru că avea un nume poetic, învălițor: Trestia!”, în esență un loc pitoresc, neatins de civilizație, fără curent electric, în care nici colectivizarea nu s-a putut instaura: „Deși ne apropiam de anii '70, pe aici nu pătrunseseră nici «tovarășii», nici colectivizarea”.

După căderea regimului comunist, omul se redescoperă, învață confortul și normalitatea: „Noii orașeni învățară încet-încet să tragă apa la closet și să se afunde în apa caldă din căzile de fontă”, lumea se schimbă, „se schimbaseră și banii. Nu mai aveau nicio valoare. Se scumpiseră toate”.

Țigări umede este un volum de micro-narațiuni în care cotidianul este tratat natural, iar figurile ce populează scenariul sunt familiare, surprinse de autor în gesticulația lor firească, existența lor reducându-se la rutină: serviciul, ieșitul la o bere sau un mic, tăiatul porcului sau peregrinările prin orașul schimbat. Toate aceste secvențe alcătuiesc o poetică a sincerității, reconstituie o epocă, recuperează un timp într-o tonalitate lipsită de ostentație. Daniel Moșoiu își păstrează prospețimea discursivă într-o delectabilă lectură.

Moartea lui Maniu, sub lupa Securității

Marin POP

Ajuns la putere cu ajutorul tancurilor sovietice, regimul comunist din România a încercat, și din păcate în mare parte a reușit, înlăturarea, chiar și fizică, a întregii elite interbelice, cu scopul de a crea „omul de tip nou”, slugarnic regimului totalitar.

De un astfel de „tratament” a „beneficiat” și marele nostru înaintaș sălăjean, Iuliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănesc și liderul opoziției democratice din România după 1944. El a fost arestat, în urma capcanei de la Tămădău, judecat de către un tribunal stalinist, închis pe viață și lăsat să moară în închisoarea politică de la Sighetu Marmăției.

Pentru regimul comunist, marii oameni politici precum Iuliu Maniu constituiau un pericol chiar și după moarte, iar tactica istoriografiei marxiste a fost aceea de a-i șterge numele din istoria poporului român. În timpul regimului comunist, adevărul despre viața și activitatea lui Iuliu Maniu nu numai că a fost deformat, dar a fost interzisă chiar pronunțarea numelui său. Mai grav, acest adevăr interzis a fost înlocuit cu denigrarea, calomnierea și întinarea memoriei marelui nostru înaintaș.

Prin Securitate, „brațul înarmat” al Partidului Comunist Român, au fost urmăriți îndeaproape urmașii săi și locuitorii satului său natal, Bădăcin, în mod special cei care dădeau semne că mai păstrează încă vie amintirea marelui om politic.

Cu toate că au suferit ani grei de închisoare, urmașii lui Iuliu Maniu din familiile Boilă, Pop, preotul Simion Man, Corneliu Coposu, Ilie Lazăr, dar și alte personalități sălăjene precum Petru Borzescu, Vasile Vetișanu, Valentin Dărăban etc., au încercat să-i reabiliteze memoria terfelită de regimul comunist.

Din notele informative ale delatorilor, rapoartele autorităților locale și alte documente ale Securității, care în prezent pot fi studiate în cadrul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.), aflăm informații inedite de istorie recentă, din care reies eforturile unor intelectuali sălăjeni și a consătenilor lui Iuliu Maniu pentru a-i cinsti memoria așa cum se cuvine. Astfel, dintr-un raport al Postului de Miliție Pericei, înaintat Inspectoratului Județean Sălaj al Ministerului de Interne, Serviciul Securității Statului, la data de 5 februarie 1973, când se împlineau 20 de ani de la moartea lui Iuliu Maniu, aflăm următoarele: „De la data primirii prezentului ordin am trecut la verificarea pe raza satului Bădăcin pentru a stabili dacă nu s-a organizat ceva aniversare în cinstea lui Iuliu Maniu care s-a născut în satul Bădăcin, dar din verificările pe care le-am efectuat, am stabilit că nu s-a

organizat până în momentul de față nici o aniversare.

La fosta curte a lui Maniu, unde în momentul de față este tabără de pionieri, sunt înmormântați părinți(i) lui Iuliu Maniu și în anul 1971, aceste morminte s-au săpat și s-au curățit de iarbă, după care s-au confecționat cruci noi din lemn. Aceste cruci au fost confecționate în satul Bădăcin de către Man Avram care este dulghier și Man Victor care este mecanic la C.A.P. Pericei, membru P.C.R. Crucile au fost cioplite și terminate în locuința lui Man Victor, din satul Bădăcin, nr. 198.

De mai multe ori vine în satul Bădăcin, Man Simion, care acesta se interesează mereu de soarta lui Iuliu Maniu, acesta a acționat și a fost cu inițiativa ca să se facă cruci noi la părinți(i) lui Iuliu Maniu, care sunt înmormântați la curtea fostului castel al lui Iuliu Maniu. Acesta este verișor (nepot – n.n.) cu Iuliu Maniu, fost preot greco-catolic și în timpul când Iuliu Maniu trăia, l-a purtat la școală.

Tot acesta, în cursul anului 1972, s-a dus la cimitirul religiei ortodoxe unde sunt înmormântați părinții susnumitului și a adus o cruce de piatră și lumânări la mormânt. Acesta locuiește în orașul Baia Mare și vine în satul Bădăcin, unde ia legătura cu mai multe rudeni ale susnumitului, foste membre ale PNTȚ și discută mereu despre soarta lui Iuliu Maniu.

În anul 1972, când era vorba să aducă osemintele lui Iuliu Maniu, Man Simion a venit la castelul lui Iuliu Maniu și a așteptat neamurile lui Iuliu Maniu de la Cluj, dar ulterior nu s-a prezentat nimeni cu osemintele lui Iuliu Maniu, după care a plecat înapoi în orașul Baia Mare.

La data de azi 5 februarie, pe la orele 8 dimineața, am fost sesizat de către persoana de sprijin din satul Bădăcin că Man Simion a venit de la Baia Mare și se află în satul Bădăcin la neamurile susnumitului, respectiv la fratele susnumitului¹.

În privința osemintelor lui Iuliu Maniu, în condițiile unui anumit „dezgheț” ideologic, în anii '70 se părea că se va reuși aflarea lor și se vor reînțina la Bădăcin, în cavoul familiei, conform testamentului. Clara Boilă, nepoată directă a lui Iuliu Maniu, a adresat un memoriu dictatorului Nicolae Ceaușescu. Din păcate, conducerea Partidului Comunist Român a dat ordin Institutului Mina-Minovici să rezolve problema și să dea familiilor sau urmașilor foștilor deținuți politici osemintele unor necunoscuți, pe care le dețineau pentru studiu. Așa s-a întâmplat și cu presupusele oseminte ale lui Iuliu Maniu. După intense pregătiri, pentru a organiza o înmormântare creștinească, în limitele

regimului totalitar comunist și ateu, familia și-a dat seama de înșelătorie. În aceste condiții, delegatul institutului a sunat-o pe Clara Boilă, i-a spus că regretă confuzia și că va reveni în câteva zile cu osemintele lui Iuliu Maniu, despre care spunea că se găseau la Ministerul de Interne, ceea ce evident nu s-a mai întâmplat².

Securitatea urmărea cu atenție evenimentele, prin informatori, după cum reiese și din câteva documente inedite descoperite în arhiva C.N.S.A.S. Astfel, Inspectoratul de Securitate al județului Maramureș, la 18 mai 1971, raporta că în ziua de 14 mai, unul dintre informatori a discutat cu preotul Simion Man, care a spus următoarele: „Am fost la Cluj, la familia dr. Romul Boilă (nepot al lui Iuliu Maniu), fost senator național-tărănist. Mi-a comunicat că a cerut de la conducerea de stat permisiunea să le dea osemintele lui Iuliu Maniu, care a murit la Sighet. Doamna Clarița – nepoată a lui Maniu – la fel a spus că au fost informați de către conducerea de stat că se aprobă cererea de a fi exhumate osemintele de la Sighet spre a fi reînhumate la Bădăcin, cu preoți. Un delegat special urmează să predea osemintele și ceremonia se va ține după 21 mai. Familia însă este împotriva ca preoți ortodocși să facă serviciul religios, deoarece Iuliu Maniu a fost greco-catolic. Eu (Simion Man) am fost rugat – ca nepot al familiei – să fac serviciul. Eu voi recita psalmul 50 și «Calea Crucii». Pe lângă familia numeroasă – vor participa prieteni intimi ai defunctului. De la Oradea vor veni dr. Stan (fost profesor de teologie) și alții. Probabil că episcopul de Blaj, dr. Todea, va veni și el. Dr. Prunduș de la Cluj nu va veni. Dr. Ionel Pop (fost ministru, nepot al lui Iuliu Maniu) mi-a trimis trei cărți, care au apărut în 1966, scrise de el (Ionel Pop). Acum eu fac liturghii pentru părinții și binefăcătorii mei. Am primit prin poșta de la societatea Caritas 15 dolari...”. Raport semnat de maiorul G. Bolintineanu³.

La 19 mai 1971, Inspectoratul Maramureș trimitea superiorilor o nouă informație, respectiv scrisoarea lui Ștefan Pop din localitatea Poieni, județul Cluj, originar din Bădăcin, care răspundea unei comunicări a preotului Simion Man. Din scrisoarea lui Ștefan Pop, confiscată de Securitate, copiată și reintrodusă în circuitul poștal, conform „uzuanțelor” epocii, se reda următorul pasaj: „...Cât privește știrea primită de la tine, în sensul că în curând este vorba să i se aducă osemintele celui amintit de tine, la Bădăcin, pentru reînhumare alături de celelalte neamuri decedate cu mult înainte, m-a impresionat, poate și datorită faptului că până acum nici nu se putea gândi cineva la un asemenea lucru, fiind de mult dat uitării de către mulți. Aș vrea și eu să pot fi la Bădăcin atunci când se va efectua acest lucru, pentru a mă întâlni cu tine și alți buni prieteni de pe acele locuri, care mi-au fost tot timpul atât de dragi. De aceea, te rog dacă-ți va fi cu putință să mă anunți și pe mine din timp...”. Raportul era semnat de același maior⁴.

Inspectoratul de Securitate Maramureș, prin ofițerul de legătură mr. Teodor Ghișa, raporta și deznodământul nefericit al inițiativei urmașilor lui Iuliu Maniu, în fapt farsa pe care au intenționat să le-o joace

organele de conducere comuniste. Astfel, la 15 iunie 1971, raportau că au primit de la informatorul Mihai Mare următoarea notă: „Sursa vă informează că în 8 iunie a.c. a cercetat pe fostul preot Man Simion care între altele a zis: Îmi pare bine că ne întâlnim, am fost la Cluj la familia Dr. Boilă și am aflat că înmormântarea osemintelor lui Maniu nu se va face acum. Este vorba că Maniu să fie reabilitat și după aceea se va face înhumarea cu ceremonie cuvenită. Eu am fost și pe la Bădăcin, unde am reamenajat mormintele părinților lui Maniu și ale familiei sale îngropați pe «Dealul Țarinii», în fosta lor proprietate. Unde a fost casa lui Maniu, azi este casă de recreere pentru copii.

În continuare Man Simion a spus: Din familia aceasta eu singur am rămas preot și de aceea familia ține la mine și caută să mă informeze. Osemintele lui Maniu sunt puse într-o ladă în beciurile închisorii din Sighet, unde Maniu a murit. Când se va decide și aproba înhumarea te voi aviza și pe tine, până atunci să ne îngrijim de suflete că nu știm când Domnul ne va chema”⁵.

Preotul Simion Man a continuat să-și viziteze satul natal și rudeniile care mai erau în viață, ceea ce nu a scăpat de „ochii vigilenți” ai informatorilor pe care Securitatea îi avea chiar și în Bădăcin. Astfel, pe data de 19 noiembrie 1976, sursa „Mircea Marin”, trimitea lt. major Ioan Banc următoarea notă informativă: „Sursa s-a întâlnit în data de 13.11.1976 pe stradă, în satul Bădăcin, cu numitul Man Simion, actualmente cu domiciliul în municipiul Baia Mare. Acesta a spus că n-a venit de ziua morților pe 1 noiembrie 1976, ci acum și împreună cu Pop Ștefan care lucrează la Poieni, au mers la mormintele părinților lui Iuliu Maniu. Cât era de față și sursa Man Simion i-a spus că nu peste multă vreme iar am să viu, dar ca preot greco-catolic, nu vor trece nici 2 ani și așa se va întâmpla”. În timpul discuțiilor dintre cei doi, a sosit și preotul Victor Miron, care nu se întâlnește de mult cu Simion Man și l-a invitat la casa parohială⁶.

Un alt eveniment supraviețuit cu atenție și influențat de către organele de securitate a fost cel din 3 decembrie 1978, când s-au aniversat 175 de ani de învățământ românesc la Bădăcin.

La data de 10 noiembrie 1978, fostul informator „Mircea Marin” „relatează verbal că pe data de 03.XII.1978, se adună fiii satului Bădăcin.

În 14.XI.1978, s-a întâlnit cu fostul avocat Mașcanu, fost pretor pe timpuri care spunea că va veni și el în data respectivă la Bădăcin pentru a se întâlni cu Vetișanu Lucian (Vasile – n.n.), care în prezent se află în Italia. Mașcanu a afirmat că se intenționează de către fiii satului ca la castelul lui Iuliu Maniu să-i ridice o statuie fiindcă merită, deoarece Iuliu Maniu a făcut Unirea cea mare la 1.XII.1918.

Man Patrița, vicepreședintele Consiliului Popular Pericei este și el de acord să i se ridice o statuie lui Iuliu Maniu, care a fost fiul Bădăcinului și a făcut mult pentru țară”⁷.

Pe data de 27 noiembrie, același informator a discutat cu Traian Todoran din Șimleu, membru PCR,

pensionar. Acesta „a afirmat că în data de 03.XII.1978, va merge la Bădăcin unde va avea loc adunarea fiilor satului la castelul lui Iuliu Maniu și se vor căuta diferite acte despre activitatea lui Iuliu Maniu și acum vrem să-l reabilităm pe el ca om de stat, deși el a murit într-o închisoare comunistă. Acum politica s-a schimbat, tot ce am zis noi când am fost activiști de partid este egal cu zero.

În situația aceasta se va bucura Borzescu Petru că va fi scos și el în evidență și poate că-i vor da o pensie mai mare”.

În urma primirii notei informative, organele de securitate au adoptat următoarea rezoluție: „Să informăm organele de partid pentru a pune în vedere organizatorilor să prevină eventualele manifestări dușmănoase. Măsurile prin rețea de influențare pozitivă a celor predispuși la incitare, cât și de a lua atitudine fermă de combatere în cazul că cineva ar ridica probleme neprincipiale. Să trimitem surse de la Zalău de influență, la fel persoane cu funcții de răspundere de la Inspectoratul Școlar Sălaj”⁸.

Alte informații despre evenimentul organizat la Bădăcin aflăm din raportul informativ trimis de către delatorul cu nume de cod „Neagu” sergentului major Teodor Mada: „Cu ocazia întâlnirii cu sursa «Neagu», mă sesizează verbal că la data de 3.XII.1978, cu ocazia serbării din satul Bădăcin, adică 175 de ani de la înființarea școlii, se va face propunere și se va discuta cu această ocazie, se va face o propunere să se facă în satul Bădăcin o statuie la Maniu. Tot sursa mă sesizează că se va discuta cu ocazia aceasta ca să se adune, «să se facă colecție» (colectă – n.n.) de la toți cetățenii din comună pentru a face o statuie la Bădăcin.

Aceste discuții sursa le cunoaște din discuțiile purtate cu îngrijitorii de la animalele C.A.P. Bădăcin și afirmă că despre aceasta discută toți cetățenii”.

Organele de securitate, prin maiorul Vasile Ghitea subliniau că vor lua „măsurile preventive prin rețea, factori de influență și conducere din comună. Identificați și neutralizați toate persoanele din Bădăcin predispușe la acțiuni ostile cu această ocazie”⁹.

Un alt informator a discutat cu Petre Borzescu din Cehei, cunoscut anticomunist, semnatar al Unirii Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918, care deși a reprezentat la Adunarea Națională de la Alba Iulia secția Partidului Social-Democrat din Șimleu Silvaniei, avea un adevărat cult pentru Iuliu Maniu, pe care și-l manifesta în public, cu orice risc. Petre Borzescu a afirmat – spune informatorul Securității – „că va merge acolo (la Bădăcin – n.n.) numai dacă va veni «tatăl nostru», referindu-se la Vetișan, care luptă pentru Iuliu Maniu, că dacă n-ar fi fost acest om de stat, Ardealul nu ar fi al României, că el a făcut unirea cea mare. Istoria poporului românesc îi va face monument lui Iuliu Maniu. Pământul scump al Ardealului, datorită activității lui Iuliu Maniu s-a alipit la patria-mamă.

Poștașul Coste Ioan i-a confiat sursei (neștiind desigur că are de-a face cu un delator – n.n.) că directorul școlii din Bădăcin i-ar fi trimis invitație să vină la

întrunire și lui Vetișan de la București și de asemenea umbliă din casă în casă ca să mobilizeze oamenii.

Discursurile și programul artistic se vor ține la Bădăcin, la cămin, iar masa se va organiza la castelul lui Iuliu Maniu.

N-ar fi exclus să vină și numitul Vălcăuan, originar din Bădăcin, care în prezent se află în R.F.G., unde a plecat în urmă cu câțiva ani la lucru și nu s-a mai întors și apoi s-a căsătorit acolo, după căsătorie venind o dată cu soția sa în Bădăcin”.

Informatorul a primit sarcina să participe la întrunire „pentru a stabili natura comentariilor sale în legătură cu evenimentele politice interne și internaționale”.

Pe lângă respectivul informator, au mai fost „dirijați” să participe la acest eveniment și delatorii cu nume de cod „Niculescu Puiu” și „Avramescu Constantin”¹⁰.

Pe data de 1 decembrie 1978, sursa „Dumitrescu” din Zalău trimite lt. Nicușor Sabău următoarea notă informativă: „Vă informez că la 3.XII.1978, în localitatea Bădăcin, va avea loc întâlnirea fiilor satului, care a fost amânată de la data de 4.XI.1978 deoarece nu putea să se prezinte Dărăban Valentin, doctor în științe economice (filozofie – n.n.), care în acea perioadă era plecat la Viena.

Din discuțiile cu cetățenii din sat rezultă că Dărăban intenționează să-l reabiliteze pe Iuliu Maniu.

În urmă cu circa un an, Dărăban, la o adunare populară care a avut loc la căminul cultural, a discutat unele aspecte referitoare la personalitatea lui Iuliu Maniu, în urma cărora tov. Man Patrițiu, vicepreședinte la Consiliul Popular Pericei a luat atitudine spunând că asemenea lucruri nu s-au mai spus în fața mulțimii adunate, la care Dărăban spunea că e foarte bine documentat și știe ce vorbește.

La întâlnirea fiilor satului vor mai participa dr. Man Vasile, directorul spitalului din Șimleu, Puia, primar în comuna Pericei și Vilmani, inspector școlar.

Programul va începe la ora 10 cu vizitarea expoziției din școală și va continua cu întâlnirea de la cămin.

Toată activitatea este condusă de Pop Gavril, directorul Școlii generale din satul Bădăcin”.

Informatorul a primit următoarele sarcini: „să rețină persoanele care vor ține cuvântări, conținutul discuțiilor, manifestările pe care le au și intențiile de viitor în legătură cu persoana lui Iuliu Maniu. În caz că se vor purta discuții neprincipiale să ia atitudine și să combată ideile sau propunerile necorespunzătoare”¹¹.

A doua zi, după evenimentul de la Bădăcin, organele de securitate l-au chemat la raport pe fostul informator „Mircea Marin”, care le-a relatat următoarele: „Întrunirea a avut loc la căminul cultural, unde s-au ținut discursuri de către mai multe persoane, printre care și directorul școlii Pop Gavril, care a vorbit foarte frumos, după care s-a prezentat un program artistic, iar la masă au mers numai cei invitați. N-a pomenit nimic despre Iuliu Maniu. Nu a fost prezent la această adunare numitul Vetișan, profesor la Academia din București.

La sursă acasă au fost Borzescu Petru și cu Crișan

Vasile, primul din Cehei, al doilea din Șimleu Silvaniei. Borzescu Petru și-a exprimat mirarea și nemulțumirea pentru faptul că n-a venit la întrunire Vetișan, deși a fost invitat, că el le-ar fi putut vorbi oamenilor despre marele om de stat care a fost Iuliu Maniu, care are cel mai mare merit pentru alipirea Ardealului la patria mamă. Alte probleme nu s-au discutat. Numitul Crișan Vasile n-a făcut nici un comentariu pe marginea acestui eveniment. Numitul Vălcăuan, care se află actualmente în R.F.G., n-a fost prezent la întrunire¹².

Dintr-o altă notă informativă, a delatorului „Cercetătorul”, datată 8 februarie 1979, aflăm următoarele: „La întâlnirea «Fiii satului» nu am participat. Stând de vorbă cu oamenii din Bădăcin, am aflat că întrunirea a fost foarte reușită și că un cetățean care nu are domiciliul în sat a amintit de un fiu al satului, politician, care are o stradă denumită cu numele lui în New York. Întâlnirea a fost organizată pe plan local de directorul școlii generale din Bădăcin.

În sat, de mult timp, am auzit zvonuri că în localul actualului castel (tabăra de copii) va fi o casă memorială pentru Iuliu Maniu și că un grup de oameni din capitală luptă pentru reabilitarea lui.

Se pare că întrunirea «Fiii satului» organizată în satul Bădăcin a fost un pas timid spre reabilitarea fostului politician”.

„Informația a fost furnizată ca urmare a sarcinilor primite. Problemele semnalate cu Iuliu Maniu sunt verificate și prin alte surse. Au fost informate la timp organele de partid cu aceste probleme, personal tov. prim-secretar”.

Organele de securitate îi trasau următoarele sarcini: „Să verifice în continuare ce comentarii se fac legat de acest lucru, care e starea de spirit în comună, legat de prezența unor turiști și vizitatori la rude¹³”.

Petre Borzescu continuă să-și exprime public nemulțumirile față de regimul totalitar comunist și cultul lui față de Iuliu Maniu, după cum reiese dintr-o serie de note informative. Informatorul „Avramescu Constantin” raporta că pe data de 9 iunie 1979 s-a întâlnit cu Petre Borzescu și au discutat despre Iuliu Maniu: „Despre acesta, Borzescu a afirmat că a fost un mare român, omul Ardealului care peste tot pe unde a umblat a luptat pentru ca Ardealul să fie al României. A fost un mare om politic care s-a luptat pentru binele românilor, și care deși are mari merite în Unirea cea mare, conducerea de azi nu-i recunoaște aceste merite și nici măcar nu-l pomenește. După Borzescu, Maniu a fost un om drept, bun patriot, dar noi suntem mincinoși, dar nu va trece mult și va fi reabilitat¹⁴”.

De asemenea, după cum rezultă dintr-un raport cu propuneri de avertizare, înaintat organelor superioare de către căpitanul de Securitate Ioan Banc, Petre Borzescu se preta la „unele manifestări dușmănoase și pro-maniste”. Petru Borzescu „a afirmat în mai multe rânduri față de informatorii mai sus-menționați, informații verificate că meritul în constituirea statului unitar român îi revine în întregime lui Iuliu Maniu, că prin el s-a obținut Ardealul de la unguri, conducătorii

de astăzi nu au nici un merit în făurirea statului român, că Iuliu Maniu va fi reabilitat în curând, recunoscându-i-se aportul în această problemă și faptul că a avut o contribuție importantă și în răsturnarea regimului antonescian în august 1944”.

Căpitanul propune să fie avertizat „într-un cadru restrâns¹⁵”. Astfel, pe data de 25 octombrie 1979, căpitanul Ion Badea din cadrul Direcției I, maiorul Vasile Ghitea din cadrul IJMI Sălaj și căpitanul Ioan Banc din cadrul Securității orașului Șimleu, l-au chemat pe Petru Borzescu la sediul biroului și l-au avertizat. Ca de fiecare dată, el „a recunoscut în întregime faptele sale și și-a luat angajamentul solemn în fața organelor de securitate că nu va mai avea astfel de atitudini care să lezeze securitatea statului, iar în cazul în care nu-și va respecta prezentul angajament este dispus să suporte consecințele legale¹⁶”.

Dintr-un raport al organelor de securitate, datat 15 aprilie 1982, aflăm că Petre Borzescu „în mod repetat a adus injurii la adresa politicii partidului și statului nostru, afirmând că «acest partid a întunecat istoria țării refuzând să recunoască meritele lui Iuliu Maniu la unele evenimente politice din trecut, care au avut loc în țara noastră». El susține că activitatea fostului Partid Național Țărănesc trebuie reconsiderată, iar lui Iuliu Maniu, apreciat de el ca o fostă personalitate politică, autoritățile de stat să-i ridice o statuie în localitatea Bădăcin, satul său natal.

În ultimii ani, Borzu Petru a fost semnalat că întreține relații cu Vasile Vetișan din București, descendent P.N.Ț., căruia, după afirmațiile sale, îi furnizează date cu caracter istoric și demografic, apreciindu-l ca fiind în măsură să acționeze pentru reabilitarea lui Iuliu Maniu, știind că este preocupat de întocmirea unei lucrări despre activitatea acestuia¹⁷”.

Iată doar câteva exemple din care reiese că sălăjenii au încercat, atât cât s-a putut în cadrul unui regim totalitar, aflați în permanență sub lupa Securității, să reabiliteze memoria lui Iuliu Maniu, nedreptățit atât de mult chiar până în zilele noastre.

Note:

1. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.), fond Documentar, dosar D 8490, vol. 2, f. 122.

2. Vezi, în acest sens, Cristian Borz, *Monografia satului Bădăcin și a familiei Maniu*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2012, pp. 123-128.

3. A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar D 17, f. 244.

4. *Ibidem*, f. 245.

5. *Ibidem*, f. 247.

6. *Ibidem*, dosar D 8490, vol. 2, f. 121.

7. *Ibidem*, f. 76.

8. *Ibidem*, f. 75.

9. *Ibidem*, f. 74.

10. *Ibidem*, f. 73.

11. *Ibidem*, f. 72.

12. *Ibidem*, f. 71.

13. *Ibidem*, f. 105.

14. Idem, fond Informativ, dosar I. 971.871, vol. 3, f. 36.

15. *Ibidem*, f. 1.

16. *Ibidem*, f. 2.

17. Idem, fond Documentar, dosar D 8490, vol. 2, f. 51.

Filmografia Simonei

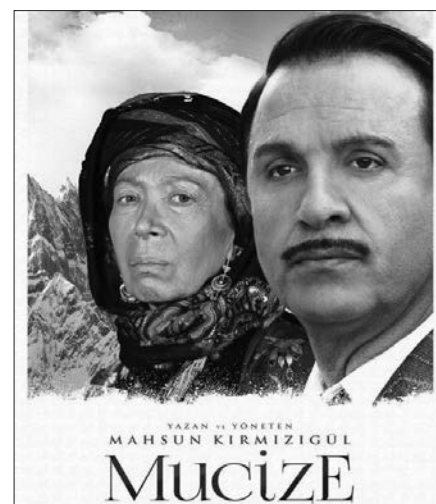
Mucize (2015)

Simona ARDELEAN

Mahsun Kirmizigül este o întâlnire regizorală neașteptată. Știam doar numele lui Semih Kaplanoğlu a cărui trilogie evocă note de miere lichidă și melancolie vegetale. Cu *Bal* (2010) a lui Kaplanoğlu, cinematografia turcă mi-a aruncat o nadă pe care n-am putut-o ignora. Periplurile mele prin Istanbul n-au făcut decât să se adauge sensibilității pe care am simțit-o multiplicată ca o vibrație la unison cu spațiile încărcate de miez dulce de smochine și glasuri duioase precum cel al lui Sezen Aksu.

Mucize sau *The Miracle* (în versiunea engleză a titlului său) se bazează pe o întâmplare reală din anii '60, în mediul rural al Turciei estice anatoliene. Un profesor idealist, Mahir (Talat Bulut) decide să-și lase în urmă familia și să trăiască o vreme alături de niște săteni care răspund toți într-un glas și care viețuiesc parcă la capătul pietrificat al unei lumi ancestrale. Atunci când drumul cu autobuzul se sfârșește brusc și profesorul e nevoit să coboare în mijlocul mut al unui peisaj care ar face să tresalte inima oricărui fotograf sau montaniard, șoferul nu poate decât să-i indice direcția satului: dacă treci de muntele acesta pe care-l vezi, mai e un munte. Și dincolo de el, e satul pe care-l cauți. Desprinși de lumea comunității de care provin, bandiții care stăpânesc munții nu jefuiesc, ci trăind în munți, departe de justiția unei lumi pe care n-o recunosc, coboară pentru a le da o mână de ajutor sătenilor atunci când e nevoie. Nunțile se pun la cale de mame guralive a căror bărbie se ridică mândru atunci când sunt întrebate de fiii lor, dar le ignoră acestora, ca unor copii răi, rugămintile. Inserată într-o monografie hilară, nunta pare un spectacol de păpuși în aer liber. Impregnat de note comice,

filmul are totuși un fundal tragic. E ca și cum filmul s-ar deschide precum un fruct, și răsului sănătos din deschidere îi urmează sămburele amar. Sunt câteva fire narative, câteva povești care, din punctul meu de vedere, ar fi putut fi exploatate într-o peliculă ce urmează tiparul borgesian al potecilor care se bifurcă: avioanele de hârtie, lipsa figurii paterne, povestea bandiților. În satul lipsit de școală în care trebuie să predea, profesorul descoperă nu numai copii lipsiți de cunoștințe minime, afectuoși și dornici de cunoaștere, dar și ignoranța unor săteni față de Aziz, „nebunul”, care are, de fapt, dificultăți motorii și de vorbire. Amintind de Gămanul blagian, Aziz (Mert Turak) comunică nu cu oamenii, ci cu forțele primare: cu ploaia și ninsoarea, cu calul său, departe de înțelegerea lumii obișnuite, de prejudecăți, de cuvintele care dor. Interpretarea lui Mert Turak e naturală și convingătoare, în pofida rolului greu și „îmblânzirea” sa de către profesor nu pare un artificiu cinematografic forțat, ci o lecție de curaj și umanitate. În fond, aceasta este esența peliculei și a lui Mahsun Kirmizigül în dublul său rol de regizor și scenarist: iubirea transformă, modelează destine. Cu toate acestea, despre miracolul care se petrece între protagoniști nu aflăm decât aluziv, în ultima secvență. Trebuie să recunosc că mi-ar fi plăcut să recuperez această felie, deși întregul parcurs alături de kurzii zaza e îmbrăcat într-o emoție constantă, înlăcrimată. Poate de acest aspect se va ocupa *Mucize 2: Ask*, care va fi lansat anul acesta, având în vedere că în limba turcă, cuvântul *aşk* înseamnă iubire (romantică). Mi-au plăcut în rolurile de bătrâni ai satului Ali Sürmeli (în rolul lui Haydar), Cezmi Baskin (Isa), Erol Demiröz (Muhtar Davut) și Meral Çetinkaya

(Hazar). O anumită interpretare demnă, chiar și atunci când situațiile erau amuzante îi caracterizează la modul general. Pe de altă parte, Tansel Öngel (Cemilo) și Erdem Yener (Celal) sunt cu ușurință hohotul personificat al filmului în forme satirizate. Nu știu dacă regizorul a intenționat să surprindă această diferență de generații. Una din replicile lui Celal-fiul, atunci când e acuzat de ignoranță, e memorabilă. Explicația sa pentru abandonul școlar e firea rebelă de convins călător, care înțelege că adevărata înțelepciune ți-o dă drumul, însă, deși a lăsat în urmă școala pentru călătorii, n-a coborât din munte decât de vreo două-trei ori. E interesant astfel melanjul acesta dulce-amar, care persistă câteva zile după vizionarea filmului.

Din scenografia lui Mahsun Kirmizigül mai fac parte *Beyaz Melek* (2007), *Günesi Gördüm* (2009) pentru care a primit premiul Silver Screen Award la Festivalul de Film Internațional din Singapore, dar și la cel din Tokyo, precum și *Cinci minarete în New York* (2010). Cariera sa a început târziu pentru că, regizorul născut în 1969 e și cantautor, actor, om de afaceri, dar începutul de drum regizoral pare promițător.

Bădăcin: povestea re-povestită a unui sat din Sălaj

Camelia BURGHELE

Pentru istoria Sălajului și, deopotrivă, pentru istoria țării, rezonanțele generate de numele satului Bădăcin sunt induse, categoric, de asocierea cu ilustrul om politic Iuliu Maniu, al cărui bunic a fost țăran – nobil bădăcinean și, prin căsătoria cu sora lui Simion Bărnuțiu, a consolidat imaginea unei familii istorice, cu un cuvânt greu de spus în istoria și devenirea țării.

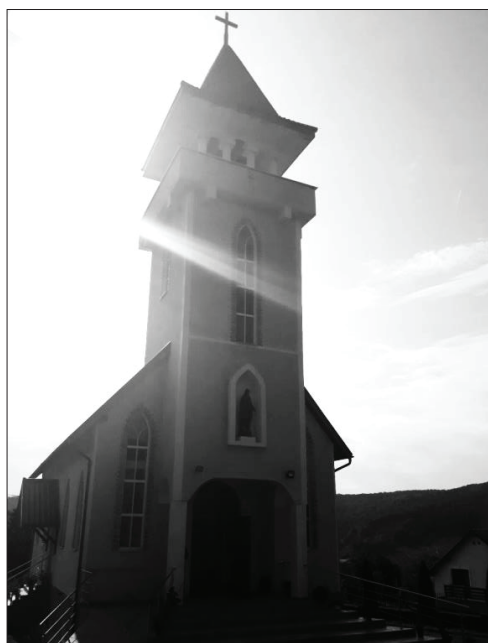
Sătenii Bădăcinului de azi vorbesc mereu cu respect despre Iuliu Maniu ca despre „artizanul Marii Uniri”, sintagmă care pare a fi definitorie pentru raporturile dintre săteni și ilustrul lor consătean. Nu doar asocierea lui Iuliu Maniu cu marea dorință de libertate și prosperitate națională a românilor ardeleni fac din marele om politic un simbol pentru bădăcineni, ci mai ales atașamentul lui la cote maxime față de casa din Dealul Țarinii, față de satul familiei, față de biserică, de țăranii satului, de tradiții, de obiceiuri, de livezile de pe dealurile Bădăcinului, de drumul de țară până la Șimleu Silvaniei, adică față de tot ce a însemnat satul natal.

Cu certitudine, țăranii Bădăcinului de azi nu pot emite mari considerații despre ideologia politică la care a aderat Iuliu Maniu, despre cronologia unor fapte istorice naționale în care a fost implicat sau despre repercusiunile diplomatice ale demersurilor sale; dar Iuliu Maniu e resimțit ca un reper pentru păstrarea tradițiilor locale, pentru respectul față de simplii țărani ai satului, față de valorile familiei, credinței, muncii, strămoșilor. Într-un cuvânt, îl simt „de-al lor”.

La această percepție se adaugă și imaginea clădită în memoria colectivă a soției omului politic, doamna Clara. Spirit emancipat, luminat, un soi de feministă a vremii (în adevăratul sens al cuvântului), Clara Maniu adaugă o remarcabilă componentă culturală vieții co-

tidiene deja puternic marcată de politica soțului său la Dealul Țarinii: organizează aici concerte, reuniuni, conferințe, întâlniri culturale, dar și șezători calchiate după șezătorile (habele) specifice satului sălăjean, în care promova și lauda fetele care știau să coasă și să țeară în spiritul locului, dar organiza și lecții pentru tinerele neinițiate în aceste îndeletniciri, militând pentru educația fetelor tinere, dar și pentru păstrarea tradițiilor locului și aderarea necondiționată la obiceiurile specifice Țării Silvaniei.

Nu cred că este țăran mai tânăr sau mai bătrân, mai instruit sau cu școală mai puțină care să nu se raporteze pozitiv, laudativ, optimist, cu mândrie, la familia Maniu. Eforturile absolut remarcabile ale preotului paroh Cristian Borz de a reconstrui casa din Dealul Țarinii sunt unanim apreciate de colectivitate. Tânăr, foarte bine instruit în domeniul istoriei, tenace (chiar dacă, deseori, aproape ignorat de autoritățile de la care a cerut mereu ajutor), părintele Borz este receptat de comunitate pe tiparul vechilor preoți sătești care erau, alături de învățător, „fruntea” satului, autorul inițiativelor comunitare și susținătorul colectivității în toate domeniile sale. Împreună cu soția sa, profesoara Maria Borz, joacă, deseori, rolul unor „etnografi locali”: au fondat un muzeu etnografic și memorial în subsolul bisericii, organizează expoziții care să reliefeze componenta istorico-etnografică locală, promovează tradițiile prin diverse inițiative care au ca protagoniști copiii comunității sau bătrânii – martori.

În mod particular, interviul realizat la mijlocul anului Centenar cu Ana Ciobanca, un interlocutor de înaltă clasă din Bădăcin, născută și crescută în Bădăcin, dezvăluie „la prima mână” cele mai obișnuite secvențe ale vieții cotidiene în satul sălăjean, dar și cele mai neașteptate reflecții asupra destinului țărănesc. Tanti Anuța vorbește, cu farmec, fără patimă, despre vremurile de demult ale satului, despre organizarea simplă, dar foarte precisă și utilitară a casei tradiționale sălăjene, despre sărbătorile satului cu toată bucuria și pioșenia lor, despre îndeletnicirile casnice ale sătenilor, într-o veritabilă pagină de etnografie locală:

Io aci m-am născut în satu aiesta, cre că de-aceie mi-i așe de drag satu aiesta, că aci m-am născut, pă ceielaltă uliță, într-o casă veche.

Nu am avut numa casă și tindă și o fost grea tare viața, că tăți ședeam vara în tindă și iarna în casă. Ne mutam în tindă vara și făceam foc iarna și nu ne fie frig. Era bine acolo în tindă, că eram mai aproape de ocol... și cloșca să culca su pat în tindă...

Nu erau mari casăle. În casă să intra dân tindă și în tindă să intra după târnaț, că o fost târnaț roată pă după casă la casa ceie bătrână. Închepeau în casă trii paturi; cuptoriu era băgat în peretele căsii și în tindă era on toltiș și o fost și acolo cald. Gura cuptoriului o fost în tindă și o avut on fel de toltiș în casă. Acolo în gura cuptorului să hierbea și curekiu, în oală de-aceie bătrână, de pământ. Când coceam, atunci să încălzea și în casă bine și era cald și toltișu ala. Și am avut fiteu, numa cu plită, fără ler... așe, o fost, cu greutăți multe.

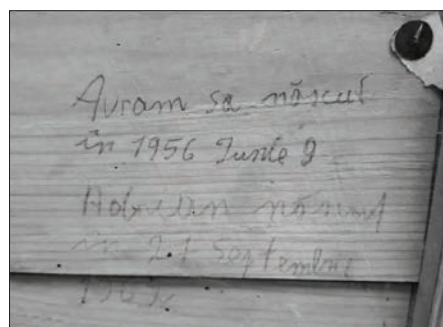
În tindă aveam paturile de culcat, unu dâncoace, unu dâncolo. Aveam o laviță și o masă cu puiuc, cu săltar, și două scaune și aceie ne-o fost mobila tătă. Și vasăle le țâneam pă lavița aceie... No, și am avut on lădoi și o ladă și aveam rudă. Și aveam câte o stelaje dân scândură și mai era așe, o fereastă oarbă, și să puneau acoalea câte două policioare și acolo să țânea oalele cu sămătișe. Pita să țânea pă masă, acuperită cu on dos.

Și în casă am avut două paturi și o masă, no, aceie o fost mai dă sărbătoare, acolo erau perinile alea mândre, de zestre. Pă rudă erau hainele dă purtat, că în lădoi nu închepeu tăte și le țâneam numa pă alea mai bune în lădoi. Erau lădoaiele alea mari, io îl am și amu pă a mne. Erau tare faine lăzi din alea sculptate, așe o avut măicuța, da io nu am mai prins alea vremuri. Acolo își țâneau fetele zestrea. Era dă lemn gros, de fag, și tare fain erau așe, sculptate, roată, tare frumoase. Și o fost lăzi din alea cu flori, cu pene, după aceie. Așe o avut soru-mea. Io am avut lădoi făcut în Șimneu, făcut de meșter.

În lădoaiele alea lunji erau așe, două dăspărțituri. Pă capac, înăuntru, erau scrise numele pruncilor și când s-o născut! Dacă l-ai înkis, nu videa nime, da dacă îl dăști-deai, acoale videai numele pruncilor și zuua când s-o născut, așe o făcut măicuța săraca.... În lădoi să țâneau hainele, separat: într-unu să țânea schimburile alea mai bune a bărbatului și în celălalt era a muierii. Și împăturate pă un scaun erau hainele pruncilor.

În ladă și în lădoi să țâneau hainele alea mai bune, iară alea mai dă purtat, alea d-a zâlelor, alea să țâneau așe, pă spătaru de la on scaun ori puse pă rudă. Și pă scaunu de lăut le mai țâneam, așe, în colțu căsii.

Străcam viganauă de-a pruncilor, care erau tare vechi și sclăbuțe și făceam țoale, da așe am fost de săraci că și pă pat am avut țoale din alea, iară pă jos nu am avut chiar nimica, că doară abia aveam din ce să le facem alea pă pat. O fost vremuri foarte grele atunci, chiar dă tătului grele... Nu era haine, nu era materiale, nu era nimic.

(Din volumul *Bădăcin, satul memoriei culturale. Demersuri antropologice de Centenar*, coord. Camelia Burghel, Editura Caiete Silvane, Colecția „Ethnos”, Zalău, 2019)

Muzicianul și poezia

Menuț MAXIMINIAN

zicianului-poet: „Îmbrățișata mea”, „Joc de-a timpul”, „Nașterea de-a doua”, „Reistorie”, „Poezii întârziate”, „Poezii impersonale”, „A doua ivire”, „Fiindu-ți aproape. Poezii numai de dragoste”, „Poezii finite”, „Poezii salvate”.

Într-o vreme în care vin valuri-valuri de poeți, gata să șocheze în fel și chip ca să trezească atenția criticilor, având și un PR care să îi facă cunoscuți în rândul cititorilor, care devin „pasăre rară”, Constantin Rîpă vine natural, cu o poezie plină de lumină, și în asaltul marelor douămiiste reușește să aducă „un val de cuvinte meșteșugite... forța portantă a creației lui Constantin Rîpă”, cum spune Adrian Țion.

Dialogurile dintre Constantin Rîpă și Adrian Țion „trădează” faptul că ei doi se cunosc de foarte mult timp și că interrelaționează foarte bine la întrebări aplicate, uneori în construcții complexe, răspunsurile fiind pe măsură. Dialogul dintre autor și personaj este unul care surprinde întru totul, fiind ca o oglindă a vieții unui om care este un adevărat exemplu în rândul intelectualilor Transilvaniei, Constantin Rîpă, Adrian Țion știind să parcurgă nu doar toate etapele creației acestuia, ci și prin prezența a 80 de poeme a ceea ce poetul ne-a dăruit prin condeiul său, ca o bucurie a stărilor creatoare.

Despre poezie, care „trebuie lăsată în starea ei naturală de expri-

L-am urmărit cu atenție, de multe ori, pe muzicianul Constantin Rîpă în evenimentele culturale prezentate pe scenele țării și nu numai. Universitar sub a cărui mantie au crescut generații de muzicieni, dirijorul Constantin Rîpă ne-a făcut de atâtea ori să călătorim împreună cu el pe aripi muzicale, să-i apreciem forța și consistența, să știm că prin muzică învingem timpul.

Artist complex, creator de muzică, cu un palmares bogat, compozitor, muzicolog, dirijor, Constantin Rîpă a fost cunoscut mai puțin ca poet și eseist. Cu toate acestea, dincolo de cărțile de specialitate publicate de-a lungul vremii, profilul personalității sale presupune și acest segment liric, cărțile lui fiind dovada faptului că sunetul și cuvântul se împletesc bine împreună și că autorul tratatelor de teorie a muzicii, al cărților de solfegii știe să fie și un poet romantic (în esență), având un palmares de zece volume de versuri.

Volumul „Constantin Rîpă – Muzicianul și poezia”, apărut la Editura Casa Cărții de Știință sub semnătura lui Adrian Țion, surprinde personalitatea lui Constantin Rîpă, pentru prima dată într-o carte ce aduce, dincolo de excursul biografic, un studiu aplicat pe poezia acestuia.

În „Preliminarii” ne întâlnim cu portretul muzicianului și scriitorului. Urmează un adevărat „Excurs biografic” alcătuit de Adrian Țion despre compozitorul cu 45 de lucrări pentru cor, 28 de lucrări pentru cor de copii, patru cicluri de liederuri, 30 de lucrări pentru muzica de cameră, 16 lucrări simfonice, baletul „Tânărul și moartea”. Ca titluri de amintit sunt oratoriul „Mirabila sămânță” (pe versuri de Lucian Blaga); Missa pentru cor, soliști și orchestră; Cântecele anotimpurilor pentru cor de copii și orchestră simfonică. Profesorul susține cursurile de teoria muzicii, solfegiu, dicteu,

publicând și lucrările de specialitate „Teoria Superioară a Muzicii” (două volume – „Sisteme tonale” și „Ritm”), „Dictee armonice și polifonice”, „Culegere de melodii pentru solfegiere”, „Solfegiul pentru toți” (două volume), „Cursul de dictat tonal funcțional”. A înființat corul „Antifonia” și învățământul muzical la distanță și „s-a refugiat din calea puhoaielor ideologizante ale anilor totalitarismului românesc în lumea poeziei, scriind zece volume de versuri de o înaltă valoare artistică”. Pentru întreaga sa activitate, Maestrul Constantin Rîpă a fost distins cu Ordinul Meritul Cultural în grad de Cavaler, oferit de Președintele României.

Constantin Rîpă, exponent al școlii componistice clujene, vorbește la cei 80 de ani ai săi (pe care nu-i arată) dezinvolt despre magistri săi de la Academia de Muzică din Cluj-Napoca: Tudor Jarda, Dorin Pop și Sigismund Toduță, cărora le poartă și azi o vie amintire și recunoștință. După o activitate de o viață dăruită muzicii, a venit vremea ca artistul complex, care este Constantin Rîpă, să se bucure de aceeași prețuire pentru ceea ce a făcut în cadrul Academiei de Muzică, dar și în planul creativității literare.

„Muzicianul, e drept, l-a umbrit pe poet, dar volumele publicate dau măsura talentului și temperamentului său artistic, un rebel mereu răzvrătit împotriva formelor de presiune ale libertății gândirii, ale mediocrității și stagnării. Poezia lui e o poezie vitalistă, plină de energii constructive, novatoare, dezvăluind un univers liric fascinant, de la un capăt la altul, adică de la poezia erotică până la meditația gravă atenuată de spiritul ludic mereu activ”, spune Adrian Țion.

Volumul include studiul „Poezia – desen în peniță”, unul aplicat, în care facem cunoștință cu prezența cronologică a volumelor mu-

mare”, despre muzică și viață vorbesc cei doi scriitori, într-un dialog ce merită a fi citit, fiind unul cât se poate de viu.

Partea de poezie ce aduce, în peste 100 de pagini, o selecție a celor mai cunoscute versuri ale lui Constantin Rîpă, întregeste volumul care construiește un drum spre neuitare a creației ilustrului universitar.

Poetul jonglează cu termeni filozofici, având o poezie vitalistă, impulsul creator căutându-și expresia nu doar în muzică, ci și în poezie.

Ovidiu Pecican spune despre Constantin Rîpă că este un exemplu de coerență, consistență creatoare și originalitate, iar cartea lui Adrian Țion este o analiză remarcabilă, fiind primul exeget coerent al personalității muzicale și poetice a lui Rîpă. Despre mitul androginului în poezia de dragoste a lui Constantin Rîpă vorbește și Icu Crăciun, care spune despre poet că nu este aliniat la niciun curent sau grupare literară, neținând cont de vreun

canon specific acestei bresle, fiind o prezență inedită în peisajul literar contemporan: „Tu nu ești încă înființată/ Ora apelului nostru/ Se plămădește prin ere, înaintând,/ Cineva o cunoaște și așteaptă/ Ca s-o vestească, nu prea timpuriu? Nici locul nu se alege,/ Doar liniștea universului” sau „Așadar ne-am strâns/ Reușind să ivim o divinitate/ A cărei frumusețe o contemplam/ Într-o sacră intimitate/ În care definitiv îmbrățișați/ Ne-am oferit adorației/ Îndrăgostiților pelerini/ La templul divin/ Al iubirii”.

Să mai amintim și două dintre părerile a două personalități ale Clujului, așezate și pe coperta cărții. Petru Poantă: „Limbajul poetic se conformează acestei urgențe a destăinuirii, este instantaneu, transmis la cald, când guraliv și plin de arabescuri, când concentrat, ca un jet fosforescent”, respectiv Mircea Popa: „Poezia lui Constantin Rîpă este una a răsfrângerilor și a transparențelor siderale, topite într-o dialectică a spunerii menită

să sublinieze revelațiile și ocultările succesive, să marcheze câmpurile de transcendență ale unui spirit faustic, ce scapără în eufonii, asonanțe și rime rare, împărțășind semenilor o experiență de viață care se cere urgent consumată”.

Că nu-l putem despărți pe Constantin Rîpă de muzică, că poezia este scrisă ca făcând parte din firescul artistic, că aceste două arte sunt împletite foarte bine în structura intelectualului, vom afla lecturând volumul care poate fi așezat în rândul cărților frumoase dedicate personalităților actuale din capitala Transilvaniei.

Adrian Țion reușește, printr-o exegeză amplă, să-l aducă pe scenă pe scriitorul și muzicianul Constantin Rîpă. Și pentru că în muzică punctul culminant este cel al aplauzelor, cu siguranță cartea va fi, la rândul ei, remarcată și rechemată pe „scenă”, la fel ca momentele de succes ale artiștilor, de câte ori vom simți nevoia să pătrundem în atmosfera muzicii și a poeziei.

Mirela Bîlc

Exerciții la ultima cină

Flori albe de mușcată
lângă singurul fir roșu
în dreapta lumânărilor
sfeșnicului
adâncind liniștea
într-o lumină tremurătoare

Numai Tu Doamne
și eu
într-o istorie dinaintea altarului
ca o fericire retrospectivă,
litera începutului de iubire
al unui cuvânt
palmelor mele dinainte
le-a pus
sunet de orgă,
să îl scriu
simțire cu simțire
de-a lungul inimii –
masa ultimei noastre cine...
clopotul argintându-mi

ventriculii
cu răspunsuri oferite de cer
temerilor mele.

Din sângele Tău
imaginea unei frumuseți
excelente,
firul acesta de floare –
scopul curajului
de a-Ți scrie versuri;
o lacrimă în plus
cinei noastre... în taină.

Drumuri între cer și pământ

Cum rupe fiecare zi
o parte din mine
albă și singură
așteptând asfințitul!
Și o face oglindă
drum între cer și pământ
să nu i se piardă

înțelesul
cuvânt spus
înainte de anotimpuri
liniștita culoare
a vremii.
Am învățat
atâtea singurătăți
să le trec
de o parte și alta
a răsăritului
mărturisirea
altei speranțe.
O, Doamne
buzele înfrăgezite
de întâia emoție
lumină
în palmele mele brumate
înaintea clipelor
o așez.
A clipelor
ce mă așteaptă
departe.

Punct... și de la capăt!

Teodor SĂRĂCUȚ-COMĂNESCU

(soliloc fantezist)

Muzele, ispititoarele Muze, adesea nu te lasă să-ți vezi de propriile-ți griji! Una dintre ele mă ispitește mereu, spunându-mi: „Scrie, stăpâne, că ai talent și-ai să vezi ce bine e să-i duci pe alții pe unde vrei și pe unde nu vrei, și...”

M-am lăsat, așadar, înduplecat și m-am apucat de lucru. Am început de toate, dar cine-mi garanta că nu mă obosesc degeaba? Când voiam să-mi întreb Muza..., ia-o de unde nu-i...

M-am hotărât atunci să trimit la câteva reviste. Am trimis câteva proze la *Gazeta proprietarilor literari*, *Foaia intrușilor*, *Adevărul relativ*, *Timp și timpăne...*, căci, mi-am zis, prozatorii sunt oameni serioși. După o vreme, același răspuns de peste tot: „Scrie indescifrabil. Bateți la mașină...” Am încercat în câteva locuri, dar îmi luau prea mult pentru a-mi scoate părleala, așa că m-am lăsat păgubaș.

Dracul când n-are ce lucra își vâra coada și..., da de unde..., dracul era Muza, Muza mea ispititoare: „Nu-i cunoști bine pe oameni. Pe tine te cunoști mai bine. Nu te gândi la ei, gândește-te la tine...”

Așa că am început să scriu poezii. Mi-am amintit că făcusem cândva ore de caligrafie și că n-ar fi rău să respect ce-am învățat. Perseverența, mama succesului!

Am expediat din nou câteva din creațiile mele și așteptam cu nerăbdare răspunsul. Trăiam cu fiecare zi ce trecea un sentiment nedefinit. După câtva timp, primesc răspuns scurt: „Scrieri prea volatile, fără esență”. Dacă-mi spuneau că sunt ca vinul, ca apa, ca țuica..., mai înțelegeam și eu ceva, dar așa?

Am considerat că aceștia sunt prea serioși și m-am hotărât să trec la cei de la *Ariciul*. Mi-am încercat ultima carte.

M-am așezat la masa de lucru, dar nu-mi venea

nicio idee mai năstrușnică. Am azvârlit condeiul și hârtia pe un pat. O țigară poate mă stimulează. Am revenit. M-am așezat în pat cu un caiet pe genunchi și condeiul în mâna dreaptă. *Citisem eu undeva că aceasta este poziția ideală pentru scris*, sau poate așa învățasem la școală. Așteptam miracolul.

Băiatul meu cel mic mă deranja și ca să nu-mi alunge gândurile, i-am aruncat retribuția de pe ultima lună, ca să aibă o preocupare.

Mi-am zis că e bine totuși să încep cu adresa revistei *Ariciul*. Când să trec din nou la conținut, sună telefonul. Răspunde soția. Mă anunță că vom avea o vizită. Ghinion. Mă enervez așa de tare, că... stupoare, condeiul îmi aluneca pe hârtie scriind de zor. Alerga ca la 50 de metri-garduri. În sfârșit, am reușit. După vreo 20 de minute se oprește brusc. Citesc. Sunt onorat. Împăturesc hârtia și-o introduc în plic.

Sună soneria. Arunc plicul pe pat și ies să văd cine sună. Un coleg care mă roagă să-i ticluiesc o scrisoare către nevastă-sa care l-a părăsit pe motiv că nu aduce venituri suplimentare în casă. Revin în cameră. Iau scrisoarea, o lipesc, îi aplic timbrul și-o pun deasupra televizorului ca să n-o uit a doua zi.

Strâng retribuția de la băiat. Număr. Îmi răvășise undeva o bancnotă. N-o mai caut, ci răspund imediat doleanței colegului meu.

A doua zi am căutat din nou bancnota, dar n-am mai găsit-o. Atâta pagubă.

Așteptam cu nerăbdare revista, săptămână de săptămână. În primul număr, nimic. În al doilea, la fel. Când nici nu mă așteptam, primesc acasă o scrisoare cu antetul revistei *Ariciul*. Nerăbdător, deschid plicul și citesc: „Mai trimiteți...”, am reușit, îmi zic, și citesc mai departe... „plicuri și timbre vă trimitem noi. Folosiți numai hârtii roșioare!”

Situația economico-socială a țărănimii sălăjene în preajma anului 1848

Virgil MIHALCA

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, situația țărănimii din comitatele Solnocul de Mijloc, Crasna, ca, de altfel, în toată Transilvania, se înrăutățește ca urmare a extinderii rezervei senioriale, prin acapărarea de către feudali a pământurilor desțelenite de iobagi, a pășunilor și pădurilor obștești. Producția de mărfuri, care se dezvoltă, necesită sporirea brațelor de muncă, fapt ce i-a determinat pe stăpânii de moșie să pretindă și mai multă robotă, să recurgă la toate mijloacele pentru a stoarce robotă de la iobagi¹.

Iobagul trebuie să-i lucreze domnului său trei zile (cu vitele), sau patru zile (cu palmele) pe săptămână, fără ca domnul să-i dea, nici lui, nici vitelor sale, de mâncare, în schimb, bătaie da, „cât este voia domnului său”². Robota cerută în bani de feudal agravează și mai mult situația țărănimii. Jelerii aveau o situație asemănătoare cu a iobagilor. Astfel, la Jibou, cei care aveau extravilan erau obligați să muncească feudalului trei zile cu vitele sau cu brațele, iar jelerii care nu aveau o moștenire extravilană serveau o zi cu vitele sau cu brațele³.

În jurul anului 1848 are loc o diferențiere a țărănimii, provocată de pulverizarea sesiilor prin moștenire și de răpirea pământurilor țărănești de către feudali în vederea lărgirii alodilor, care a făcut ca numărul țăranilor care și-au menținut sesia urbarială în întregime să fie foarte redus⁴.

În afara muncilor la care erau obligați țăranii iobagi și jelerii să le presteze pe moșia feudalului, erau datori acestuia cu zeciuiala, pe care, în unele locuri, o percepea și Tezauriatul și feudalul. Astfel, iobagii și jelerii din localitatea Someș Odorhei, de pe moșia nobilului Bornemisza József, trebuiau să dea zeciuiala din grâu, orz, mazăre, stupi de albine pentru tezaur, iar din porumb, cânepă și porci, feudalului. Mai mult, în unele localități, feudali pretindeau, pe lângă zeciuială, și nona, cum este cazul țăranilor din Inău⁵.

Iobagii erau datori să dea feudalului diferite daruri, care, în localitățile din comitatul Solnocul de Mijloc, variau între: 3 găini, 30 de ouă, 2 găini, 30 de ouă, 1 găină, 24 de ouă etc. În unele localități, iobagul trebuia să dea și unt. Fiecare iobag, după o vacă cu vițel, dădea 1/2 cupă de unt, iar după fiecare vacă cu vițel mare dădea 1/4 sau 1/2 cupe cu unt. Feudalii au pretins să dea unt și de la acei țărani care nu aveau vaci cu vițel. Dar, mai mult, au pretins și de la aceia care nu aveau vaci deloc, cum este exemplul văduvei Corniș Mihai și Husar Iosif din Năpradea.

În unele localități din același comitat, țăranii erau

obligați să predea feudalului mere sau pere pădurețe, ori din amândouă, câte patru măsuri. Iar în unele părți dădeau oțetul gata preparat din aceste fructe. Iobagii din Șimleu Silvaniei erau obligați să dea feudalului următoarele daruri: 3 găini, 1 cocoș pentru clapon, 1/4 cupă de unt – după fiecare vacă cu vițel; 1/8 cupă de unt – după fiecare vacă mare. În afară de acestea, pe domeniul lui Wesselényi din Șimleu și Jibou, iobagii erau obligați să dea o măsură de fân și patru măsuri de mere pădurețe pentru oțet. Jelerii care aveau extravilan aveau de dat daruri la fel ca iobagii⁶.

Sporirea sarcinilor iobăgești, răpirea pământurilor au făcut ca țăranii iobagi și jeleri să nu aibă posibilitatea de a achita obligațiile față de celălalt mare exploatare, care era statul austriac. Imperiul, având nevoie de bani pentru dese războaie pe care le purta, cerea ca fiecare contribuabil să nu scape neimpus. În acest scop, în fiecare an, au ținut o evidență riguroasă prin Tabelele de impunere a contribuabililor (*Tabella Rectificationis Anni Militaris*). Cuprinzând un număr de 6382 de tabele întocmite pentru 232 de localități pe perioada 1818-1848⁷, acestea ne dau date prețioase despre situația economică și socială a țărănimii din cele două comitate amintite mai sus.

Tabelele erau întocmite pe categorii sociale (nobili, iobagi, jeleri etc.), indicând numele contribuabililor, suprafața de teren agricol (socotită în câble de semănătură), terenul pentru fân (socotit în care de fân), terenul pentru vie (socotit în urne de vin). Alte rubrici cuprind numărul animalelor: boi, cai, iepe, vaci, juninci, oi, capre, porci, stupi de albine, după care se face un prim tabel de impunere. După conscrierea tuturor contribuabililor capi de familie se face un total general pe categorii de contribuabili⁸.

În anul 1820, numărul iobagilor înscrși în tabele era de cca 5000, plătind o sumă de 390,27 florini renani (prescurtat: fl.ren.), iar în 1848 fiind numai cu o mie mai mulți, plătesc 20.000 fl.ren., deși numărul lor a crescut în mică măsură, impunerea lor a crescut, aproximativ, de 50 de ori. Jelerii erau înscrși în anul 1820 în 190 de localități în număr de 3709, iar în anul 1848 erau înscrși în 180 de localități un număr de 3071 și plăteau 13.070 fl.ren.⁹

Exemplificăm situația economică și socială a țărănimii sălăjene la 1848 cu datele oferite de tabelele de impunere a contribuabililor din câteva localități.

Astfel, în satul Agrij, în anul 1847, erau înscrși un număr de 62 de iobagi (familii) care dețineau, în total, un teren agricol de 245,3/4 câble de semănătură.

Posedau, în total, un număr de 6 boi (cai sau iepe), 11 vaci, 3 juninci, 19 oi, 2 capre și 5 porci. Jelerii erau în număr de 10 și aveau un teren agricol de 23,½ câble de semănătură, în total, un teren pentru fân de 30,½ care de fân și numai doi porci, neavând alte animale, cinci văduve de iobagi, dețineau un teren agricol de 16,½ câble de semănătură, un teren pentru fân de 41 care de fân și aveau numai două capre și un porc. Erau înscriși și un număr de 15 servitori (sluji) care nu aveau decât un teren agricol de 1,½ câble de semănătură, care, de fapt, era deținut de unul singur și nu aveau niciun fel de animale. Întreg satul plătea un impozit de 240,22 fl.ren. Terenul agricol deținut de un iobag varia între 1 și 9 câble de semănătură¹⁰.

În anul 1848, în același sat, situația era aproape neschimbată. Iobagii erau în număr de 65 și aveau un teren agricol de 260 câble de semănătură, teren pentru fân de 443 care de fân, 6 boi, 11 vaci, 3 juninci, 21 oi, 2 capre, 6 porci. Numărul văduvelor de iobagi se menține la 5, dar terenul agricol scade la 31,½ câble de semănătură, iar terenul pentru fân la 6,3/4 care de fân și nu mai au animale. Jelerii au un teren agricol de 23,½ câble de semănătură, un teren pentru fân de 36 care de fân și niciun animal. Servitorii sunt în număr de 15 și nu mai dețin niciun teren agricol. Întreg satul plătea acum un impozit de 243,18 fl.ren.¹¹

În satul Aghireș, în anul 1847, erau un număr de 31 de iobagi, care aveau un teren agricol de 84,½ câble de semănătură, teren pentru fân de 122,½ care de fân, teren pentru vie de 294 urne de vin. Dețineau un număr de 18 boi (cai, iepe), 14 vaci, 3 juninci. Jelerii erau mai mulți, în număr de 40 și dețineau teren agricol de 72 câble de semănătură, teren pentru fân 97,½ care de fân, teren pentru vie de 255 urne de vin și aveau 14 boi și 16 vaci. Din datele de mai sus rezultă că nu erau diferențe prea mari între situația iobagilor și cea a jelerilor. Mai erau înscriși un număr de patru văduve de iobagi și cinci văduve de jeleri și șapte externi. Aceștia din urmă dețineau numai teren de vie (socotit în 119 urne de vin). Întreg satul plătea un impozit de 227,37 fl.ren.¹²

În anul 1848, situația în satul Aghireș se prezintă asemănător, cu excepția că iobagii cresc cu 3, iar numărul jelerilor cu 2, iar impozitul crește la 240,32 fl.ren.¹³

Situația grea a țăranimii este ilustrată și prin datele referitoare la satul Bădăcin. În 1847, un număr de 28 de iobagi dețin un teren agricol de 81 câble de semănătură, teren pentru fân de 57 care de fân, teren pentru vie de 843 urne de vin. Numărul total al animalelor deținute de iobagi era de 2 vaci. Plăteau un impozit de 97,40 fl.ren. Jelerii erau în număr de 11 și aveau teren agricol 20,½ câble de semănătură, teren pentru fân, teren pentru vie de 147 urne de vin și nu aveau niciun fel de animale. Mai erau înscriși un număr de 56 de externi care posedau teren agricol de 84,½ câble de semănătură, teren pentru fân de 73,½ care

de fân, teren pentru vie de 1257 urne de vin, nici aceștia nu aveau niciun fel de animale. Erau înscriși și un număr de 21 de nobili cu blazon, care nu aveau o situație mai bună decât a celorlalți țărani, aveau, în total, teren agricol de 39 câble de semănătură, teren pentru fân de 17,½ care de fân, teren pentru vie de 393 urne de vin și plăteau un impozit de 68,73 fl.ren. Întreg satul plătea un impozit de 28053 fl.ren.¹⁴

În anul 1848, în satul Bădăcin, situația se prezintă asemănător, doar numărul iobagilor crește cu 2¹⁵.

Pentru comparație, vom analiza un sat cu o populație mai numeroasă: Buciumi. În anul 1847 erau 149 de iobagi care aveau teren agricol de 300 câble de semănătură, teren pentru fân de 535,½ care de fân, iar teren pentru vie nu aveau. Numărul animalelor deținute de iobagi era de: 18 boi (cai, iepe), 51 vaci, 10 juninci, 27 oi, 1 capră, 36 porci. Plăteau un impozit de 405 fl.ren. Mai erau patru văduve de iobagi. Erau înscriși 22 de jeleri care dețineau un teren agricol de 43,3/4 câble de semănătură, teren pentru fân de 80 care de fân și nu aveau niciun fel de animale. Servitori erau, în total cinci, nu avea decât unul dintre ei o vacă. Mai erau înscriși doi evrei care aveau un teren agricol de 30 câble de semănătură, teren pentru fân de 12 care de fân, 10 boi, 4 vaci, 2 juninci și plăteau un impozit de 28,59 fl.ren. Întregul sat plătea 467,49 fl.ren.¹⁶

În anul 1848, situația în satul Buciumi se prezintă la fel, cu excepția faptului că la numărul animalelor deținute de iobagi, în special la vaci, asistăm la o creștere de 35 de bucăți față de anul 1847, ceea ce ne face să credem că țăranii iobagi, pentru a-și ușura situația, nu au declarat o parte din vite în anul 1847¹⁷.

În satul Cheud, în anul 1848, sunt înregistrați 45 de iobagi, cu un teren agricol de 140 câble de semănătură, teren pentru fân de 229,½ care de fân și dețineau, în total, un număr de 10 boi (cai, iepe), 22 de vaci, 10 juninci, 12 porci și 11 stupi de albine. Plăteau un impozit de 125,44 fl.ren. Mai erau înscriși un jeler, 1 nobil scutit, 9 soții de iobagi, 11 evrei – care nu dețineau decât trei boi și patru vaci. Întreg satul plătea 196,49 fl.ren.¹⁸

În satul Crasna, în anul 1846 – cele din 1847 și 1848 lipsesc – erau înscriși 170 de iobagi cu un teren agricol de 626 câble de semănătură, teren pentru fân de 317,½ care de fân, teren pentru vie de 3490 urne de vin, aveau în total 56 boi (cai, iepe), 25 vaci, 1 junică și plăteau impozit 661,38 fl.ren. Jelerii erau în număr de 50, aveau teren agricol de 86 câble de semănătură, teren pentru fân de 29 care de fân, vie de 464 urne de vin și aveau, în total, doi boi și șase vaci. În Crasna apare o categorie de libertini în număr de 20, care aveau numai teren de vie de 110 urne de vin, 10 boi, 2 vaci, 200 oi, 20 porci și plăteau un impozit de 114,2 fl.ren. Mai apar: 56 de nobili (cu blazon) – care dețineau: teren agricol de 85 câble de semănătură, teren pentru fân de 41 care de fân, 6 boi, 4 vaci și plăteau impozit 205,7 fl.ren –, 4 văduve de nobili, 6 vă-

duve de iobagi, 3 de jeleri, 8 evrei. Întreg satul plătea 1298,29 fl.ren.¹⁹

Mulți iobagi nu aveau nici teren agricol, sau de fânețe, nici animale, așa cum este Ciglenean Costan din satul Creaca, care, la 1848, plătea taxa de cap de 2 fl.ren.²⁰

La Zalău, în 1848, nu apar în tabelele contribuabililor iobagi sau jeleri. În schimb, apar 106 nobili care dețineau: teren agricol de 94 câble de semănătură, teren pentru fân de 124 care de fân, teren pentru vie de 2055 urne de vin, 34 boi, 14 vaci și plăteau un impozit de 319,55. Mai erau 43 văduve de nobili, 577 cetățeni care aveau teren agricol 491,1/4 câble de semănătură, teren pentru fân 497,1/4, teren pentru vie 7914, 124 de boi, 47 de vaci, 4 stupi de albine și plăteau un impozit de 1759,7 fl.ren. Mai apăreau: 147 văduve de cetățeni, 73 vagabonzi, 11 țigani (care nu dețineau nimic) plăteau 50,15 fl.ren., 58 de externi, 151 de nobili scutiți, 1 nobil cu scrisoare de închiriere, 17 cetățeni cu scrisoare de închiriere, 6 vagabonzi cu scrisoare de închiriere. În total, orașul plătea 2842,14 fl.ren.²¹

În Cehu Silvaniei, în anul 1848, erau înscriși 174 de iobagi care aveau în total, teren agricol de 679 câble de semănătură, teren pentru fân de 407,½ care de fân, teren pentru vie de 2127 urne de vin, 48 de boi, 120 de vaci, 20 juninci, 29 de porci și plăteau 567,54 fl.ren. Mai erau înscriși 11 văduve de iobagi, 16 jeleri care dețineau teren agricol de 36,½ câble de semănătură, teren pentru fân de 32,½ care de fân, teren pentru vie de 200,½ urne de vin, 6 boi (cai, iepi), 9 vaci, 1 junincă, 4 porci. Mai erau 2 văduve de jeleri, 30 nobili, 5 văduve de nobili și 10 armeni. Plăteau, în total, 880,9 fl.ren.²²

În Șimleu Silvaniei, în 1848, erau înscriși 285 de jeleri care aveau teren agricol 247,1/4 câble de semănătură, teren pentru fân de 236 care de fân, teren pentru vie de 1911 urne de vin, 4 boi, 13 vaci, 10 oi. Atât terenul, cât și animalele erau insuficiente. Mai erau înscriși 26 văduve de jeleri, 95 meseriași, 18 văduve de meseriași (care, în afară de ocupația lor principală, se ocupau și cu cultivarea pământului și creșterea animalelor), 17 nobili (din care, 7 sărăciți), 3 văduve de nobili, 5 țigani, 24 de evrei, 113 externi. Toți la un loc plăteau un impozit de 1904,24 de fl.ren.²³

În Jibou sunt înscriși la 1848, 69 de iobagi, 9 văduve de iobagi, 2 armeni, 1 lingurar. Întreaga localitate plătea 310,52 fl.ren.²⁴

Situația țărănimii din Transilvania, ca, de altfel, și a celei sălăjene, era agravată de asuprirea națională. Organele locale ale puterii habsburgice și nobilimea, în majoritate maghiară, au făcut totul să stăvilească justele aspirații ale românilor.

Problema lichidării dependenței cu caracter feudal al țărănimii și eliberarea națională au devenit probleme acute în deceniile premergătoare revoluției din 1848²⁵.

Sarcinile grele pe care țărănimea le avea față de fe-

udali și imperiu au făcut ca deseori să se ridice la luptă pentru scuturarea jugului iobăgesc. Redăm doar două aspecte din multitudinea acțiunilor de luptă a țărănimii sălăjene în preajma revoluției de la 1848. Astfel, în luna aprilie 1848, înaintea Adunării de la Blaj, țărani din satul Motiș, au atacat moșiile nobilului Wesselényi Farkas, încercând să ocupe pentru ei pământurile nobilului. Pe doi jandarmi trimiși să-i potolească, țărani i-au atacat și bătut, unul dintre jandarmi decedând la 16 aprilie, în urma bătăii primite²⁶.

O mare mișcare a țăranilor a fost pe moșiile nobilului Wesselényi Ferenc, la Dragu și în împrejurimi, în data de 16 aprilie 1848. Țărani iobagi, luând cunoștință de conținutul unui exemplar (ajuns în Dragu) din manifestul „Proclamația de la Viena”, au considerat că a sosit ziua eliberării, s-au îndreptat spre castelul nobilului și i-au declarat că nu vor „unirea” (cu Ungaria, n.n.) și atunci vor primi prin lege tot ce doresc acum. Nobilul, fiind constrâns de amenințarea țăranilor, până la urmă, a acceptat ca țăranii să fie scutiți de toate obligațiile, dar aceasta să fie cerută de la un organ legal. Țărani nu au avut, însă, încredere în cuvântul nobilului și, la Voivodeni, țăranii au încercat să ocupe pământurile alodiale.

La vestea ridicării țărănimii de la Dragu, răscoala s-a întins și în satele Popteleac, Gâlgău Almașului, Fizeșul Almașului, Adalin, Chechiș, Ugruțiu, Buciumi, Mierța, Bogdana, Zimbora, Sutor, Almaș, Tâmașa, Țăud, Băbiu etc.²⁷

1 *Istoria României*, vol. III, Ed. Acad. RPR, București, 1964, pp. 1006-1007.

2 D. Prodan, *Încă un Supplex libellus românesc 1804*, Ed. Dacia, Cluj, 1970, p. 10.

3 Kovacs Iosif, *Desființarea relațiilor feudale în Transilvania*, Ed. Dacia, Cluj, 1973, p. 10.

4 Trócsány Zsolt, *Az erdélyi parasztság története 1790-1849*, Ed. Acad., Budapesta, 1956, pp. 45-47.

5 *Idem*, pp. 41-42.

6 Ionel Penea, *Tabele de impunere din fondurile comitatelor Crasna și Solnocul de Mijloc și valoarea lor documentară*, mss fila 2.

7 A. Moldovan, „Tabele de impunere din arhiva comitatului Solnocul interior dintre anii 1790-1848 și valoarea lor documentară”, în *Revista arhivelor*, nr. 2, vol. IX, București, 1966, p. 132.

8 Ionel Penea, *op. cit.*, p. 4.

9 Arh. Stat. Sălaj, fondul *Tabele de impunere a contribuabililor*, mapa LXXVI, numărul documentului 1885.

10 *Idem*, mapa LXXVI, numărul documentului 1886.

11 *Idem*, mapa CXCII, numărul documentului 5282.

12 *Idem*, mapa CXCII, numărul documentului 5283.

13 *Idem*, mapa XLII, numărul documentului 1052.

14 *Idem*, mapa XLII, numărul documentului 1053.

15 *Idem*, mapa LXXX, numărul documentului 2008.

16 *Idem*, mapa LXXX, numărul documentului 2009.

17 *Idem*, mapa CXII, numărul documentului 2935.

18 *Idem*, mapa XXVII, numărul documentului 654.

19 *Idem*, mapa CC, numărul documentului 5530.

20 *Idem*, mapa CLXI, numărul documentului 4413.

21 *Idem*, mapa CCXXVI, numărul documentului 6320.

22 *Idem*, mapa CX, numărul documentului 2847.

23 *Idem*, mapa LXXII, numărul documentului 1796.

24 *Idem*, mapa CCXIV, numărul documentului 5988.

25 Kovacs Iosif, *op. cit.*, p. 12.

26 Trócsány Zsolt, *op. cit.*, p. 276.

27 *Idem*, pp. 279-282.

Dezvoltarea educației în Imperiul Habsburgic

BALOGH Lucian-Claudiu

Despre modernizarea sistemului de învățământ putem vorbi după începutul epocii iluminismului, când se întărește credința în capacitățile cognitive ale omului, respectiv posibilitățile lui de a se dezvolta prin educație. Omul se află în centrul atenției, devenind treptat stăpân pe propria soartă, capacitatea lui de a lua decizii fiind tot mai accentuată. Astfel, educația nu devine doar un mijloc al trecerii de la subzistență la o existență decentă, ci va oferi ulterior posibilitatea unui trai îndestulat sau chiar de a trece spre o clasă socială superioară, ceea ce se va și întâmpla cu un secol mai târziu cu burghezia. În aceste condiții, educația devine o armă prin care lumea poate fi manipulată de către cei care dispun de puterea și mijloacele de a educa.

Până la epoca absolutismului iluminat, educația era datorată aproape exclusivă a bisericii creștine. Bazată în mare parte pe voluntariat, fiecare cult avea concepția și metodologia proprie de a educa, bineînțeles având scopuri foarte bine definite în ceea ce privește formarea propriului personal de specialitate sau a unui caracter anume. Acest fenomen poate fi evidențiat în Europa Centrală și de Est. Putem aduce exemple atât din seminarele teologice ortodoxe, din școlile romano-catolice de ordin dominican, iezuit sau minorit, cât și din gimnaziile protestante de diferite culte. Istoria educației moderne începe prin secolul XVII, când Comenius pune bazele învățământului și pedagogiei. După care apar și primele reglementări impuse de domnitorul absolutist. Prin asigurarea educației și controlul acesteia, puterea dispune de autoritate nu numai asupra societății actuale, ci și asupra societății în devenire, dacă acceptăm ideea că școala formează oameni pentru viitor. În aceste condiții, trebuie să amintim că biserica este acuzată de abuz prin educație, dispunând exclusiv de controlul societății.

Prima lege a educației din Imperiul Habsburgic este *Ratio Educationis* emisă de Maria Tereza în anul 1777. Legea era bazată pe Biblie, asigurând legitimitatea acesteia și avea scopul explicit de a forma oameni de stat onești și bine educați, respectiv supuși credincioși ai coroanei și imperiului¹. În acest moment al neoabsolutismului, concepția de bază era legată de loialitatea față de țară și națiune. Apar primele concepții curriculare de trunchi sau materiale didactice. Pe vremea Mariei Tereza, țară, patrie și imperiu erau considerate noțiuni sinonime. Problema conștiinței colective, în ceea ce privește *patriotismul imperial*,

poate fi pusă în legătură cu problemele dinastice din Imperiul Habsburgic. Regele Prusiei și dinastiile din Europa vor protesta împotriva dreptului de moștenire pe linie feminină a tronului Austriei. Astfel, conștiința națională a altor etnii din imperiu, de exemplu cea maghiară, devine o problemă marginalizată, specifică bisericii protestante. Biserica romano-catolică – prin universalitatea sa și prin apropierea față de Sfântul Scaun de la Roma – era legată de limba latină. Istoria catolică a Regatului Ungariei începe cu încoronarea Sfântului Ștefan, respectiv cu întemeierea de țară, iar istoriografia protestantă se leagă de limba maghiară începând din perioada păgână de dinaintea descălecării din 896². Prin această lege, Maria Tereza a încercat să pună sub supravegherea statului educația, dar fără prea mult succes³.

Prin Legea Toleranței religioase din 1791, bisericile protestante dobândesc dreptul de a întemeia și întreține școli și alte instituții de învățământ, să colecteze fonduri, iar reprezentanții instituțiilor de învățământ au dreptul să frecventeze universitățile din străinătate. A doua *Ratio Educationis* este emisă de împăratul Iosif II în anul 1806, fiind acceptată doar de școlile catolice. Cele protestante vor apela la dreptul la autonomie și la statutul de susținători, finanțatori ai școlilor proprii și nu vor accepta legea respectivă. Biserica reformată avea propriul sistem de învățământ, de la cel preșcolar și primar, până la școlile medii și superioare. Prin această lege – *Ratio Educationis* – învățământul primar devine gratuit și obligatoriu, părinții fiind obligați prin lege să-și trimită copiii la școală, riscând altfel pedeapsa prin amendă. În centrele urbane apar școlile civice și se pune problema școlarizării fetelor din clasele superioare ale societății. În școlile gimnaziale de la oraș, la nivelul inferior, până în clasa a IV-a, se studiază: poetica, retorica, credința, matematica, științele naturii, geografia și istoria, iar limba opțională era germana, latina rămânând tot limba oficială.

În prima jumătate a secolului XIX, în urma revoluției industriale se schimbă structura societății, rolul clasei muncitoare devenind esențial pentru producția industrială. Ierarhizarea feudală a societății nu-și mai are locul, munca pentru subzistență începând să dispară. Sunt tot mai multe familii în care ambii părinți au un loc de muncă, apărând astfel problema supravegherii copiilor mici. În anul 1828 este înființată prima grădiniță din Budapesta. E important de menționat că, tot în această perioadă, va fi deschisă și prima

grădiniță din Jibou, înființată în 1821, dar care va funcționa doar din 1845. Baronul Wesselényi Miklós va aduce ideea de grădiniță și de educație timpurie, preșcolară, în urma călătoriilor din Occident, dar ea nu va fi funcțională decât două decenii mai târziu, din cauza lipsei de interes din partea părinților⁴. Aceste școli timpurii aveau un rol important în pregătirea copiilor, scopul lor nefiind doar supravegherea acestora, ci presupuneau și diverse activități cognitive de formarea noțiunilor, bazele scrierii, desenului, aritmeticii, muzicii și credinței religioase. Odată cu învățământul preșcolar apare și necesitatea de formare a oamenilor de specialitate. Școlile reformate vor avea un rol important în formarea dascălilor și educatoarelor. Primele școli pedagogice sunt de cult, iar biserica reformată din Zaláu va avea un rol foarte important în pregătirea educatoarelor, după cum vom vedea mai târziu.

În anul 1848, pe perioada guvernului revoluționar de la Budapesta, este numit ministrul învățământului Eötvös József, care avea numeroase planuri pentru educație, dar majoritatea lor vor trebui să aștepte din cauza eșecului revoluției, ele fiind reluate în perioada dualismului. În perioada represaliilor dintre 1849 și 1867 se pune un mare accent pe educație și crește numărul școlilor. Existau probleme serioase în ceea ce privește gradul de școlarizare și numărul ridicat de analfabeți. Dominantă era germanizarea forțată a educației și a societății. Noua metodologie pune accent pe învățarea activă în locul asimilării pasive a cunoștințelor. Învățământul gimnazial pentru băieți dura de la 10 la 18 ani, bazându-se pe predarea intensivă a limbilor latină și greacă. Se diferențiază învățământul public și privat. Gimnaziul durează opt clase: I-IV, nivelul inferior, iar V-VIII, nivelul superior. După terminarea gimnaziului, elevii aveau dreptul să participe la examenul de bacalaureat, după care puteau activa ca pedagogi pe o perioadă de probă. Dreptul de a susține bacalaureatul era reglementat de Ministerul Cultelor și Învățământului. În această perioadă apare învățământul real de șase ani, accentul fiind pe științele naturii și educația tehnică. Limba de predare din școli era cea a majorității din regiunea respectivă.

Pe perioada dualismului din anul 1867, în guvernul Andrassy este numit din nou la conducerea educației Eötvös József, din anul 1868. El nu va interveni în școlile de cult, autonomia lor fiind asigurată. Rolul statului era doar controlul lor. În 1868 a fost emisă prima lege de învățământ a maselor, care cuprindea obligativitatea de la 6 la 12 ani și scutirea de taxe de școlarizare pentru elevii din familii sărace. Această lege a fost un pas important în istoria societății, constituind o schimbare a paradigmei educaționale, care reunea toate eforturile depuse pentru educație până atunci în Imperiul Habsburgic. Ea cuprinde trei noțiuni care vor fi indispensabile pentru învățământul

modern: *obligativitatea educației, libertatea educației, libertatea educării*⁵.

Se poate face o paralelă între libertatea educației și libertatea gândirii, acestea fiind procese care trebuie să progreseze împreună, neducând altfel la dezvoltarea societății.

Libertatea educației presupune de asemenea înțelegerea, finanțarea și administrarea instituțiilor de învățământ, lucru valabil atât pentru școlile de cult, cât și pentru cele de stat. Situația creată prin această lege devine oarecum paradoxală, ducând la un conflict între școlile religioase și cele seculare. Școala civică pentru fete era de patru ani, iar pentru băieți de șase ani.

Prin legea din 1871 apare ierarhizarea sistemului de învățământ condus de inspectorate școlare. Primul inspector școlar numit la Zaláu pe perioada dualismului este Kerekes József, din 1868⁶. În fruntea unei școli se afla *divanul școlar*, format din nouă membri, de care mă voi ocupa mai târziu, în cadrul cercetării învățământului din Zaláu. La sfârșitul secolului XIX asistăm la dezvoltarea editării de manuale, prin apariția sistemului de proiecte prin concurs. Manualele erau traduse în limbile minorităților naționale. Tot în perioada dualismului, școlile de cult și cele minoritare cu probleme financiare au primit finanțare de la stat. Asistăm, de asemenea, la dispariția definitivă a monopolului religios în învățământ⁷. Astfel se formează o situație de consens între stat și învățământul religios. Legea din 1893 reglementa retribuția cadrelor didactice, iar școlile de cult aveau dreptul să ceară finanțare de la stat. Minoritățile naționale de pe teritoriul Imperiului Austro-Ungar erau foarte atașate de școlile lor de cult, asigurând lupta împotriva asimilării.

În susținerea lor, un rol foarte important l-au avut comunitățile, care contribuiau prin diferite modalități la aceasta: donații, daruri, voluntariat etc. Școlile de cult dispuneau de autonomie largă, având dreptul de a alege manualele folosite, profesorii care predau și de a hotărî structura anului școlar, perioada cursurilor, examenelor și vacanțelor.

¹ Farkas Mária: Történelem tanítása a népiskolákban a dualizmus korában.

² Farkas Mária: Történelem tanítása a népiskolákban a dualizmus korában, p. 180.

³ Boldizsár Zeyk Zsuzsa: A 19 századi iskola mint egyházi intézmény.

⁴ Petri Mór: Szilágy Vármegye Monographiája.

⁵ Boldizsár Zeyk Zsuzsa: A 19 századi iskola mint egyházi intézmény.

⁶ Petri Mór: Szilágy Vármegye Monographiája.

⁷ Farkas Mária: Történelem tanítása a népiskolákban a dualizmus korában.

(Din volumul *Repere privind educația reformată din Zaláu. Perioada interbelică (1919-1939)*, Editura Caiete Silvane, Colecția „Memoria”, Zaláu, 2019)

Miscarea de rezistență anticomunistă din România

Livia CHEȘELI

În România, Partidul Comunist Român a desfășurat în perioada 1949-1962 procesul de colectivizare, care a constat în confiscarea proprietăților agricole private și comasarea lor în ferme agricole administrate de stat.

Din anul 1947 și până în 1962, țara a trăit sub regimul represiunii generalizate. Toate categoriile sociale au fost lovite. Numărul celor deținuți, arestați, condamnați poate fi cuprins între 400.000 și 500.000 de persoane. Represiunea generalizată s-a manifestat prin cele mai brutale forme de încălcare a drepturilor elementare ale omului, înscrise de altfel în Constituțiile din 1948 și 1952. NCVD-ul cu instructorii, metodele și manualele sale, au instruit cadrele Securității din România, dar brutalitățile, bătăile, violențele și chinurile au fost opera executanților autohtoni.

Rezistența țăranimii la colectivizare. În România, colectivizarea a fost similară cu cea efectuată în URSS, prin aceea că a înglobat toate terenurile agricole ce puteau fi adunate într-o fermă colectivă. Început întâi greoi și haotic, procesul a stagnat între 1953 și 1956, fiind luat cu agresivitate și dus la final în 1962¹. Numeroși țărani, atât săraci, cât și înstăriți, s-au opus acestei acțiuni, iar guvernul comunist a recurs la represiuni violente, deportări, încarcerări și confiscări ale întregii averi a celor implicați. Pentru a compensa lipsa de alimente din orașe și necesitatea plății de despăgubiri de război Uniunii Sovietice, dar și pentru a ruina gospodăriile țărănești înstărite, a fost introdus sistemul cotelor. Prin acest sistem, țăranii erau obligați să predea statului o parte semnificativă din producția gospodăriilor lor. De multe ori, țăranii erau lăsați doar cu grâul de sămânță pentru anul următor, iar uneori nici cu acesta². Prin sistemul cotelor, gospodăriile agricole mari din zona rurală au fost distruse.

Decretul 84 din 2 martie 1949, prin care se expropriau proprietățile ce depășeau 50 de hectare a intrat efectiv în vigoare chiar din noaptea următoare. Proprietarii au fost luați noaptea din casele lor și li s-a fixat ilegal domiciliul forțat în diverse localități. Proprietățile au fost confiscate în întregime, cu tot cu animale, mașini agricole și clădiri. Multe din locuințe au fost transformate în sedii de IAS și posturi de poliție. Țăranii care s-au opus colectivizării și au luptat pentru palma lor de pământ sau pentru vaca lor au primit ani grei de închisoare. Comuniștii amenințau că ori transformă localitățile în modele de sate comuniste, ori nu mai rămâne nimic din ele³. Satele alese pentru prima parte a colectivizării au fost cele afectate de război și de secetă, unde țăranimea săracă era ușor de convins de autori-

tăți să accepte soluțiile guvernului. Satele colectivizate în prima fază au fost cele din zone în care au apărut mișcări de rezistență anticomunistă.

Încă de la început, procesul de colectivizare a fost întâmpinat cu rezistență de țărani, care s-au răscolit în numeroase rânduri încă din 1949, în nordul Moldovei și în Transilvania. Trupele de Securitate, Miliție și Grăniceri au răspuns trăgând în țăranii răscolți. Pe lângă cei care au murit atunci, alții au fost arestați și condamnați. Sute de persoane au fost anchetate penal și condamnate la pedepse grele, iar familiile lor deportate în Dobrogea. Peste 40.000 de persoane⁴, mai ales țărani înstăriți au fost deportați în Bărăgan, așezați într-o zonă geografică dificilă, fiind în continuare persecutați politic; au fost lăsați să se întoarcă în localitățile lor în 1955 și 1956, găsindu-și casele confiscate⁵.

Ca urmare a colectivizării, relațiile economice existente anterior în agricultura românească au fost distruse. Criza economică din acea perioadă a dus sistemul la colaps, țăranii colectivizați ajungând să sufere de foame. După căderea regimului comunist, în 1989, toate forțele politice au fost de acord că acest sistem trebuie să fie schimbat și CAP-urile au fost desființate. În prezent, situația agriculturii românești este deplorabilă, deoarece nu s-au găsit soluții viabile prin care să se valorifice potențialul agricol al țării.

Rezistența la naționalizare. Legea nr. 119 din data de 11 iunie 1948 prevedea naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, a instituțiilor bancare de asigurări și de transport⁶. Echipele de muncitori și activiști care urmau să preia unitățile în cauză au fost mobilizate, iar printr-o singură lege, statul devenea proprietarul tuturor unităților enumerate în 28 de anexe (aproximativ 8894). În luna noiembrie 1948 au fost confiscate instituțiile sanitare, cinematografele și căile ferate particulare. În aprilie 1950 au fost naționalizate, în mare măsură, locuințele particulare, mai ales pe criterii politice și ale luptei de clasă. În 1949 și 1950 sunt experimentate planuri anuale ale economiei, iar primul plan cincinal a fost între anii 1950 și 1951. Toți cei expropriați erau considerați dușmani ai poporului.

Rezistența armată. Rezistența anticomunistă armată din România a fost un fenomen spontan, neexistând niciun fel de legături între diversele formațiuni, deși au avut un țel comun, acela de a se opune comunizării țării. Formațiunile s-au constituit în satele de la poalele munților și ale dealurilor, fiind compuse din țărani, foști ofițeri de armată, avocați, medici, studenți și muncitori⁷. Aceste formațiuni erau alcătuite din

10 până la 40 de persoane, nereprezentând o amenințare majoră pentru puterea comunistă. Armamentul lor consta din puști, revolve, pistoale, mitraliere, dar se confruntau întotdeauna cu o acută lipsă de muniție.

Erau sprijinite de săteni, care le duceau alimente, îmbrăcăminte și le asigurau adăpost. Propaganda comunistă a vremii i-a numit pe acești partizani anti-comuniști legionari, dușmani ai poporului, bandiți, teroriști⁸. Conform unui raport al Direcției Generale a Securității din 1951, afilierea politică a unui număr de 804 persoane arestate, care au aparținut sau au ajutat 17 bande în munți, era următoarea: membri ai PNT, PNL și Frontul Plugarilor.

Formațiunea care a supraviețuit până în 1949 a fost cea numită „Haiducii Muscelului”. O persoană implicată în activitatea acestei formațiuni și unul dintre puținii supraviețuitori a fost Elisabeta Rizea. Această formațiune a fost alcătuită din 30 sau 40 de persoane și a fost condusă de doi foști ofițeri de armată: Gheorghe Arsenescu și Toma Arnăuțoiu, în județul lor natal Muscel. Ministerul de Interne era îngrijorat că simbolul rezistenței ar putea deveni contagios, de aceea a împânzit zona cu trupe și ofițeri de la Direcția Generală a Securității Poporului. Ajutați de cunoașterea terenului și de sprijinul lui Gheorghe și Elisabeta Rizea, gruparea și-a asigurat provizii și a scăpat de arestare. În noaptea de 18 iunie 1949, membrii grupului au fost prinși într-o ambuscadă în timp ce veneau să-și strângă provizii, dar au reușit să fugă. S-a organizat o operațiune masivă de căutare efectuată de două batalioane de armată și trupe de securitate, precum și arestarea familiilor suspectate că i-au ajutat. Frații Petre și Toma Arnăuțoiu au fost condamnați la moarte și executați de către un pluton de execuție la închisoarea Jilava.

Un al doilea grup de rezistență din Masivul Făgăraș a fost cel condus de Ion Gavrilă Ogoranu; fiind student la Universitatea din Cluj, și-a format grupul în 1948 din 11 foști colegi de la liceu. Timp de șapte ani, aceștia au fost urmăriți de trupe de Securitate, înainte de a fi condamnați la moarte, în 1957. Gavrilă Ogoranu a scăpat de pedeapsa capitală și a supraviețuit perioadei comuniste, oferind în autobiografia sa o descriere personală unică a reacției populației față de grupul de partizani.

Sistemul represiv și-a creat propria legislație penală, în așa fel încât să incrimineze un număr cât mai mare de persoane, conținând abuzuri și violențe asupra celor care încercau să reziste în orice formă. Legislația penală a avut un accentuat caracter de clasă. Prin HCM din anii 1950, 1951, 1954 s-au înființat colonii de muncă, s-au stabilit domiciliile obligatorii, s-au stabilit perioadele de detenție și muncă forțată pentru cei încadrați în articolele privind „crimă de uneltire contra ordinii sociale”⁹. Regimul penitenciar din perioada 1947-1963 avea rolul să ducă la slăbirea dramatică a rezistenței biologice și psihice a deținuților, cu un procent redus de mortalitate. Experimentul temnițelor și al muncii

forțate din lagărele și coloniile comuniste a însemnat distrugerea clasei politice interbelice, eliminarea elitei intelectuale, exterminarea unui număr mare de clerici ortodocși și greco-catolici și în general, represiunea tuturor persoanelor care s-au împotrivit instaurării democrației populare. Începând cu luna martie 1945, Partidul Comunist a declanșat o teroare sistematică împotriva opozanților politici, reproducând pe teritoriul României modelul Gulagului sovietic. În timpul regimului comunist, în România au existat 44 de penitenciare principale și 72 de lagăre de muncă forțată destinate deținuților politici¹⁰. Locurile de detenție din perioada comunistă ar putea fi clasificate în mai multe categorii, deși majoritatea deținuților au trecut prin cel puțin două din ele. Tipuri de închisori:

- Penitenciarele reeducării, caracterizate prin aplicarea metodelor de tortură în vederea convertirii la ideologia comunistă: Suceava, Pitești, Gherla, Târgu Ocna, Târgșor, Brașov, Ocnele Mari, Peninsula.

- Închisori de exterminare a elitei politice și intelectuale: Sighet, Râmnicu Sărat, Galați, Aiud, Craiova, Brașov, Oradea, Pitești.

- Lagăre de muncă: Canalul Dunăre – Marea Neagră (Peninsula, Poarta Albă, Salcia, Galeș, Periprava, Constanța, Capul Midia, Cernavodă), coloniile din Balta Brăilei.

- Închisori de triaj și tranzit: Jilava, Văcărești.

- Închisori de anchetă: Rahova, Malmaison, Uranus.

- Penitenciare pentru minori: Târgșor, Mărgineni, Cluj.

La începutul anului 1950, în lagăre lucrau 80.000 de oameni dintre care 40.000 la Canalul Dunăre – Marea Neagră. De asemenea, lagăre de muncă forțată și centre de deportare au existat în întreaga țară, dar cele mai multe se aflau în partea sud-estică a Câmpiei Române și sudul Dobrogei.

¹ Păun Ion Otiman, *Agricultura României*, Editura Agroprint, Timișoara, 2002, pp. 121-160.

² *Ibidem*.

³ Dorin Dobrinu, Constantin Iordachi, *Țărâtimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1962)*, Editura Polirom, Iași, 2005, pp. 173-198.

⁴ Octavian Roske, „Colectivizarea agriculturii în România, 1949-1962”, în *Arhivele totalitarismului*, I, nr. 1/1993.

⁵ Ion Traian Ștefănescu, „Mercina – Satul arestat” în *Analele Sighet*, vol. IX, Fundația Academia Civică, București, 2001, pp. 73-96.

⁶ Ion Bucur, „Naționalizările din România, 1948-1953”, în *Arhivele totalitarismului*, nr. 2/1994.

⁷ Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944-1964)*, Editura Enciclopedică, București, 1997, pp. 65-83; 117-130.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Radu Ciuceanu, *Regimul penitenciar din România (1940-1962)*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, pp. 67-93.

¹⁰ *Ibidem*.

(Din volumul *Mișcarea de rezistență anticomunistă din comuna Cristolț, județul Sălaj (1947-1949)*, Editura Caiete Silvane, Colecția „Memoria”, Zalău, 2019)

„Jurnalistul și mai ales «arhivarul» din mine îl susțin serios pe scriitor”

Monica D. CÂNDEA

– dialog cu **Marian Ilea**

Sunt poate vreo doi ani de când purtăm un dialog tăcut prin mediile virtuale, legat de ultimele dumneavoastră cărți, pe care le-am parcurs cu ochii recenzentului, lăsând la o parte privirea naivă a lecturii de plăcere. Am descoperit o proză scrisă bine, ingenioasă, ludică, realistă, dar și fantastică sau absurdă, încăpățânată să aducă în prim-plan lumea acestui colț de țară în care trăim, să-i immortalizeze savoarea.

Monica D. CÂNDEA: *Am citit de curând ultimul volum, Zeppelinul Piticului, cu uimirea cititorului care descoperă, cu fiecare narațiune, un ceva care îi satisface așteptarea, ba chiar i-o depășește, îl pune în dificultate, îl contrariază, îi dă piste de interpretare, dar îl lasă și în ambiguitate. Desiștea, Medio Monte, Mittelstadt sunt toposuri recurente ale prozei. De ce opțiunea pentru aceste toponime? Care sunt resursele prozei și în ce măsură jurnalul îl susține pe prozatorul Marian Ilea?*

Marian Ilea: Mă bucur că proza mea nu lasă indiferenți recenzentii și le dă chiar nițel de furcă, prin deschiderea a multiple piste de interpretare și prin ambiguitatea sa: e poate un semn de vitalitate și de bun augur pentru ea și pentru ei! Nădăjduiesc că e și o plăcere a lecturii la mijloc, nu doar pentru cititorul nerecenzent, ci și pentru cel recenzent!

În privința a ceea ce am vrut și vreau să spun prin cărțile mele, am spus-o chiar în ele și prin ele, iar a încerca să ofer eu însumi o prismă ori schemă hermeneutică mi se pare imposibil și fără rost, ba chiar fără haz; e ca și cum aș rescrie totul rezumându-l ori sintetizându-l! Nu e rolul meu.

Acestea fiind spuse, proza mea (firește, dincolo sau dincoace de stil, fără de care nimic nu prinde viață și nici noimă) are câteva linii de forță (ca pe frontul de luptă ori cel dintr-o mină) ce încheagă câteva teritorii (ori cicluri) de explorat și exploatat: un spațiu epic rural, Desiștea ori Ieud (dacă recitiți prima pagină din

proza „Baba din drum”, din *Zeppelinul Piticului*, veți da peste aceste două formulări: „Ioana Șteț din Ieud” și „Ioana Șteț din Desiștea”; nu e vorba de o eroare, ci de cele două denumiri ale unuia și aceluiași spațiu). Așa cum spațiul urban Medio Monte se mai numește și Baia-Sprie ori Mittelstadt ori Felsöbanya. Ceea ce ne trimite, firește, la Mitteleuropa, unde o multitudine de neamuri și limbi au trăit, vrând-nevrând, împreună, nicidecum idilic, dar iscând o lume fascinantă din punct de vedere istoric și cultural, chiar dacă, în „Mitteleuropa periferiilor” (sintagma dlui Cornel Ungureanu) unde ne situăm, noi, românii, am fost cam ultima roată la căruța Imperiului Habsburgic și apoi a celui Austro-Ungar, până la Marea Unire. Urmele încă neșterse, palpitânde, ale acestei lumi încerc eu să le descopăr în nordul Transilvaniei și în Maramureș.

Dincolo de aceste două cicluri, am putea regrupa, tot tematic, alte proze – de pildă, într-un ciclu al copilăriei din epoca lui Ceaușescu, altele într-un ciclu al Tranziției etc.

Mă opresc, fiindcă ziceam că nu voi face scheme!

Ah! era să uit: da, jurnalul și mai ales „arhivarul” din mine îl susțin serios pe scriitor!

Monica D. CÂNDEA: *Originalitatea scrisului dumneavoastră este incontestabilă. Inconfundabil mi se pare și modul în care țeseți o altă dimensiune a lumii în realul închipuit al prozei sau dramaturgiei. Mesajul pare că nu mai încapă în orizontala poveștii și îi sparge limitele pentru a se înălța în alte sfere. Care mai este menirea literaturii azi, după atâtea experimente, după ce autonomia esteticului a fost multă vreme un principiu aproape absolut?*

Marian Ilea: Menirea literaturii azi? Aceași ca dintotdeauna: să-l facă pe cititor să râdă și să plângă, să-l smulgă din plictis ori depresiune, ca să poată trăi câteva ceasuri ori zile ori uneori o viață îndrăgostit de o carte, da, să se lase cucerit de o carte, chiar fără să știe absolut nimic despre autorul ei.

Monica D. CÂNDEA: *Eu i-am simțit circulând prin subpământa textelor pe Caragiale, Ionescu, pe marii noștri prozatori realiști. Pe Márquez de asemenea. Sigur vor fi și alții. Care sunt modelele dumneavoastră literare asumate?*

Marian Ilea: Nu cred să fi avut modele literare (ori poate inconștient...), dar știu că m-am îndrăgostit de cărțile unor: Kafka, Hašek, Harms, Gombrowicz, Nabokov, Gogol, Dostoievski, Tolstoi, Cehov, Balzac, Stendhal, Flaubert, Zola, Céline, Márquez, Sábato, Cortázar, Faulkner, Hemingway, Twain, Dickens, Philip Roth, Saul Bellow, Shakespeare, Pirandello, Ibsen,

García Lorca, Bernard Shaw, Samuel Beckett...; iar de la noi: Creangă, Caragiale, Sadoveanu, Urmuz, Blecher, Slavici, Ionescu.

Monica D. Căndea: *Ați scris nu doar proză, ci și dramaturgie. Lumea surprinsă e spectaculară, pestriță, efervescentă. Care e calea de acces a omului de azi spre un sens profund al lucrurilor, pe care eu l-am întrevăzut în multe pagini citite?*

Marian Ilea: Sintagma „calea de acces” mă trimite imediat cu gândul la eseul omonim al lui Lucian Raicu, în care a și găsit calea de acces către inima creației unor Tolstoi, Thomas Mann, Sadoveanu, Bacovia. Dacă dumneavoastră ați întrevăzut „un sens profund al lucrurilor” în unele din paginile mele, înseamnă că deja ați găsit o „cale de acces”! Vă rog să n-o abandonați!

Monica D. Căndea: *Cum percepeți condiția scriitorului și a cărții în ziua de azi, din perspectiva pieței libere, unde totul se vinde și se cumpără, totul e o marfă, implicit produsele intelectuale/ culturale?*

Marian Ilea: Faptul că există o piață a cărții a devenit demult un lucru necesar, doar modul ei de funcționare e șchiop ori aberant. De pildă, la noi, un scriitor ori eseist care are ceva de spus trudește câțiva ani buni la o carte și nu poate trăi din drepturile (mai degrabă strâmburile... scuze stângacilor!) de autor nici măcar o lună! Sunt necesare burse și subvenții

pentru scriitori.

Monica D. Căndea: *Unde își are originile pasiunea dumneavoastră pentru citit/ scris?*

Marian Ilea: Pasiunea mea pentru citit și scris s-a născut pe când îi citeam povești fratelui mai mic și mă mâncau palmele să scriu poezii: am și scris și chiar publicat, în „Luminița” și „Cutezătorii”. Tot pe atunci am început să joc și teatru.

Monica D. Căndea: *Ce carte mai urmează a fi lansată publicului cititor în viitorul apropiat?*

Marian Ilea: După ultimele două din 2018 (*Noaptea din Mittelstadt* și *Zeppelinul Piticului*, la care am lucrat doi ani), promit să nu public mai mult de una în 2019! Om trăi și om vedea!

Monica D. Căndea: *Daniela Sitar-Tăut a lansat de curând proiectul „Scriitori și liceeni în Anul cărții 2019”, care va aduce lumea scriitorilor contemporani într-un dialog direct cu elevii. Care credeți că ar putea fi impactul unor astfel de întâlniri între literați și publicul tânăr?*

Marian Ilea: Inițiativa Danielei Sitar-Tăut, cu întâlnirile dintre scriitori și liceeni, e salutară! Pot trezi curiozitatea, apoi pofta pentru citit și, cine știe, chiar suscita câteva vocații; oricum, îi pot smulge pentru o clipă de la ecranul computerului ori de la jocurile video și îndemna să țină în mâini o carte sănătoasă.

Felicitări doamnei Sitar-Tăut... și mulțumiri dumneavoastră.

Mihaela Meravei

pe umărul meu o pasăre meditează

astăzi mă voi hrăni cu liniște mă voi rupe de conglomeratul de amintiri
invaziv îmi ocupă creierul cu șoaptele lor
mi-l topesc
de usturime mi se înroșesc ochii
hei! numai copiii plâng
bărbații își scot sabia și provoacă destinul la duel
despică viața taie timpul în bucăți
apuc fulgerul indiferenței cu strășnicie în mâini
ca pe un paloș îl învârt deasupra-mi
învăț să fiu bărbat

ajung până la mine sunete albe vibrațiile
îmi penetrează strat cu strat
câmpul magnetic al noii mele piei de bărbat
din care ies pentru o clipă ca un șarpe la apus
să îmi pot privi mai bine singurătatea

pe umărul meu o pasăre meditează și are ochii cerului

instrucțiuni de funcționare a femeii

toată noaptea am așteptat soarele
să răsară din marea asta neagră de cuvinte
prăvălitate peste noi din furie și imaturitate
mi se făcuse lehamite de atâta întunecime
de iarbă arsă și „flori de mucegai”
înflorite sub tălpile noastre când încercam să ne sărutăm
mi-a fost frig pe malul apei ne-nchipuit de albastră
din ochii tăi
singurătatea nu-i prea confortabilă pișcă al naibii
mi-a ținut de cald amintirea filiformă a primei
îmbrățișări și
pătura de perseide așternută peste mine
cu fiecare lumină căzătoare aprindeam un licurici
între scaieți din inimă și-mi puneam o dorință
dă-mi Doamne niște instrucțiuni de funcționare a
femeii
să-mi pot aprinde liniștea

Satiră, humor în *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir

Iulian DĂMĂCUȘ

Cîteva considerații de ansamblu: mai întii este vorba de tehnica povestirii în ramă, a întîmplărilor ce se nasc dintr-o poveste cadru, în care sunt înglobate. Aceasta este o tehnică străveche a povestirii, pe care o întîlnim în Panciatantra, *O mie și una de nopți*, în *Istoria Sindipii* – culegerile de povești orientale – și în *Decameronul* lui Boccaccio. Dintre povestirile din *Istoria ieroglifică* se remarcă, îndeosebi, povestirile autohtone: *Povestea Lupului*, *Povestea Ciobanului*, *Povestea porcarului*, iar dintre cele orientale: *Povestea duhului și a corăbierului*, împrumutată din *O mie și una de nopți*, unde „Duhul” este „delfinul” pe care Dimitrie Cantemir îl definește în spiritul humorului, absurdului: „pește porcit” sau „porc peștit”. Descifrînd ieroglifile, ne amintim de *Istoria secretă a lui Procopius din Caesarea* (cca 500-565), operă pe care lexiconul Suidas o numea „pătimașă”. Desigur nu mai pătimașă decît cartea lui Cantemir... amîndouă fiind caracterizate ca pamflete politice, numai că *Istoria ieroglifică* nu este de „o impresionantă sinceritate” precum *Istoria lui Procopius* (cf. C. Litzica, 1898, într-o lucrare despre proza bizantină)...

Descripțiile lui D. Cantemir pun în evidență finețea artei sale de peisagist (în zugrăvirea Templului Pleonexiei și în descrierea Nilului), dar marea artă a lui D. Cantemir se face resimțită în special, în „elegii” – acele fragmente de proză rimată și ritmată/ se vede aici influența literaturii arabe! – e vorba despre autorii de maqamat (povestioară condensată cu trăsături de surpriză, și erou – un fals cerșetor, învățat rătăcitor), gen specific literaturii arabe, scris în sag – proză rimată și ritmată, avînd ca principali reprezentanți pe al-Hamadani și al-Hariri – 1007, 1011), așadar eleghiile sunt adevărate poeme în proză, de pildă „Jelania Inorogului”, ce cuprinde un „prolog”, o „lamentație” și un „blestem”, în care D. Cantemir invocă sfîrșitul lumii, pentru păcatele ei și construiește sumbre viziuni apocaliptice, nemaîntîlnite, pînă la el, în literatura noastră... Prin condiția dramatică a omului în univers, prin starea acestuia marcată de singurătate și spaimă în fața necunoscutului, anticipează literatura existențialistă modernă a absurdului.

Interesant este studiul „Istoria ieroglifică sau bătăliile pierdute”, semnat de Petru Vaida, din *România literară* (2001, Numărul 51-52), în care comentează (cu autoritatea celui care începînd din 1964 a scris cîteva studii interesante despre opera lui Cantemir; vezi „Dimitrie Cantemir și umanismul”, în *Varia, stu-*

dii și observații critice, de Al. Piru, 1973) cartea Adrianei Babeți, *Bătăliile pierdute*, 1998 (iar la sfîrșitul cercetării „o bătălie amînată”), al cărei titlu sugerează dificultatea de a închide într-o formulă opera și personalitatea principelui – situat la răscrucea dintre civilizații (Orient – Occident) și a erelor culturale (Ev Mediu, Renaștere, baroc, epoca Luminilor). Autoarea consideră *Istoria ieroglifică* ca „textul cel mai greu de «prins» – cel puțin în spațiul literaturii române”. Așa fiind, nu uităm scriind aceste rînduri (cu toată modestia), „că cuvîntul drept din gura proastă ieșind, pre cuvîntul cu meșteșug din gura ritorului scos astupă”, cum constata și D. Cantemir admițînd că și „prostimea” poate avea minte și dreptate, chiar înaintea unor boieri... deci vom prezenta cîteva considerațiuni asupra satirei și a humorului din carte.

Revenind la comentariul menționat, Petru Vaida reamintește preocuparea criticii și a istoriei literare de a defini cartea lui Cantemir: roman, pamflet politic sau pur și simplu o „transpunere în plan alegoric, sub ochii noștri, a unor fapte istorice seci, derizorii, mărunte, lipsite de orice îmbogățire ficțională” (Manuela Tănăsescu, *Despre Istoria ieroglifică*, Editura Cartea Românească, București, 1970). *Istoria ieroglifică* se situează în punctul de geneză al literaturii în cultura noastră, într-un moment cînd genurile nu s-au cristalizat încă. De aceea *Istoria...* este și roman și pamflet, și la fel ca „romanul” lui Rabelais, are un caracter eteroclit: ficțiune și realitate, basme, și reflecții, digresiuni filozofice, și călătorii fantastice, peisaje sau arhitecturi exotice, anecdote licențioase, satiră, mai rar, humor, lirism. Intențiile autorului sunt: de a face „istoria”, chiar și prin ascunderea personajelor sub masca unor animale și păsări, așadar de a face satiră politică sau pamflet, și o alta, căreia Cantemir îi acordă adesea prioritate, de a se „nevoi” „spre deprindere ritoricească”, prin care trebuie să înțelegem, să credem, în absența termenului de „literatură” sau „beletristică” intenția de a face literatură în general. În *Istoria ieroglifică*, ceea ce deschide calea ficțiunii este masca animalieră, care permite fanteziei să se dezvolte nu „pe orizontală”, pe linia inventării de fapte, a creării unei intrigi, ci „pe verticală” (Elvira Sorohan) și permite înlocuirea invectivei cu ironia savantă, ca în discuția din primele capitole despre „ceița” Struțocămilei, episod în care arta lui Cantemir apare în adevărata ei valoare.

Excelent sunt realizate portretele morale, în care D. Cantemir pune mult talent satiric. Dintre acestea,

se detașează portretul Hamelonului a cărui trăsătură dominantă rămîne viclenia. Hamelonul – este un mic animal respingător – o reptilă – ce își schimbă culoarea în funcție de mediu, un simbol al adaptabilității și al schimbărilor convingerilor după conjuncturi. Și această observație este valabilă îndeosebi pentru politicieni, mulți oportuniști... de atunci, de acum și pînă-n veac!... Pentru a demonstra prostia Struțocămilei, sunt invocate categoriile filosofice (esența, cantitatea, calitatea): „Însă, oricum ar fi, prostimei ei iertăciune a să da să cade, de vreme ce poate fi că categoriile loghicăi n-au citit și în cărțile științei nu s-au zăbăvit... Iar amintrilea de ar fi fost, după categoria ce o ați întrebat, după aceia ar fi și răspuns. Ce acmu ea la întrebarea ceinții (esenței) (ceința, singură ființa lucrului, ceia ce ieste), dă răspunderea cîtinții (cantității) și feldeinții (calității)”. Pe nedrept, Racoviță este acuzat de Cantemir de prostie, iar un moldovean „din ceata dobitoacelor poate” (personificînd spiritul satiric al scriitorului) demonstrează incultura candidatului la domnie: acesta provenind din „părțile de gios”, supt brîul ars”, soarele puternic „împotriva au lucrat”, astfel că puterea căldurii scoate „puțina umedzală a crierilor”, iar vîntul sau „aierul clătît intra și lăcaș vecinic în căpățînă-i își afla”, deci în concluzie, cu aceeași răutate în slujba căreia cu mare plăcere obosea, autorul (cine altul?) constata: „căci, precum fără prepus știți că în fire loc ceva deșert a să da nu să poate și așe din vîntul strîns, vînt sloboade, precizînd – ca și cum ar vrea să se asigure – iar și iar de receptarea deplină a mesajului: (că cineva ce nu are, a da nu poate)”. D.C., *Istoria...*, 1983, vol. 1, p. 87. Începînd de la capitolele V-VIII (vînarea Inorogului), autorul este tot mai mult dominat de patimă, de ură, ironia cedează locul invectivei, cartea se apropie tot mai mult de pamflet, de memorii, de cronica de fațiuone cifrată. O dovadă elocventă în acest sens o avem în capitolul X, unde, în relatarea de către Șoim (Toma Cantacuzino) a convorbirii sale cu Inorogul (Cantemir) din capitolul VI se introduc noi fapte, absente în capitolul VI etc. ...

„L-am apropiat (...) pe Cantemir de Rabelais, scrie Petru Vaida, dar sentimentul fundamental propriu «romanului» Gargantua-Pantagruel al umanistului francez este diferit de cel ce animă *Istoria ieroglifică*”. „Pantagruelismul” este definit de Rabelais ca „certaine gayeté d’esprit conficte en mespris des choses fortuites” (o anumită veselie păstrată în pofida întorsăturilor hazardului). Sentimentul din care se nutrește *Istoria ieroglifică*, mai ales în această a doua parte a ei, nu este însă veselia, ci ura, sau sentimentul de frustrare și dorința de compensare a ei, dorința de răzbu-nare, fie și pe plan fictiv. Trebuie să mai menționăm că *Istoria ieroglifică* este considerată ca „un roman allegoric”. Dar alegoria este numai unul din procedeele folosite de Cantemir [exemplu Cetatea Epithimiei (lăcomiei) ca alegorie a Imperiului Otoman], roma-

nul în întregime nu este o alegorie. Alegoric este *Le Roman de la Rose*, unde protagoniștii sunt: Curtoazia, Primejdia, Rușinea, Rațiunea ș.a.m.d. În *Istorie...* Vulpea, Lupul, Hamelonul nu sunt personificări ale unor abstracții morale (Viclenia, Fidelitatea, Ipo-crizia), ci închipuie caractere. Și în *Tratatul despre zgîrciți*, de al-Gahiz, 776 - d. 868, diferite jivine ilustrează caracterele oamenilor – ex: cocoșii din Merv „le fură găinilor boaba din cioc” deoarece zgîrcenia e „în firea aceluia pămînt și chiar lamura apei, de se molipsiseră toate jivinele”. În ceea ce privește limbajul, Eugen Negrici credea că indecizia stilistică, între limbajul uzual (al prozei) și limbajul poetic contravine la Cantemir scopului de a crea satiră politică, în timp ce G. Călinescu constata că uneori tocmai rima „persiflatoare” produce efect satiric...: „Ascultați morților/ și priviți, viilor: Cămila cu Helge se împreună,/ filul și șoarecele se cunună/ și dealul cu valea se iau de mina”, ori „O, Helge ficioară, frumoasă nevastă/ Nevastă ficioară/ ficioară nevastă”, *Istoria...*, pp. 26-27 (nevastă înaintea căsătoriei și ficioară, după...) și altele și altele cu artă exersată întocmite, încît cel vizat, mereu urmărit și creionat din mers nu se va mai recunoaște sub haina dizgrațioasă croită de dușmanul neostoit, ajungînd a se îndoii chiar de caracterul său, de ceea ce știa că era ființa, persoana lui. Să nu uităm satira la adresa ceremonialului de costumare a domnilor, de relațiile Struțocămilei cu boierii pe care nu-i putea stăpîni și care sunt surprinși „la masa la carea singuri împărații se ospăta”, unde „ascultăm” redată cu humor conversația dintre Brehnace/ stolnicul C. Cantacuzino și Pardos/ I. Ruset: „Ei într-acesta chip la veseliia ospățului aședzîndu-să/ și întru tot felii de dezmierdări desfătîndu-să/ și acmu păharăle pre masă ades primblîndu-să/ (cînd) vinul în stomah intrînd,/ aburul la cap trimite și aburul vinului, în cap învăluindu-să,/ gîndurile acoperite și cuvintele negîndite la iveală scoate. Și acmu la cele mai dinluntru a voroavelor pozvolenii intrînd, cine de viteaz, cine de credincios, cine de vîrtos se lăuda” etc. *Istoria...*, p. 255.

Cu falsă compătimire sunt descrise momente din lupta marilor viețuitoare în confruntarea cu un inamic imposibil de abordat (muștele) din cauza micimii, autorul urmărind să obțină efectul de contrast, sublinierea ridicolului, a comicului de situație: jigăniile pre pămînt mai mare năvală le da,/ atunci muștele prin nări, prin urechi, printre vine și pre suptsusiori intrîndu-le se aciua./(...) Iară cînd muștele de bună-voie le părăsia și mai înalt în aer să suia,/ jigăniilor altă, fără numai urletul în vînt și trîntitul cu curul la pămînt le rămînea” (p. 261) etc. ... Dar pentru că am intrat oarecum în zona humorului, prezentăm opinii actuale despre acesta, fără a le folosi ca un „pat al lui Procust” în alegerea/analiza exemplelor, rare, din roman.

continuare pe www.caietesilvane.ro

Cizerul eroic

Marin POP

Există uneori persoane care prin calitățile și realizările lor își pun, în mod apăsător, pecetea în viața unei comunități. Atunci când se amintește de comuna Cizer, inevitabil ne gândim la vrednicul dascăl Petru Galiș, un adevărat „domnul Trandafir” al lui Mihail Sadoveanu.

Absolvent al Liceului Pedagogic din Cluj, promoția 1968, a văzut lumina zilei la 10 septembrie 1949, în satul Cizer.

După absolvire, s-a reîntors ca dascăl în satul în care a copilărit, luminând cărarea celor mulți, vreme de peste patru decenii.

S-a implicat activ în viața „cetății”, fiind ales de către cizereni ca prim gospodar (primar) al comunei, în vremurile de efervescentă națională din decembrie 1989. A îndeplinit această funcție până în anul 1992, după care s-a reîntors la catedră.

A făcut parte din Consiliul Administrativ al școlii și a fost metodist-formator în cadrul Inspectoratului Școlar Județean Sălaj, coordonând activitatea cercului pedagogic al învățământului din bazinul Crasna.

Pe lângă activitatea didactică și cea cetățenească, dascălul Petru Galiș a avut preocupări literare și istorice încă de pe băncile liceului, frecventând cenaclul liceului pedagogic din Cluj. A colaborat, apoi, cu ziarele și revistele de cultură din Sălaj și din țară: „Scânteia tineretului”, „Tribuna școlii”, „Năzuința”, „Educație pionierească”, „Telegraful român”, „Graiul Sălajului”, „Gazeta de Duminecă”, „Sălajul Orizont”, „Caiete Silvane” și „Tribuna învățământului”. De asemenea, a colaborat cu diferite televiziuni în vederea realizării sărbătorii tradiționale de la Pria: Măsuriișul oilor.

Preocupările sale în domeniul istoriei s-au concretizat cu următoarele volume: „Școală veche-n sat străvechi”, Ed. Școala Noastră, Zalău, 2007, reeditată în anul 2017; „Cizer – 790 (1219-2009) – file de monografie”, Ed. Școala Noastră, Zalău, 2009; „Veronica din Sălaj – o poetă uitată” (coautor), Ed. Caiete Silvane, Zalău, 2001, reeditată în anul 2012.

Prezentul volum este considerat de către autor o datorie de onoare și o obligație morală față de memoria înaintașilor care au realizat Marea Unire din anul 1918 și s-au jertfit pe front în cele două sângeroase războaie mondiale.

Între copertile lui, vrednicul dascăl Petru Galiș a cuprins studii, articole și documente inedite care fac referiri la eroii din Cizer. De asemenea, volumul este „condimentat” cu o serie de poezii patriotice și imnuri de slavă închinare eroilor neamului românesc.

Nu întâmplător, volumul începe cu un medalion

dedicat lui Paul Abrudan, fiu al satului Cizer, fost cadru didactic la Școala de Ofițeri din Sibiu, unde și-a desfășurat activitatea până la sfârșitul vieții sale, în anul 1990, ajungând la gradul militar de locotenent-colonel. Fiind pasionat de cercetarea istorică, și-a petrecut o mare parte a timpului liber în arhive și biblioteci pentru a „șterge colbul de pe cronicile bătrâne”. L-a interesat în primul rând ținutul natal, elaborând în acest sens o monografie a comunei Cizer (manuscris), în 1963. Anul trecut, în luna octombrie, Paul Abrudan ar fi împlinit vârsta de 91 de ani, iar dascălul Petru Galiș, în colaborare cu subsemnatul, a publicat un articol comemorativ în revista „Caiete Silvane”.

Primul capitol al lucrării este dedicat celei dintâi uniri a Țărilor Române, realizată de către domnitorul Mihai Viteazul, cu trimitere la monumentul de la Guruslău, operă a maestrului Victor Gaga, care își avea originile în satul Pria, comuna Cizer, unde a și copilărit.

O altă mare figură a istoriei noastre naționale, care a avut legături cu Sălajul și în mod direct cu Cizerul a fost martirul Horea. Prin intermediul unor articole de presă, literatură și poezie, autorul volumului îl readuce în actualitate.

Primei mari conflagrații mondiale și momentului astral al românilor – anul 1918, îi este dedicat următorul capitol. Autorul redă o serie de articole științifice, însemnări ale participanților la Adunarea de la Alba din 1 Decembrie 1918, publicate în special de către istoricul Paul Abrudan, în „Acta Mvsei Porolissensis”, revista Muzeului Județean de Istorie și Artă-Zalău. Emoționantă rămâne pentru istorie relatarea vrednicului înaintaș din Pria, Nicolae Fărcaș, care s-a deplasat special până la Cluj, cu misiunea de a aduce un steag tricolor, pe care l-a ascuns sub suman, pentru a nu fi confiscat de către autoritățile maghiare.

Sub vremuri fiind, la numai 20 de ani de la Marea Unire, norii negrii s-au adunat din nou asupra noastră. O nouă jertfă dată de poporul român și de cizereni. Paul Abrudan a surprins epoca, prin mărturiile veteranilor de război, dar și Petru Fodoca, fost cantor în Cizer, care ne oferă o imagine a epocii prin versuri de război.

Inițiativa domnului învățător Galiș ni se pare una lăudabilă, iar nouă nu ne rămâne decât să spunem: „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris!”

(Prefață la volumul *Cizerul eroic*, autor Petru Galiș, apărut la Editura Caiete Silvane, Colecția „Memoria”, Zalău, 2019)

Cărarea ștearsă

- Fragment din romanul în curs de apariție
Clopotul tras într-o ureche -

Pe drumeagul care face legătura între Valea Lupilor și Mestecăniș, colbul, din cauza lipsei îndelungate a ploilor, era așezat temeinic până la gleznă. Prin acest puf gălbui și fierbinte își târa trupul împuținat și obosit o mogâldeată de om: slab ca o arătare, cu pletele lungi dezlănate și neîngrijite ce-i ajungeau pe spate, cu o barbă sură, lungă și zburătăcită, deasupra căreia se insinua un nas ca un spin încovoiat și niște ochi secătuiți și împinși în orbite, gata să se ascundă de tot după încrețiturile frunții înguste, lucioase și descarnate. Pe cap purta un fel de șapcă rusească, atât de folosită și trecută prin vreme încât arăta mai mult ca o cârpă. Îmbrăcămintea veche flutura zdrențăroasă pe el, iar încălțările, ce aduceau a opinci, abia se mai țineau pe picioare. Drumul era vizibil rar umblat, aproape abandonat, de fapt ajunsese doar o potecă mai largă invadată de tufe și de bălării din care atârnavau, ca niște ugere negre, ca roiuri uitate, cuiburi de păsări. Calea se descâlcea dintre tufe șerpuiind pe lângă un fir de apă stătută și uleioasă în care broaștele, amenințate de moarte, invocau ploaia.

„Doamne, câtă vreme a trecut de când am fost târât în spatele acestei istorii ciudate”, se gândea popa Crainic, emoționat până la lacrimi. „M-au dus zile și nopți honvezii, după ce m-au abandonat celovecii, până am ajuns într-un sat pustii și devastat de nebunia dezlănțuită, apoi m-au abandonat și aceia, în grabă, de frica urmărilor, a celor ce m-au abandonat mai întâi, care, la rândul lor, m-au luat dintr-o hrubă rămasă nefăcută praf și m-au aruncat ca pe o zdreanță într-un vagon de vite, unde m-am prăbușit peste o grămadă de alți nenorociți, rătați și ei în ograda ospiciului lumii..., murdari, însetați și flămânziți, care vorbeau în toate graiurile pământului. Am mers așa înfomețați și însetați până la limita puterii unui om, plini de păduchi și pureci, alte zile și alte nopți până când ne-au smuls din tren ca pe niște zdrențe – așa și eram – și ne-au aruncat într-un loc mai pustiu ca satele arse și bombardate. Aici am fost obligați – ne-am obligat noi, nevoile noastre – să ne încropim adăposturi împotriva vântului năpraznic, șuierător, că de gerul ucigător nu am avut cum să ne ferim. Ne-a înghețat pișatul și scuipatul în aer și cădeau jos, pe pământ sau ce-o fi fost acolo, boabe și țurțuri de gheață”.

Cuprins de aceste amintiri, ce s-au abătut asupra lui, în acest mult amânat început de fericire, ca un nor

tulbure și rece, nici nu a auzit că în urma lui s-a oprit ceva.

- Hooo... belițelor! strigă de pe scândura carului o momâie cocoșată, cu un capăt periculos de scurt de țigară în colțul gurii, cu o urmă de clop de paie pe cap, ars de soare și decolorat. Stătea acolo impasibil, aplecat și rezemat cu coatele pe genunchi, parcă ancorat în hățurile ce-l legau de niște gloabe de cai ce dormitau cu capetele aproape de pământ.

Fără să-i adreseze niciun îndemn, fără să-i facă niciun semn celui de jos, s-a tras mai deoparte, pe un capăt de scândură. Popa s-a urcat greoi, obosit, în car, așezându-se lângă celălalt și și-a aruncat traista în spate, în coșul de nuiele al carului.

- Noa, hai re' de lapte și bună de jug!... le-a îndemnat stăpânul pe cele două arătări costelive, care s-au urnit nehotărâte și indifferente la drum.

După aceea, în afara troncănitului provocat de zdruccinăturile carului rablagit și a copitelor gloabelor, nu s-a mai auzit niciun zgomot; între cei doi nu s-a legat nicio discuție. Au intrat în sat pe la Crucea lui Iuân. Pe popă a început să-l cuprindă un sentiment de neliniște amestecat cu senzația de spaimă; prin gospodăriile pline de buruieni nu se vedea nicio mișcare omenească, niciun semn de locuire. Mirosea a paragină, a pustiu și abandonare. Casele și acareturile, gardurile și curțile erau în vizibilă degradare. Când au ajuns la Ulița pustie, omul de lângă el, de pe scândura carului, fără să strunească caii cu hățurile, a grăit spre animale:

- Hooo!... Mânca-v-ar lupții de mortăciuni!... Că' de câini nu-i di unde... Noa, domnucu mne, de-aci, Dumnezo ț-ajute mai înculo!... unde vrei dumneta să ajungi... Că', io, mă mai duc on ptic, o tai la cela' sat, aci, păstă Dealu cu ptiatra...

Popa s-a despărțit de om și s-a îndreptat emoționat spre mijlocul satului, sperând degeaba să întâlnească un suflet de om sau de animal. „Batăr un câine care să bată la mine!”, gândea el. Abia la straje, pe lavița din fața crâșmei jidanului Ruhăla, unde ținea el minte că a fost, a zărit un om care moțăia la umbra gardului de nuiele împletite.

- Lăudăm pă Isus! l-a salutat popa, apropiindu-se de el și iscodindu-l, încercând să-l recunoască.

- Tă'deuna, în veci... Amin! i-a răspuns Bica într-o doară, uitându-se dintr-o parte, pe sub obada clopului, la ciudatul străin. Placă a șide și a hodini la noi!... Dacă nu-i cu păzală?...

- D-apoi, mulțam fain!... Nu-i cu păzală, numa' aș

vrea să ajung la casa popii și la biserică...

- Da' ce să coț' aculo, omule bun?!... Să vede că ești vinit di pă alte părți, di pă altă lume, de departe. Că, doară, la casa popii nu-i nime'. O' la beserică?!... Poate strâgoii care mai hălădesc ziua p-aculo, că noaptea mai umblă p'ân sat... Clopotile?!... Nimeni nu ști pă unde o ajuns... S-o prăpădit și săraca preoteasa bătrână..., apoi pruncu', vai de capu lui, după ce o tras o viață de chin sub pământ. Că' de bdietu popa Crainic, nime' nu mai ști de-i mort o' mai trăiește... Și de mai trăiește, cine ști pă unde mai hălădește, săracu'... O trecut multă vreme de când nu mai ști nime nimnic de soarta dumnealui; de când l-o luat cătanile ungurești și l-o tras după car cătră Săliște, cătră Țara ungurească, dară... Da, tu, măi omule, măi pretine!..., s-a întors Bica spre străin. Di unde te-ai zărăstit p-aici pă unde nici cucu nu mai cântă?!...

- D-apoi, măi Bică, tu nu mă cunoști, după câte văd eu. Așe-i?...

Bica s-a uitat contrariat și curios la străinul ciudat de lângă el și, după nuanța din glas, o vagă bănuială i s-a strecurat în minte. Parcă undeva, cândva, a mai auzit el această voce. Dar efortul lui, adormit de singurătate și lipsa de vorbă nu l-a ajutat să descopere, să asocieze vocea cu vre o persoană. Timpul îi estompose unele amintiri și chipuri și și-a pus patina neiertătoare peste oameni: i-a îmbătrânit, i-a obosit și i-a schimbat.

- Nu știu cine ești, măi pretine, nu-mni aduc amin-te... Nu te cunosc, noa! Iartă-mă!...

- Noa, bine, dară, măi Bică!... Da' tu țai minte când cătanile l-o luat pă popa vostru și l-o tras după car păstă culmea Codrului?...

Brusc, Bica a fost cuprins de un fior, de o cutremurare, de o stare în care sentimentul de vinovăție se amesteca, într-o succesiune rapidă cu spaimă sau mirare, și s-a ridicat, a zvâcnit de pe laviță în fața popii. Și-a ridicat clopul din cap cu amândouă mâinile și l-a strivit pe piept.

- Numa' nu ești dumneta, părinte?!... Nu mă face de groază!... Ai de mine și de mine, măi, că doară tăta lumea o știut că te-ai prăpădit în lumea largă...

Apoi, după ce a trecut emoția, popa i-a povestit omului toată pățania lui de când fusese luat din sat, de lângă biserică de către cătanele dezlănțuite și grăbite. Cum l-au abandonat și l-au prins pe rând, ba soldații bolșevici, ba cătanele ungurești și nimeni nu știa de ce a ajuns el prinsul lor.

- În lagărul din Siberia, la-nceput m-am chinuit și eu ca toți nenorociții de acolo, ca toți prinșii, zicea nostalgic popa. Rușii, mai cu seamă bolșevicii care conduc acolo, au sufletul de gheață... Bag-samă așa-i omu' cum îi locu' unde trăiește. Poate că-și trage și omul rădăcinile din pământul din care se hrănește și care-l scapă la urmă de suferință, primindu-l la sânul lui larg. Mai târziu, când au știut că sunt preot, am trăit mai bine, pentru că era mare nevoie de duhov-

nic. Doamna asta cu coasa dansa acolo neobosită la braț cu mizeria, cu foamea, cu frigul și neodihna, dar și cu arma unsă din belșug cu votcă și cu rachiu de napi a gardienilor Omului de fier... Acuma-s patru luni am scăpat. Nici astăzi nu știu de ce și de către cine a fost dat ordinul. Mi-au spus că-s slobod și am ieșit pe poartă și de-atunci tot trag către casă... Mai mult pe jos... și câteodată, din mila conductorilor de tren sau a unui mujic care m-au lăsat să mă arunc pe platforma unui marfar sau în spatele unei căruțe sau sănii cu care mergeau la vreun târg.

S-a oprit dintr-odată, smuls și rătăcit de un gând. A privit în pământ câteva clipe, absent, apoi a ridicat încet capul și s-a uitat la celălalt.

- Da', măi, Bică?...

- Placă, domnu' părinte!...

- Ce-i cu satu' aiesta?... Unde-s oamini, unde-s iosagurile?...

- D-apoi, părinte, nime nu ști di unde s-o arăduit tâte astea. După ce te-ai prăpădit dumneta și s-o mai tras cătanile și jendarii cei cu pene-n clop di pă la noi, o vinit on popă nou... Ne-am tomnit noi on ptic biserica și am adus on clopot nou... Ne-o slujit și dumnealui, părintele, o vreme, apoi s-o întâmplat pacostea aceea cu călugăru acela, ori vrăjitori', o ce-o putut hi. Povestea-i mai lungă, dar ți-oi povesti, io, dumnetale mai înculo. Bugătu-i bugăta că după ce blăstămu-acela a Poticărașii o golit on jumătate de sat, n-o mai tras clopotile și nici la biserică n-o mai călcat pticior de om. Popa s-o dus și el p-acoale-nculo, în lumea largă, pă unde o mără și Poticarășu cu familia lui.

Amu, n-ar fi fost bai, da' chiar atunci s-o abătut pă noi colhozu'. O pus on primar comunist care o făcut o boacăna mai mare ca prostia din capu' lui... Oa, Doamne!... Amu știț', dumnelorvoaste, podu' cel mare și vechi. Cum nu li-ț șiți!... O fost făcut din grinz' groase și din bârne de lemn de goron cioplite cu fleanca... sănătoase. Când s-o retras fronturile aiestea, după ce te-o dus pă dumneta, l-o aruncat în aer... Amu, nime' nu ști care dintre ii: rușii o' ceialalț care fugeau. De atunci oamenii, iosagurile și carăle o trecut apa p'ân vadu di la capătul satului, di la Crucea Uanii... Știi dumneta, în spatele unui mic stăvilar făcut pentru to-pirea cănepii și a inului.

Într-o bună zi o apărut, vinind pă Drumu țării la Straje, on om ciudat. Flutura pă el un fel de pelerină sură, veche și ștearsă, fără o culoare clară. Avea un păr lung până pă umeri; o barbă mare până în piept, numa ochii i se vedeau în cap și vârful nasului. Pe cap avea un clop vechi, fără partă, cu obezile lăsate-n jos, aruncat neglijent, bătut de ploie și de soare. Purta subsuoară, ca un mareșal, o bătă lungă, învârstată la capăt cu un fel de păpușă colorată în tot felul de colori. Ne-am uitat de departe, îndoielnici și curioși, la străina arătare, dar nimeni nu s-o băgat în vorbă cu el... Da' nici el, pă dinculo, nu s-a arătat prea grăbit să o facă.

continuare pe www.caietesilvane.ro

Van Morrison – *The Prophet Speaks*

Daniel MUREȘAN

Într-o seară friguroasă, plină de zăpadă, oare ce e mai potrivit lângă un coniac franțuzesc și o pipă aromată? Un iubitor de muzică adevărată ar putea alege un album de blues. Așa am ales și eu, mai ales fiindcă auzisem că Van Morrison, după mai bine de o jumătate de secol de activitate, a editat un nou album: *The Prophet Speaks*. Zis și făcut. Surpriza plăcută a fost că bătrânul irlandez cântă același blues neliniștit, cu aceeași voce găfăită, ce urcă și coboară uimitor. Un album plin de blues cu influențe jazz (nu se putea altfel la Van Morrison!), dar găsim și câteva cover-uri (John Lee Hooker, Willie Dixon și Solomon Burke), care îl fac inocent și reverențios față de idolii săi, în ciuda perspectivei de jumătate de secol de activitate.

Patru albume în 14 luni! Aceasta este cea mai nouă performanță a lui Van Morrison, la cei 73 de ani ai săi. Toate cele patru discuri fără compromisuri, cu același amestec armonios de blues și jazz. Piese echilibrate, proaspete, câteodată meditative. O comunicare originală a muzicianului cu rădăcinile sale, o autodeterminare a unui artist ce și-a petrecut întreaga carieră rezistând deviațiilor comerciale aducătoare de bani.

The Prophet Speaks are un sunet luxuriant, plin și bine șlefuit, clasicul îmbinându-se cu modernul, mai ales datorită instrumentiștilor din trupă, artiști desăvârșiți. Tehnica acestora din urmă se simte clar, notele muzicale având o siguranță ce aduce o stare de liniște. Deși tehnica jucătorilor este în mod clar acolo, noi pur și simplu nu avem sentimentul din spatele notelor. Joey DeFrancesco, cel care a înregistrat albumul împreună cu Morrison, mângâie clapele doar cum el știe să o facă. Cu adevărat se remarcă atunci când suflă în magica lui trompetă, un crâmpei din cluburile de noapte din anii '50. Chitaristul Dan Wilson are câteva solo-uri de poveste pe „Teardrops” și „I Love the Life I Live”. Și, bineînțeles, nu trebuie să

uităm vocea lui Old Man Van, care nu a pierdut nici măcar un tempo, incredibil pentru un solist de 73 de ani. Morrison este relaxat de parcă ar cânta în fiecare noapte într-un club din Manhattan. Discul nu este un pas înainte pentru muzica irlandezului, pentru că nu s-a dorit aceasta. Este un album solid, ancorat bine în genurile obișnuite. Așa cum trebuie să fie când se uită în buletin.

Blues-ul este un stil de viață, o componentă a unui stil hedonistic. Trebuie să căutăm lucruri care ne fac plăcere. Cum ar fi o muzică bună, un trabuc sau un pahar de coniac sau brandy. Un vin vechi asortat cu o poveste frumoasă. Nu trebuie să fii nu știu ce magnat ca să te bucuri de lucruri ce îți fac viața mai frumoasă. Nu e rău să fii puțin-puțin narcisist, deschis și sincer cu sufletul tău. Toate acestea, asortate cu o muzică bună, dau un alt conținut al vieții, te fac mai bogat sufletește, mai contemporan cu tine însuși.

Tracklist:

1. Gonna Send You Back To Where I Got You From (Eddie „Cleanhead” Vinson, Leona Blackman)
2. Dimples (John Lee Hooker, James Bracken)
3. Got to Go Where The Love Is (Van Morrison)
4. Laughin' and Clownin' (Sam Cooke)
5. 5 am Greenwich Mean Time (Van Morrison)
6. Gotta Get You Off My Mind (Solomon Burke, Delores Burke, Josephine Burke Moore)
7. Teardrops (J.D. Harris)
8. I Love The Life I Live (Willie Dixon)
9. Worried Blues / Rollin' and Tumblin' (J.D. Harris)
10. Ain't Gonna Moan No More (Van Morrison)
11. Love Is A Five Letter Word (Gene Barge)
12. Love Is Hard Work (Van Morrison)
13. Spirit Will Provide (Van Morrison)
14. The Prophet Speaks (Van Morrison)

Caroline International Records 2018
Van Morrison band:
Van Morrison – voce, saxofon
Joey DeFrancesco – orgă, trompetă
Dan Wilson – chitară

Michael Ode – percuție
Troy Roberts – saxofon

Discografie Van Morrison:

- Blowin' Your Mind! (1967)
- Astral Weeks (1968)
- Moondance (1970)
- His Band and the Street Choir (1970)
- Tupelo Honey (1971)
- Saint Dominic's Preview (1972)
- Hard Nose the Highway (1973)
- Veedon Fleece (1974)
- Period of Transition (1977)
- Wavelength (1978)
- Into the Music (1979)
- Common One (1980)
- Beautiful Vision (1982)
- Inarticulate Speech of the Heart (1983)
- A Sense of Wonder (1985)
- No Guru, No Method, No Teacher (1986)
- Poetic Champions Compose (1987)
- Irish Heartbeat (1988)
- Avalon Sunset (1989)
- Enlightenment (1990)
- Hymns to the Silence (1991)
- Too Long in Exile (1993)
- Days Like This (1995)
- How Long Has This Been Going On (1995)
- Tell Me Something: The Songs of Mose Allison (1996)
- The Healing Game (1997)
- Back on Top (1999)
- You Win Again (2000)
- Down the Road (2002)
- What's Wrong with This Picture? (2003)
- Magic Time (2005)
- Pay the Devil (2006)
- Keep It Simple (2008)
- Born to Sing: No Plan B (2012)
- Duets: Re-working the Catalogue (2015)
- Keep Me Singing (2016)
- Roll with the Punches (2017)
- Versatile (2017)
- You're Driving Me Crazy (2018)
- The Prophet Speaks (2018)

Zece cuvinte latine care povestesc lumea noastră*

Gheorghe MOGA

Ne-am apropiat de cartea cărturarului italian din dorința de a ne îmbogăți cunoștințele despre lexicul latin, atrași fiind de numele scriitorilor din a căror creație erau alese conținuturile ce ilustrează devenirea semantică ale cuvintelor alese. Aveam în minte o afirmație aparținând latinistului și stilisticianului G.I. Tohăneanu (cel care a oferit cititorilor români integrala operelor vergilienne, traduse în endecasilabul iambic), potrivit căreia „dintre toate întruchipările cuvântului, cea mai aleasă și mai nobilă se realizează la nivelul superior al artei literare, al Poeziei”.

Despre Nicola Gardini (n. 1965), autorul acestei cărți, aflăm din manșeta cărții că predă Literatură italiană și comparată la Universitatea din Oxford, că a scris proză și poezie și că a îngrijit editarea unor clasici latini (Catul, Marc Aureliu), dar și moderni (Ted Hughes, Emily Dickinson). Cea mai reeditată lucrare a sa este *Viva il latino* (Garzanti Libri, 2016). La aceeași editură i-au apărut *Con Ovidio* (2017) și cartea pe care o prezentăm acum.

În primul paragraf al *Introducerii*, autorul atrage atenția asupra faptului că studiul limbii latine nu înseamnă doar studiul „rădăcinilor” (chiar dacă metafora rădăcinilor e puternică și exprimă ceva esențial: că latina este începutul), pentru că latina este și tulpină, și ramuri, și muguri, și frunzulițe și pentru că impulsul vital al latinei nu s-a încheiat, ci continuă. „Latina este pădurea”, susține autorul. Prin puterea de a denumi noile cunoștințe din cele mai diverse domenii de activitate, prin lărgirea continuă a spectrului semantic al termenilor latini, latina este „limba limbilor ce vor fi. E limba viitoare” (s.a.). Autorul alege zece cuvinte, vechi și moderne în același timp (*ars, signum, modus, stilus, volvo, memoria, virtus, claritas, spiritus, rete*), care circula în mai multe limbi, constituind astfel un fel de lexic „transversal”: „cuvinte complexe, chiar dacă aparțin uzului co-

mun care au realizat fiecare rețele de sensuri și, apoi, în cursul istoriei lor, au definit domenii fundamentale ale vieții civile, de la artă la morală, la psihologie, la știință, la tehnologie” (p. 10). Sub pana scriitorilor latini (Cicero, Lucretius, Ovidius, Vergilius), italieni (Dante, Petrarca, Leopardi) și a celor mai apropiați de noi (Proust, Joyce), aceste cuvinte au dobândit „una dignita letteraria”.

Exceptând verbul polisemantic *volvo* „a învăța, a medita, a desfășura” (pe care, cu greu îl mai recunoaștem în neologismele *volum, evoluție, revoluție, revoltă*), celelalte cuvinte se regăsesc în vocabularul românesc; neologismele (*artă, memorie, stil, mod, claritate, spirit*) au forme apropiate de cele din latină, iar cuvintele moștenite au forme rezultate în urma evoluției fonetice (*semn* < lat. *signum*, *vârtute* < lat. *virtutem*, *rețea* < lat. *retela*).

Intenția autorului a fost aceea de a informa, într-un mod plăcut cititorul, atrăgându-l într-un „joc” de continue descoperiri: „pentru aceasta am ales cuvinte latine de largă circulație, care au o prezență frecventă în limbile moderne și pe care le regăsim până și în limbajele comunicării electronice” (p. 12).

Pentru un cercetător care „crede în trecut, în memorie și în tradiție, care crede că viitorul poate exista numai dacă avem conștiința a ceea ce este și rămâne”, studiul unei limbi clasice, cum este latina, este studiul a ceea ce dănuie printr-o continuă înnoire: „prin latină măsurăm distanța pe care a parcurs-o civilizația; ne facem o idee clară asupra originii deprinderilor mentale, asupra imaginilor, metaforelor” (p. 13).

În spatele unor afirmații se întrezărește poetul Nicola Gardini: „Eu admir tot ceea ce, fără a fi cu ușurință vizibil, acționează, transformă și condiționează viețile noastre. Sunt atras de umbră, de zgomote, de vis... Noi, și în cea mai totală solitudine, nu suntem niciodată singuri, pentru că avem cuvintele. Să le

înțelegem, să le ascultăm, să le analizăm; și spațiul dimprejurul nostru se va umple de prieteni” (p. 14).

Adept al preceptului *multum in parvo* („mi place il poco che contiene il molto”), autorul preferă „la parola singola”: „îmi place să mă întorc la izvor, la forța începutului, la unitatea originară. Simt în cuvântul singur un mugur de energie comprimată, gata să țâșnească în toate direcțiile, o elegantă, chiar dacă dificilă, putere de cuprindere: o mână ce strânge ceva prețios și care se poate deschide pentru a întâmpina o altă mână spre a-i oferi bucuria sa, pentru a încheia o înțelegere”. Însă autorul este conștient că *la parola singola* nu există și că numai în frază, în discurs, înțelesul unui cuvânt se dezambiguizează: „numai așa, în întâlnirea și în confruntarea cu un altul, putem înțelege ce vrea (s.a.) să spună” (p. 15). Vom încerca, într-un număr viitor, să ilustrăm cum în biografiile cuvintelor se regăsește povestită „lumea noastră”.

* Nicola Gardini, *Le 10 parole latine che raccontano il nostro mondo*, Garzanti, Milano, 2018.

Solilocvii inutile

Ioan F. POP

Strict creațional, cel mai mare miracol e acela înfăptuit de o divinitate omniscientă, omnipotentă și atemporală, care a creat o ființă imperfectă, neputincioasă, una căzută pradă incertitudinii, supusă implacabil temporalității și finitudinii. Căci *logic* era ca o divinitate atotputernică și nemuritoare să creeze o ființă cu aceleași atribute. De unde s-ar putea înțelege și faptul că, inițial, divinitatea și-a anulat anumite posibilități, și-a estompat anumite potențe. După care, conform creștinismului, revine cu o moarte pe cruce pentru a restabili echilibrul. Omul poate visa la nemurire tocmai pentru faptul că poate să moară. Trupul muritor își delegă sufletul nemuritor în periplusul veșniciei. Miracolul vieții dă mina cu de-ne-înțelesul morții. Cea mai înaltă și mai tragică aspirație umană e cea a deducerii eternității sale din propria dispariție. Căci ce este mai tragic și mai redemptoriu în același timp decât să-ți cauți nemurirea în brațele morții? Ce poate depăși în fantezie faptul de a introduce moartea în propria perpetuitate? „Dacă nu ne-ar fi frică de moarte, nu cred că ideea nemuririi s-ar fi înfiripat vreodată” (B. Russell).

*

Talentul nu se poate manifesta decât în mod gratuit. Pus în slujba a ceva, el devine simplu interes. Pus în slujba interesului, el devine servitute. Imoralitatea și viciile nu anulează un talent, dar nici nu îl potențază. Cu timpul, acestea se cațără pe el pînă îl sufocă. Pe cînd un talent mai armonios, care ține excesele sub control, se lasă provocat doar de tentația metonimică a propriilor limite. El se luptă doar cu dependența exprimării. Chiar dacă talentul se mai *sprijină* pe cîte un viciu – *concupiscentia oculorum* – viciul nu are nevoie de niciun talent. Căci viciul este orgoliul final al lipsei de talent. Scrisul este un *viciu* care are imperioasă nevoie de talent, de o solidă cultură. După cum inteligența și talentul pot fi folosite doar pentru a deturna moralitatea, pentru a eluda lipsa de caracter. Circari de această natură sînt la tot pasul. După cum sînt anumite inteligențe cu care nu pot rezona din cauza diferențelor formative, a unei inadecvări funciare la tipologia umană propusă. Nu pot adera la inteligențele lipsite de caracter, la cele care se exersează dezinvolt în plitudinile academizante, la cele lipsite total de fior metafizic. Mă regăsesc doar în rătăcii cogitabunzi, în aventurării perdanți ai ideilor nonconformiste.

*

„Sărac, dar cinstit” – un candid ilogism! Sărăcia nu presupune cinstea, după cum bogăția nu o anulează automat. Pentru a fi cinstit nu trebuie să fii nici sărac,

nici bogat, pur și simplu trebuie să fii cinstit în orice împrejurare. Cinstea nu este consecința vreunei stări materiale, ci premisa imperativă a comportamentului moral. Bogăția necinstită este sărăcie. Sărăcia necinstită este coșmar. Cine este cinstit nu este sărac, chiar dacă nu are nimic. Unii oameni sărăcesc pe măsură ce acaparează tot mai multe bogății, context în care numărul banilor arată doar cîtă libertate au pierdut cîștigîndu-i. „Banii rămîn un sinonim al libertății atîta vreme cît uităm de ei” (P. Bruckner). Diferența dintre un bogat și un sărac constă doar în accentul pus pe o iluzie: bogatul se iluzionează că banii pot aduce fericirea, săracul se iluzionează că poate fi fericit și în absența lor. Ceea ce îi unește în antinomia lor este faptul că amîndoi se înșală.

*

Dezbiinați sîntem în propria lume, dezbiinați vom rămîne și în inexistență. Căci nici chiar neantul nu o să poată cît de cît să ne unească. Nu putem trăi cu adevărat decât în siajul evanescent al golului. Îndreptățirea existenței presupune nedreptățirea inexistenței. În ceea ce mă privește, am avantajul că de mic am devenit dependent de inexistență.

*

Speranțele mele se leagă nu de ceea ce am scris, ci de ceea ce aș putea scrie. Căci scrisul este mai mult promisiune a scrisului. Prin scris arăt doar cum aș scrie dacă m-aș putea dizolva total în abisul lui, dacă eul nu ar fi primul obstacol în această intempestivă aventură. În scris, talentul și stilul dau măsura adevărului. Adevăr în care cărțile se aventurează aproape singure. *Habent sua fata libelli.*

*

Primul obstacol în definirea ultimă a ființei și a lumii sînt chiar cuvintele plurivoce care încearcă să le exprime, tăcerile care nu le mai pot face față, substraturile lor echipolente. Cuvintele nu se coagulează automat în înțelesuri definitive, ele au nevoie de lungi ocoluri semantice, de suprapunerea palimpsestică a multor acumulări. Cuvîntul trebuie să opereze cu toate cuvintele dinaintea lui. „Pentru cea din urmă sarcină, aceea de a surprinde ființarea în ființa sa, lipsesc adesea nu numai cuvintele, ci și gramatica...” (M. Heidegger). Ființa nu se poate defini în afara limbajului, nu-și poate explica ființarea; „ființa care poate fi înțeleasă e limbaj” (H.-G. Gadamer). Ea poate exista în datele elementare ale existențialității, dar nu-și poate înțelege datul ființial constitutiv. Îl poate doar aproxima prin cîteva elemente ontice. Înțelegerea ființei și a sensului lumii nu cade în sarcina noastră.

O iarnă din copilărie

Augustin MOCANU

Când era frig și nu prea ieșeam afară, mama, până se fierbea fasolea ori altă mâncare pusă la foc pe cup-tor, ne dădea de lucru să ne jucăm. Mie îmi făcea o ceteră cu arcuș din tuleu de cucuruz, pe care-l udam plimbându-mi limba de-a lungul lui să-l ung, ca „să zică” mai frumos; fratelui mai mic, lui Todor, îi întindea jos o bucată de țol gros și-i punea dinainte o grămadă de coceni de porumb să-și clădească o casă faină ca a popii, da' ieșea un amărât de coteț care mereu se hâia, deoarece cocenii, rotunzi și mai subțiri la un capăt, se durăiau la pământ și Manole al nostru se supăra pe ei, îi ocăra și-i bătea de-olaltă să se potolească, apoi zidea o biserică țigănească, zicea el, da' iară se năcăjea, căci nu știa unde să atârne clopotele ca să poată fi trase c-o funie din mațe de oaie, uscate, care să cheme și să adune iute pe credincioși la rugăciune creștinească. Mai la urmă, mama o lua pe soruca noastră, Măriuța, o punea în pat, o împrejmuia cu niște perini mari ca să nu se răstoarne, îi da în gură o motroască din miez de pită și miere să sugă și înainte îi așeza o păpușă grasă făcută din cârpe de pânză, bine înfundată cu tărâțe de grâu, pe care fătuța o mușca, o lingea și o flocaia, răsând cu lacrimi în ochii ei mici și rotunzi ca de pasăre rară.

Mama torcea, mai punea câte un lemn pe foc, iară torcea, se uita la noi, învârtea în fasole să vadă de-i fiartă ori ba; rășchira un fus plin cu tort, iară se uita la foc, la fasole și la noi; lua de pe stălaj o bucată de mămăligă întărită, rămasă din seara trecută, căci în fiecare seară de cină mâncam mămăligă cu ce se nimeria: lapte, brânză, zamă ce rămânea de la amiază, ratută, fasole frecată și altele ca să ne umplem foalele și să putem dormi; tăia mămăliga cea tare în strujele subțiri să poți vedea soarele prin ele – așa ar fi zis tata, de vedea ce sichișă-i mama – le punea pe ploactan, le prăjea pe amândouă părțile, ni le da de le mâncam calde, apoi ne umflam cu apă, ne ștergeam cu dosul palmii la gură și gata. La Măriuța îi da să beie o țără de lapte calduț dintr-o ulcică cu țâță pe toartă, o ștergea la gură și-o săruta zgomotos, dup-aia o răsturna între perini să doarmă de-amiază. Todor se așeza la picioarele fetiței și Moș Ene iute îl ducea în altă țară.

Când toate erau așezate, mama mă sfătuia să fiu cuminte, că io-s băiat mare, să-i las pe copii să doarmă și eu să mă joc mai departe cum oi vrea. Ea se duce în poiată la bivolițe să le deie mâncare și să rânească subt ele, apoi vine să vadă ce mai facem noi, mai stă o țărucă și mere să le deie apă, să vadă ce fac oile, să ducă apă calduță la găini și la rațe și iară vine în casă, încălzește mâncarea pe când sosește tata de la ștrec, alb de bură pe la mustețe și sprâncene și tot înghețat de frig.

Tot lingând arcușul ceterii, mă tai puțin la o buză, care se roșește și începe să mă usture; iau apă și-mi ud

buzele, da de nu m-or mai ustura așa de tare; părăsesc instrumentul de zis și mă așez pe un scăuneș lângă pat; mă uit prin casă de gândești că acuma sunt prima dată aici, că totul îmi pare tare frumos. În colț pe perețele de după masă e „Bunicul”, adică un tablou vechi cu ramă lată de brad, aurită, care arată cum era soldatul Mokan Agoston din armata împăratului austro-ungar prin 1910. Mă apropii de masă, pun coatele pe ea și-mi reazem fața în palmi să pot vedea mai bine. În mijlocul tabloului, stă ca în poziție de drepti un bărbat subțire, bine legat și vânos, având înfățișarea pe care o are tata acuma, la treizeci de ani, în zilele de duminică, după ce se pune la rând și e gata să meargă la biserică: soldatul are părul castaniu, tăiat scurt, fruntea largă și netedă, doi ochi căprii licărind sub sprâncenele negre și stufoase, nasul drept și fără nicio sminteală care ar putea naște zâmbete; sub nas o musteață măricică de culoarea frunzelor ruginii ale toamnei, gura potrivită, obrații rumeni și puțin alungiți, care se rotunjesc într-o bărbie cu gropiță abia perceptibilă; mâna stângă i-i lăsată în jos, iar dreapta și-o ține pe-o măsuță în mijlocul căreia se vede clar o sticlă cu șampanie sau cu bere, nu știu sigur, că niciodată n-am avut în mână un astfel de obiect. În unghiurile de sus ale tabloului, înclinate către interior, atârnă drapele reprezentând țările aflate sub stăpânirea Casei de Habsburg; un steag e negru ca iadul și acela nu-mi place; tot sus, la mijloc se înșiră o serie de chipuri de împărați cărunți și bărboși, având piepturile încărcate cu decorații strălucind în toate culorile. Fundalul tabloului arată imaginea întinsă a unei așezări orășenești: vegetație sugerând existența unei păduri sau a unui mare parc ale cărui margini lovesc în orizont și, într-un plan mai apropiat, se observă un turn țuguat, ca de biserică, dar fără cruce creștinească, așa cum știam eu că se cuvine. În cele două colțuri din partea de jos a tabloului, stăteau țănoși cu armele în mânuri trei jândari ungurești de-ăia fâloși, cu pene verzi de cocoși la pălării și trei polițai austrieci la fel de bățoși, de mie mi s-a părut că șmecherii aceia se tem ca nu care cumva valahul care privea spre dreapta s-o ia la fugă și, sărind repede peste cele două tunuri de pază, să intre în desișul pădurii și să nu mai dea nimeni niciodată de urma lui.

Măriuța noastră a tușit și s-a mișcat în somn. M-am dus și l-am tras pe Todor mai la margine, fiindcă își întinsese un picior peste fătuță. Acolo, deasupra patului, unde erau copiii, atârna o icoană de modă nouă care-l reprezenta pe Iisus Hristos înconjurat de copii. Erau mărișori, poate să fi fost chiar școlari, băieți și fete de peste zece ani. Datorită coloritului ei viu, dar neagresiv, icoana părea frumoasă și plăcea. Și copiii și Domnul Hristos erau frumoși, liniștiți, priveau unii la alții invadați de iubire și, parcă, de lumina cea vie trimisă

de Însuși Bunul Dumnezeu. M-am uitat bine la copiii din icoană și apoi la mine zgâindu-mă într-o oglindă rotundă cât un tier, în care se privea tata când se rădea cu briciul și se găta de mers la sfânta liturghie și mama se căuta uneori în oglindă să vadă de-i stă bine năframa pe cap. Eu până atunci nu m-am văzut în oglindă, numai în vadră cu apă mă uitam des și râdeam de chipul meu care se clătina și juca în apă ca o frunză de curechi stropită cu cine știe ce mizerii urâte. Am dat oglinda aproape de icoană să văd cum arăt eu pe lângă acei copii ocrotiți de Domnul. Am început să-i invidiez, deoarece ei nu erau copii de-aici ca mine, erau prea frumoși, prea senini, aveau haine prea alese și prea noi. Poate că ei erau din povești și numai o țără i-a văzut cineva de i-a desenat, colorat și i-a pus în icoană. De asemenea se prea poate că aceia nici nu erau copii adevărați, ci niște ingeri aflați în slujba lui Hristos.

M-am frecat puțin la ochi, că mă usturau. M-am dus la fereastră să mă uit afară s-o văd pe mama și să știu dacă mai ninge ori ba, însă nu m-am putut lămurii cu nimic, fiindcă fereștile erau înghețate, de puteai rade omăt de pe ele. Îmi învârtesc iară privirea prin casă. La capătul patului, unde dorm copiii, e blidarul și pe perete, lângă el, spânzură un blid de porțelan alb ca omătul cel curat când ninge. De jur-împrejur, marginea farfuriei e împodobită cu un chenar de trandafiri mărunței de un roz fin abia vizibil, contrastând cu coloritul de un roșu intens al unui fâlos cocoș împetrișat cu pene negre, albastre și verzi în coada lui țeapănă, ca un mănunchi de seceri de oțel.

Deasupra celui alt pat, cam la mijloc și chiar sus sub o grindă, se vede înclinată o icoană întunecată de fum și de vreme. Într-o ramă neagră și foarte îngustă e un pat mare îmbrăcat în covoare scumpe de culori indefinite acuma; cu capul pe o perină care a fost roșie și azi e aproape neagră, având în dreapta un sfeșnic auriu cu trei brațe și lumini aprinse, stă moartă Sf. Ana, cea care a zămislit-o pe Sfânta Fecioară Maria, Maica Domnului Nostru Iisus Hristos și ocrotitoarea noastră a tuturor.

Pe perețele opus, nu departe de fereastă, încununată de un ștergar de casă ornat cu modele țesute din arnici negru și roșu și cu ciucuri albi înnoțați la capete, se află o icoană pe sticlă zugrăvită de vreun călugăr de la Nicula. E o creație simplă, naivă, în care adevărurile realității sunt sugerate simbolic prin schițe ale obiectelor și figurilor umane și prin două-trei culori ferme, limpezi, fără nuanțe și fără efectele umbrei și penumbrei, căci lumina cade uniform atât peste părți, cât și peste întreg. Elementele așezate în spațiul desenat sunt conturate prin diferite linii drepte, frânte și curbate de culoare neagră. Tabloul înfățișează două chipuri de sfinți purtând pe brațe macheta unui lăcaș de cult, cu un turn țuguat, în vârful căruia se află o cruce simplă cu brațe egale. Culorile roșu, negru, albastru și alb, toate clare și bine definite, acoperă spații relativ egale și conferă icoanei eleganță, echilibru și frumusețe...

Iarna, când ninge apoi ninge, frate, nu-și bate joc. Într-o seară de iarnă, când tata a intrat în casă alb ca o oaie, avea mustețele făcute sloi de gheață și ne-a spus că afară ninge de se prăpădește pământul, m-am înfrișat foarte tare și zadarnic m-au pus în pat că n-am

putut adormi nicicum. Când am simțit că toți dorm ca leșinați, că suflă tare ca la comandă, în-ce-tuc m-am ridicat din pat și m-am așezat în genunchi pe un scaun, lipindu-mi fața de oiaga udă a fereștii ca să văd cum e afară noaptea când ninge. Fereasta noastră, cu un singur rând de geamuri, era înghețată și încărcată de o groasă bură albă. Cu unghiile și cu vârful degetelor mele slăbănoage n-am putut să dau jos niciun pic de bură. Am început să suflu pe sticlă și, după ce mi-am făcut pumnul mâinii drepte un fel de țeavă și am suflat mult prin ea, bura s-a dus în lături, locul s-a întunecat puțin și-am dat cu degetul de sticla udă. Am șters-o de mai multe ori cu poala cămeșii, nelăsând-o să se mi-cească, până am reușit să pot vedea ce-i afară și cum ninge. Parcă nu ninge de sus, gândeam că tot cuprinsul a fost invadat de mulțimi nenumărate de fluturași albi, vioi ca muștele nervoase când vine ploaia, care se învârteau ca înnebuniți, lovindu-se mereu unii de alții. Când mi-am ridicat puțin ochii să văd ce se întâmplă sus, o rază puternică de lumină a țâșnit din fereasta vecinei noastre, saboiața Maria Câmpian, ceea ce m-a ajutat să văd mai limpede ce se petrece afară. Ninge puternic și neostoit, cu fulgi mărunți, dar așa de mulți încât credeam că acolo în cer Dumnezeu face rânduială în cămărilor sale cu fărină și acuma slujbașii scutură sacii să fie curați pe când s-or duce la moară, că-i aci iarna, vine Crăciunul și trebuie un nou măciș.

Dup-o vreme, nu știu eu cât a fost de lungă, ninsoarea s-a oprit și de colo de departe de peste dealul Bătăi s-a ridicat luna și a îmbrățișat cu privirile ei blânde satul curat acuma ca sufletul unui prunc, în clipita asta botezat. Era și nu era satul nostru. Luna albă ca argintul lumina totul și, sub razele ei, lumea învălită în omăt părea când albă ca spuma laptelui, când aurie cu sclipiri de foc, când vineție cu străluciri de steluțe albastre ca floarea cea curată de cicoare.

Pentru câteva clipe, cine poate ști câte or fi fost, am ațipit și am dormit de-a binelea, cu nasul rezemat de oiaga fereștii. Când mi-am revenit, luna urcase mult, trecuse de Bătăi și se oprise, parcă, tocmai sus, sus de tot, atâta de sus în mijlocul cerului, de mai sus nu avea cum să se mai suie. Razele ei roz-albe, ochii cei veșnici ai cerului, coborau sub forma unui clopot enorm și cuprindeau sub puterea lor toată întinderea pământului câtă putea fi gândită și închipuită de mintea mea cea zburdalnică de atunci. Jos pe omăt, chiar sub mijlocul clopotului, unde se ghicea limba lui cea născătoare de cântece, doi ingeri se jucau în omăt ca doi copii cum eram și eu, dar ceva mai curați și mai frumoși, pentru că așa i-a lăsat bunul Dumnezeu pe ei. Orice s-ar zice, ingerii seamănă mult cu copiii. Le place și lor să fie niși, să se joace în zăpadă, să se bată cu bulgări de-ăia neîndesați, să se împingă și să se trântescă unde-i omătul mai mare și mai curat, lăsând acolo urma formei lor ca să vadă copiii de treabă cum sunt ingerii, că altfel nu-i vede nimeni și eu nu știu de unde i-au prins călugării de la Nicula în ochi și i-au pus pe icoane, de se roagă cine se roagă la ei, că se zice c-ar fi tare buni...

De la o vreme m-a prins iară somnul, m-am dus în pat, că-mi era și frig, și-am dormit bine până dimineața, când m-a strigat mama să-mi beau laptele să nu se răcească din nou.

Marin Moscu

Izvoare noi vom încerca

Lucirea mea se stinge-n ochii tăi,
Mă înclin sub pleoapele de dor,
În limpezimea lor pătrund profund
S-ajung în inima-ți izvor.

Acolo-i locu-mi de cuvinte,
Chiar pot să strig că te iubesc,
O, nimeni, nimeni, nu m-aude
Cum rimele le șlefuiesc.

Doar tu simți gestu-mi ca miracol
Pe granița de împlinire,
La noapte ies ca să-ți aduc
Din taina noastră fericire.

Atunci lucirea mea s-aprinde
Lângă lucirea ta de stea,
Îngenuncheați în nemurire
Izvoare noi vom încerca!

Iubirile cu chipul sfânt

Mă voi topi în vechi cutume,
În oala de pământ a vieții,
Unde visăm la gura-i largă
Doar frumusețea tinereții.

Mă voi topi în osuarul
De sub orașele de cruci
Unde se-aude seara toaca
Și ziua, printre ramuri, cuci.

Mă voi topi într-o țărână
Din care, Doamne, am venit
Să dăinuiesc în raiul care
S-apropie de infinit.

Mă voi topi, te vei topi,
Iubirea mea, sânge din mine,
Noi niciodată n-om muri,
Ne vom uni în fericire,

Apoi ușor, în vechi cutume
Vom trece-n pumnul de pământ,

Să odihnim într-o vecie
Iubirile cu chipul sfânt!

Universul Pitic

Universul Pitic se rotește-n celulele noastre,
Sângele-i oceanul în care se scaldă,
Gândurile sunt stele de suflet albastre
Ieșite din neuronii în formă de glastră.

Când fluturii bat din aripi în mișcare vioaie,
Universul se trezește în pragul iubirii,
Aleargă-n spațiul infinit, electrizant îndoiaie
Norul lui Oort și-l toarnă în cupele-nnoirii.

Fericirea mi s-așază la piept și s-aprinde
Când tu-ți speli sufletul în sângele meu,
Fulgerul gândului zâmbind mă surprinde,
Te ridic în brațe, te duc spre Dumnezeu.

Universul Pitic intră-n implozii fascinante,
Se așază în lumânare sub crucea veghetoare,
Visul seducerii, patul nupțial îl asaltă, îl împarte,
Lăsând fluturii liberi, peste noi să zboare.

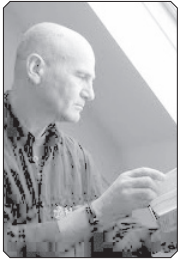
Sufletul de colțuroasă stea

Izvoarele au șipot de lumină,
Note muzicale răspândesc vioi,
Îmbrățișăm cu dragoste deplină
Tămăduirea vieții noastre-n doi.

Parcă săruți arpegii, pe-nghițite,
Iubita mea, cu ochi înfloritori,
Frumusețea lor ție și-s dăruite,
Mie, dăruite-s uneori...

Izvoarele te oglindesc sub stele,
Să mă-oglesc nu prea apuc,
Tu ești mereu în visurile mele,
Eu am rămas doar scorburosul nuc.

Pe lângă nuc, izvorul încă trece
Și-ți văd imaginar statura ta
În care toamna vieții-i rece,
Cu sufletul de colțuroasă stea.

Spre libertate

Alexandru JURCAN

Anna Seghers a fost o scriitoare germană de origine evreiască (1900-1983). Cartea sa *A șaptea cruce* descrie ororile din lagărele hitleriste, iar romanul *Tranzit* prezintă haosul din Marseille din 1940, când dezertorii, evreii, artiștii refugiați în Franța din 1933 așteaptă cu înfrigurare o fugă spre libertate, știind că Franța va fi ocupată în totalitate de naziști.

În 2018 a fost lansat filmul omonim, realizat după *Tranzit* de către regizorul Christian Petzold, cu actorii Franz Rogowski, Paula Beer, Godehard Giese etc. Georg e blocat în Marsilia, unde Marie Weidel plutește fantomatic în căutarea obsesivă a soțului. Un mare merit al filmului este crearea unei stări de angoasă. Hăituiala se creionează gradat, apoi survine schimbarea de identitate a lui Georg, o impostură necesară, sub sceptrul anxietății și utilității. De ce în acest film vocea din *off* nu distonează, nu mă deranjează? E vocea ascultătorului, putem zice a... scriitorului, a celui ce reorganizează discursul epic.

Coloana sonoră e reușită, cooptând sunete suspecte, amestecate cu stridențe, subliniind starea precară a refugiatului. Decorul nu e grandios, filmul dorindu-și un fel de minimalism, preferând cartiere mărginașe și alegând sugestiile întunecate. E un spațiu franco-german plasat sub un fel de atemporal. Adică refugiați există mereu, ca să nu mai vorbim de prezentul nostru. Să fi dorit regizorul glisarea spre universal? Intenționat a creat starea incertă? Oricum, filmul convinge, Georg traversează un coșmar existențial, atinge chiar un triumf amoros, apoi vorbește despre compunerile școlare. Adică? Îi plăceau excursiile școlare, însă mai apoi trebuia să scrie compuneri despre ele. O să creioneze, oare, marșul sordid spre libertate? S-a îndrăgostit de Marie? Cine suferă mai mult? Cel ce părăsește sau cel părăsit? Asta face filmul: te poartă în teritorii în care trebuie să găsești răspunsuri la întrebări arzătoare, fără să știrbească osatura filmului.

Magda Hărăbor

am răscolit cuibul peștilor la hotare

prin pereții de sticlă ai somnului
și vântul a mușcat într-o furie oarbă din trupu-mi
doar foșnet de iluzii la tâmplă
îmi încovoiaie
suferința
copilul strigă după mine
ținând în mână
o stea
adesea
mă rătăcește visarea
mă rătăcește ninsoarea...

i-am potrivit singurătatea

pe umeri
ca pe o haină

n-am fost răsplătit
căci poetul se naște din tăcere
în tăcere
îi sunt prietene silabele și aripile
pământului pe care nu le-a văzut niciodată
între cer și el
zborul
un alfabet al semnelor
unde la granița dintre a fi și a nu fi
e el
omul de la frontieră
scribul petalelor de ninsoare și al
patimilor fulguinde
voi depune mărturie că a fost ignorat
de păsări și de anotimpuri
pe cerul lui de stele curge seva
viitorului.

Simțul proporțiilor*

René GUÉNON

Constatând confuzia ce domnește în epoca noastră în toate domeniile, am insistat deseori, pentru a o înlătura, asupra necesității de a ști înainte de toate să așezi fiecare lucru la locul său, adică să-l situezi în mod exact, în raport cu celelalte, conform naturii și importanței sale. Într-adevăr, majoritatea contemporanilor noștri nu mai știu să facă acest lucru, asta pentru că nu mai au noțiunea vreunei ierarhii veritabile; această noțiune, aflată la baza oricărei civilizații tradiționale, a constituit, tocmai din acest motiv, ținta predilectă a forțelor de subversiune a căror acțiune a produs ceea ce se numește spiritul modern. De aceea, dezordinea mentală e prezentă astăzi peste tot, chiar și la cei ce se declară „tradiționaliști” (am arătat, de altfel, în ce măsură ceea ce implică acest cuvânt e insuficient pentru a interveni în mod eficace împotriva acestei stări de lucruri); lipsește mai ales, în mod ciudat, simțul proporțiilor, până-ntr-atât încât se întâmplă curent, nu doar să fie luat drept esențial ceea ce este contingent sau chiar insignifiant, ci și să se pună pe picior de egalitate normalul și anormalul, legitimul și ilegitimul, ca și cum ambele ar fi, pentru a spune așa, echivalente și ar avea același drept la existență.

Un exemplu destul de caracteristic al acestei stări de spirit ni-l oferă un filozof „neo-tomist”¹, care, într-un articol recent, declara că, în „civilizațiile de tip sacral” (noi vom spune tradițional), precum civilizația islamică sau cea creștină a Evului Mediu, „noțiunea de război sfânt putea avea un sens”, dar că ea „își pierde orice semnificație” în „civilizațiile de tip profan” precum cea de astăzi, „în care temporalul e mai bine diferențiat de spiritual și, autonom de acum înainte, nu mai are rol instrumental față de sacru”. Acest mod de exprimare pare să arate, în fond, că trebuie văzut aici un „progres”, ori, cel puțin, că e vorba despre ceva definitiv dobândit și asupra căruia „de acum înainte” nu se mai poate reveni. Am vrea, de altfel, să ni se citeze cel puțin un alt exemplu de „civilizație de tip profan”, căci, în ce ne privește, nu cunoaștem niciuna cu excepția civilizației moderne, care, tocmai pentru că este așa, nu reprezintă propriu-zis decât o anomalie; pluralul pare să fi fost folosit aici dinadins pentru a permite stabilirea unui paralelism sau, cum spuneam adineauri, a unei echivalențe între acest „tip profan” și „tipul sacral” sau tradițional, care este cel al oricărei civilizații normale fără excepție.

Evident, dacă nu ar fi vorba decât de simpla con-

statare a unei stări de fapt, acest lucru n-ar da loc niciunei obiecții; dar, de la această constatare până la acceptarea acestei stări (ca și cum ar constitui o formă de civilizație legitimă, sub același titlu ca aceea a cărei negație este) există într-adevăr o prăpastie. Evident, noțiunea de „război sfânt” este inaplicabilă în circumstanțele actuale, fapt asupra căruia toată lumea va trebui să cadă de acord; dar să nu se spună, din acest motiv, că această noțiune nu mai are sens, căci „valoarea intrinsecă a unei idei”, în special a unei idei tradiționale precum cea de față, e cu totul independentă de contingente și nu are nici cel mai mic raport cu ceea ce se numește „realitate istorică”; ea aparține unui cu totul alt ordin de realitate. A face să depindă valoarea unei idei, adică, în definitiv, chiar adevărul său (deoarece, din moment ce e vorba despre o idee, nu vedem ce altceva ar putea fi valoarea sa), de vicisitudinile evenimentelor umane, îi este propriu acestui „istoricism” a cărui eroare am denunțat-o în alte ocazii, el nefiind decât una din formele „relativismului” modern; faptul că un filozof „tradiționalist” împărtășește această perspectivă, iată ce este în mod neplăcut semnificativ! Și, dacă el acceptă punctul de vedere profan ca fiind la fel de valabil ca punctul de vedere tradițional, în loc să vadă în el degenerescența sau deviația care este în realitate, ce-ar mai putea găsi de spus despre prea cunoscuta „toleranță”, atitudine specific modernă și de aceea profană, care constă, precum se știe, în a acorda oricărei erori aceleași drepturi ca și adevărului?

Am întârziat puțin asupra acestui exemplu, deoarece este cu adevărat foarte reprezentativ pentru o anumită mentalitate; însă, bineînțeles, s-ar putea găsi cu ușurință multe altele, într-o ordine de idei mai mult sau mai puțin apropiată de aceasta. În definitiv, de aceleași tendințe este legată importanța atribuită pe nedrept științelor profane de către reprezentanții mai mult sau mai puțin autorizați (dar, în orice caz, foarte puțin calificați) ai doctrinelor tradiționale, ce merg până la a se strădui, în mod constant, să „adapteze” aceste doctrine la rezultatele acestor științe, mai mult sau mai puțin ipotetice și întotdeauna provizorii, ca și cum, între unele și celelalte, ar putea exista o măsură comună și ar fi vorba despre lucruri ce se situează la același nivel. O asemenea atitudine, a cărei slăbiciune e observabilă mai ales în „apologetica” religioasă, dovedește, la cei ce cred că trebuie s-o adopte, o neobișnuită necunoaștere a valorii, am spune chiar a

demnității doctrinelor pe care-și închipuie că le apără astfel, în vreme ce nu fac decât să le înjosească și să le sărăcească; prin aceasta, ei sunt antrenați pe nesimțite și în mod inconștient spre cele mai rele compromisiuri, punându-și astfel capul în capcana întinsă de cei ce nu vizează decât să distrugă tot ce are un caracter tradițional, și care știu foarte bine ce fac atunci când îi aduc pe acest teren al zadarnicei discuții profane. Numai menținerea într-un mod absolut a transcenței tradiției o fac (sau mai degrabă o păstrează) inaccesibilă oricărui atac al inamicilor săi, ce nu ar trebui niciodată să fie tratați drept „adversari”; însă, în lipsa simțului proporțiilor și al ierarhiei, cine să mai înțeleagă astăzi acest lucru?

Am vorbit despre concesiile făcute punctului de vedere științific, în sensul în care îl înțelege lumea modernă; însă iluziile foarte frecvente asupra valorii și importanței punctului de vedere filozofic implică, de asemenea, o eroare de perspectivă de același gen, de vreme ce acest punct de vedere, prin definiție chiar, nu este mai puțin profan decât celălalt. Ar trebui doar să zâmbim la pretențiile celor ce vor să pună „sisteme” pur umane, produse ale gândirii individuale, în paralel sau în opoziție cu doctrinele tradiționale, esențialmente supra-umane, dacă ei n-ar reuși să facă, în multe cazuri, ca aceste pretenții să fie luate în serios. Dacă în acest caz consecințele sunt poate mai puțin grave, e numai pentru că filozofia are, asupra mentalității generale a epocii noastre, o influență mai restrânsă decât cea a științei profane; dar totuși, și aici, ar fi o mare greșeală să se tragă concluzia că pericolul este inexistent sau neglijabil, deoarece nu apare atât de repede. De altfel, chiar dacă n-ar avea în această privință alt rezultat decât să „neutralizeze” eforturile multor „tradiționaliști”, răstăcindu-i într-un domeniu în care nu există niciun profit real în vederea unei restaurări a spiritului tradițional, am fi la fel de îndreptățiți s-o considerăm întotdeauna drept un inamic al acestui spirit; reflexiile pe care le-am expus deja cu altă ocazie, cu privire la anumite iluzii de ordin politic sau social, și-ar găsi, deopotrivă, aplicarea în acest caz.

Din acest punct de vedere filozofic, se ajunge uneori, s-o spunem în trecere, ca lucrurile să ia o turnură mai degrabă amuzantă: ne referim la „reacțiile” unor „vorbitori” de acest fel, atunci când se găsesc, în mod excepțional, în prezența cuiva ce refuză formal să-i urmeze pe acest teren, și la stupefacția amestecată cu resentiment, chiar cu furie, pe care o încearcă la constatarea că întreaga lor argumentare e lovită de nulitate, situație în fața căreia pot cu atât mai puțin să se resemneze, cu cât sunt mai incapabili, în mod evident, să-i înțeleagă cauzele. Am avut de-a face cu unii ce pretindeau să acordăm, micilor construcții ale fanteziei lor individuale, un interes pe care suntem datori să-l rezervăm exclusiv adevărilor tradiționale; firește, nu puteam decât să le opunem *une fin de*

*non-recevoir***, de unde accesul lor de furie realmente indescriptibile; așadar, nu lipsește doar simțul proporțiilor, ci și simțul ridicolului!

Dar să revenim la lucruri mai serioase: deoarece e vorba aici despre erori de perspectivă, vom mai semnală încă una care, la drept vorbind, este de un cu totul alt ordin, căci se produce chiar în domeniul tradițional; aceasta nu e, în definitiv, decât un caz particular al dificultății pe care o au oamenii, în general, de a admite ceea ce depășește propriul lor punct de vedere. Faptul că unii, care sunt chiar majoritatea, au orizontul închis la o singură formă tradițională, ori chiar la un anumit aspect al acestei forme, fiind în consecință limitați la un punct de vedere mai mult sau mai puțin „local”, e un lucru perfect legitim în sine și, de altfel, cu totul inevitabil; inacceptabil e ca aceștia să-și imagineze că tocmai acest punct de vedere, cu toate limitările ce-i sunt inerente, trebuie să fie, deopotrivă, al tuturor, fără excepție, inclusiv al celor ce au ajuns la conștiința unității esențiale a tuturor tradițiilor. Împotriva acestora, oricine ar fi ei, care fac dovada unei asemenea neînțelegeri, trebuie să păstrăm, în modul cel mai hotărât, drepturile celor ce s-au ridicat la un nivel superior, de unde perspectiva este în mod obligatoriu cu totul diferită; e treaba lor că se înclină înaintea celor ce sunt, actualmente cel puțin, incapabili ei înșiși să înțeleagă; tot ce le cerem, în fond, e să nu se amestece în nimic din ce nu este de competența lor. Recunoaștem că, în ceea ce-i privește, punctul lor de vedere limitat nu este lipsit de anumite avantaje, mai întâi pentru că le permite să se ocupe intelectualmente de ceva destul de simplu și sunt satisfăcuți de acest lucru, apoi pentru că, datorită poziției cu totul „locale” în care sunt cantonați, nu sunt cu siguranță stârnitori pentru nimeni, fapt ce îi ferește de stârnirea împotriva lor a unor forțe ostile cărora, probabil, nu le-ar putea rezista.

Traducere de Daniel HOBLEA

* *Etudes traditionnelles*, decembrie 1937.

¹ Pentru a evita orice echivoc și contestație, să precizăm că, folosind expresia „neo-tomism”, desemnăm o încercare de „adaptare” a tomismului, ce nu se poate face fără concesiile destul de grave aduse ideilor moderne, de care chiar cei ce se proclamă înadins „antimoderni” sunt afectați uneori mai mult decât s-ar putea crede; epoca noastră este plină de asemenea contradicții.

** Expresie juridică prin care preopinutul e declarat indezirabil și lipsit de dreptul de a pretinde ceva (*n.t.*).

De la „Gazeta de Duminecă” la... presa on-line

Daniel SĂUCA

Foarte scurtă incursiune în istoria presei scrise din județul Sălaj

Să începem cu zilele noastre. Cu sfârșitul anului 2018, Anul Centenarului Marii Uniri. În județul Sălaj apar trei cotidiane (de luni până vineri): „Magazin Sălăjean”, „Graiul Sălajului” și „Sălăjeanul”. Fiecare publicație menționată are și o variantă on-line: magazinsalajejan.ro, graiulsalajului.ro, salajejanul.ro. „Sălăjeanul” e și post (local) de televiziune. Singurul. Săptămânale apar două: „Szilágyság” (în limba maghiară) și „Sportul Sălăjean” (sportulsalajejan.ro). Publicații lunare, tot două: „Caiete Silvane” (caietesilvane.ro) și „Sălajul pur și simplu” (salajulpursisimplu.ro). Revista „Hepehupa” (cu apariție trimestrială, în limba maghiară) completează tabloul actual al mass-mediei sălăjene. Cu apariție semestrială: „Școala Noastră” și „Gazeta Învățătorilor”. Apar, tot în 2018, și anuarale: „Acta Mvsei Porolissensis” (publicație a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău), „I.D.E.I.” (editat de Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj), „Anuarul Centruului de Cultură și Artă al Județului Sălaj”, „Anuarul Presei Sălăjene” (Asociația Jurnaliștilor din Sălaj), „Credință și viață în Hristos” (Anuarul Episcopiei Sălajului), „Colecții și colecționari din Sălaj” (editat de Asociația Colecționarilor din Sălaj). Există și publicații exclusiv on-line: „ZTV.ro”, „Sălajul liber”, „Ziarul de Sălaj”, „Gazetarul Sălaj”. Toate publicațiile amintite apar la Zalău. E mult, e puțin? Dacă privim și datele oferite de colegii de la Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj (în continuarea textului nostru), putem spune că Sălajul nu s-a remarcat de-a lungul istoriei cu o cantitate impresionantă de pu-

blicații. O foarte lungă perioadă, de altfel, între 1949-1959, 1968-1989, județul a avut o singură publicație (de partid), fie că s-a numit „Lupta Jiboului”, „Drum nou” ori „Năzuința”. Între 1959-1968, niciuna...

E prea repede să privim critic/analitic mass-media de după decembrie 1989. Un studiu în acest sens poate va fi realizat în perioada următoare. Până atunci, informații despre presa (mass-media) sălăjeană de astăzi puteți găsi și pe site-ul Asociației Jurnaliștilor din Sălaj (ajs.ro).

Din istoria presei românești în Sălaj. Unul dintre foarte puținele studii apărute pe tema istoriei presei scrise din județul Sălaj și care să cuprindă referiri și la perioada anilor 1948-1989 este cel publicat în „Acta Mvsei Porolissensis”, anuarul Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău, nr. VI, 1982, studiu semnat de Valentin Dărăban și Doru E. Goron, și intitulat „Contribuții la istoria presei românești în Sălaj”. Conform autorilor, „dacă în alte comitate ale Transilvaniei presa este amintită încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în județul Sălaj putem vorbi despre apariția primului ziar tipărit abia în anul 1877 februarie 24 – Szilágy (Sălaj)”. „Din anul 1877 și până în anul 1903, când, la Șimleu Silvaniei, Ioan P. Lazăr instalează prima tipografie românească în nordul Transilvaniei, de sub teascurile celor șase tipografii existente în 1903, vor ieși numai ziare și reviste în limba maghiară”, se mai afirmă în studiu. Prima publicație românească din Sălaj ar fi fost Amicul Învățătorului, „în manuscris” și cu „caracter metodic-didactic”, în 1876, la Cosniciu de Sus. În opinia autorilor, înființarea, la

Șimleu Silvaniei, a Institutului tipografic și de editură «Victoria», la începutul anului 1903, a contribuit la apariția primelor publicații românești tipărite din Sălaj. La început, un singur număr, la 15 decembrie 1903, din Învățătorul român – „foaie pedagogică – culturală pentru învățătorii români de la sate”. Și apoi, în 1904, „una dintre cele mai durabile gazete ale Sălajului de odinioară – „Gazeta de Duminecă”. Autorii menționează că „noua gazetă avea ca proprietar pe Ioan P. Lazăr, iar ca redactor – responsabil pe Ion Pop-Reteganul. În urma morții acestuia din urmă, în 1905, responsabilitatea redacției și-o asumă dr. Victor Deleu, personalitate proeminentă din trecutul istoric al Sălajului, iar din 1907 îl aflăm în redacție, ca redactor-șef pe dr. Dionisie Stoica. La început, foaia se auto-intitula ca fiind «organ de publicitate, social, economic, în nemijlocita atingere cu poporul și inteligența de la sate», transformându-se apoi într-un organ cu pronunțat caracter

politic, ce denunță cu vehemență și curaj toate nedreptățile pe care le îndură poporul român sub monarhia austro-ungară”.

În perioada interbelică, în Sălaj, conform aceluiași studiu, au apărut 27 de ziare și reviste românești, fără a le pune la socoteală pe cele din Carei și Valea lui Mihai, localități care, între anii 1925-1949, au aparținut județului Sălaj. Autorii nu și-au propus „o analiză detaliată a fiecărei apariții în parte, scopul nostru este numai de a le semnala și a le face o descriere sumară. Pe baza lor, precum și în urma studiilor colecțiilor și a documentelor de arhivă, se va putea realiza într-un viitor apropiat o monografie completă a presei sălăjene”. Monografie care, din păcate, nu a fost editată până în anul 2018. Și din vina noastră.

O clasificare a publicațiilor interbelice. Altfel, cei doi autori propun o clasificare a presei românești din Sălaj în „funcție de ponderea problematicii pe care o abordează”. Iată, sintetic, propunerea:

1. Presa culturală: Sălajul (Jibou și Zalău, 1920 – 1929); Meseșul (Zalău, 1925 – 1931); Gazeta Sălajului (Zalău, 1936 – 1938), informații cu „caracter cultural, dar acestea într-o formă mai restrânsă”, publicând și Gazeta de Duminecă, Plugarul, Școala Noastră, Foia Plugarului.

2. Presa pedagogică: Școala Noastră (Zalău, 1924 – 1940); Gazeta Învățătorilor (1928, 1931).

3. Presa agrară: Foia Plugarului (Zalău, 1929 – 1931); Plugarul (Șimleu Silvaniei, 1923 – 1925); Plugul (Șimleu Silvaniei, 1926 – 1928, 1934 – 1935).

4. Presa politică: Gazeta de Duminecă (Șimleu Silvaniei, 1920 – 1937),

Sălajul nou (Zalău, 1934), ambele proprietatea PNT; Steaua (Zalău, 1926), Poporul sălăjean (Șimleu Silvaniei, 1926 – 1927), Redeștărea (Zalău, 1928), „editate de către membrii Partidului Poporului, organizația Sălaj”; liberalii (PNL) ar fi avut o singură publicație, Sălajul, apărută în anul 1933, la Cehu Silvaniei; tot la capitolul presei politice mai este menționată Acțiunea românească, „revistă enciclopedică și de afirmare națională”, 1937 – 1938, Valea lui Mihai, Zalău.

Urmează ceea ce s-ar putea numi „presa oficială”. În această categorie ar intra: Gazeta oficială a județului Sălaj (Zalău, 1919 – 1938), organul administrației județene. De subliniat faptul că „pe perioada celor patru ani de stăpânire hortyhystă (1940-1944), pe teritoriul județului Sălaj presa românească a fost în întregime suspendată”. Începând cu anul 1945 au apărut: Sălajul liber (Șimleu Silvaniei, 1945), Gazeta oficială a județului Sălaj (Zalău, 1945 – 1949), Buletinul oficial al Inspectoratului Școlar (Zalău, 1945 – 1948), Monitorul Oficial al orașului de reședință Zalău (1948 – 1949).

„Pe această solidă și progresivă bază – susțin autorii menționați – au apărut, apoi, în județul nostru, ziarele Graiul Sălajului (1946-1949), Lupta Jiboului (1950-1951), Drum nou (1951-1959) și Năzuința (1968-). Ca organe ale comitetelor raionale și județene ale partidului nostru, ziare care, la alte cote asigură, pe tărâmul cuvântului scris, continuitatea în unitatea spirituală a Sălajului”.

De la „Graiul Sălajului”... la „Graiul Sălajului”. În continuare, reproducem, din același studiu, tot sintetic, prezentările publicațiilor

ilor „Graiul Sălajului”, „Lupta Jiboului”, „Drum Nou” și „Năzuința”:

„GRAIUL SĂLAJULUI – organ de luptă democratică; apare la Zalău în 4 august 1946, este săptămânal în 4 p., având formatul 280x420, apare sub îngrijirea unui comitet, este tipărit în tipografia «Luceafărul» din Zalău.

– Primele două numere ale gazetei apar sub denumirea de Sălajul nou; începând cu nr. 3 din 18 august 1946, gazeta, într-o primă serie va purta denumirea Graiul Sălajului.

– În articolul program publicat în nr. 1 din 4 august 1946 se arăta: «Omenirea s-a trezit după acest război ca dintr-un vis urât și caută orientarea spre o viață nouă. În această dibuire spre zări mai senine, omul caută îndrumătorul, prietenul care să-l sfătuiască. Acest prieten, sfătuitor sincer, va fi pentru frații sălăjeni, gazeta noastră... (...) Facem o călduroasă chemare la toți cei care vor să ne ajute la refacerea grabnică a țării noastre, să ne ajute trimițându-ne scrisori din toate satele, despre tot ce este vrednic de știut.

În felul acesta înțelegem să fim sufletul unei vieți noi, democratice, de înțelegere frățească între toți fiii Sălajului, spre înflorirea României libere și independente (...).

„Gazeta își sistează apariția în anul 1950, reapărând în seria a doua sub denumirea Lupta Jiboului (1950 – 1951) ca organ al Comitetului raional PRM și al Sfatului popular raional Jibou; seria a III-a apare sub denumirea Drum nou (1951 – 1959) ca organ al Comitetului raional PRM și al Sfatului popular raional Zalău”, se mai arată în studiul citat.

Această clasificare este necesar să fie îmbunătățită: „Drum nou” a apărut în anul 1951 la Jibou ca „organ al Comitetului Raional PMR Jibou și al Sfatului Popular Raional”, de la nr. 1 din 8 iulie 1951 până la nr. 92 din 23 martie 1953. Abia de la nr. 93 din 5 aprilie 1953, „Drum Nou” apare la Zalău, ca „organ al Comitetului Raional PMR Zalău și al Sfatului Popular Raional”. Probabil, decizia mutării gazetei de la Jibou la Zalău s-a luat și în urma înființării raionului Zalău în 1952, din 1950 Zalăul făcând parte din raionul Jibou.

Conform unor relatări relativ recente (printre care și cea a regretatului Doru E. Goron) din 1959 până în 1968 pe teritoriul acoperit astăzi de județul Sălaj nu a apărut nicio publicație locală, fie ea și de partid. „Golul” a fost acoperit și de publicațiile „regionale” de partid „Făclia” (a regiunii Cluj, din care făceau parte și raioanele Zalău și Jibou) și „Crișana” (a regiunii Bihor, din care făcea parte și raionul Șimleu Silvaniei).

„NĂZUINȚA – Organ al Comitetului Județean Sălaj al P.C.R. și al Consiliului popular județean; apare la Zalău la 23 februarie 1968; este săptămânal în 12 p., având formatul 290x420; tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică Cluj-Napoca. (...)

– Începând cu nr. 232 (an V) din 1 iunie 1972 devine zilnic până în 4 mai 1974 (an VII, nr. 829), când redevine săptămânal. Din 1 iunie 1972 ziarul este tipărit la Tipografia din Zalău.

– Primul colegiu de redacție este amintit din 26 iunie 1974 (an VII, nr. 837): Ion Buda – redactor șef, Ioan Lupa Crișan – secretar general de redacție, Valer Hossu,

Dumitru Ispas și Aurel Păușan – membrii; la 15 septembrie 1974 Valer Hossu iese din Comitetul de redacție, iar la 1 februarie 1978 intră Maria Vesa. Începând cu nr. 1118 (an XII) din 9 noiembrie 1979, redactor șef este Ioan Chioreanu, secretar responsabil de redacție – Ion Buda, iar membrii sunt Ioan Lupa Crișan, Dumitru Ispas, Aurel Păușan și Maria Vesa. La 31 martie 1980 (an XIII), Maria Vesa părăsește redacția, iar în locul ei intră Ioan Mureșan (an XIII, nr. 1139 din 5 aprilie 1980)”.

„Editorialul” din primul număr al „Năzuinței”, „Cuvânt cititorilor”, seamănă izbitor cu „articolul program” din primul număr al „Graiului Sălajului”, punând deoparte cel puțin războiul: „De azi sălăjenii au o tribună scrisă de opinii. NĂZUINȚA, organ al Comitetului județean Sălaj al P.C.R. și al Consiliului popular județean provizoriu își îmbrățișează cu primul număr cititorii, oferindu-și paginile schimburilor de opinii în domeniile cele mai diverse. Dorim ca în coloanele acestea să vibreze ideea clară, sinceră și competentă, sentimentul pur și adânc puse în slujba promovării a tot ce e nou, avansat și viabil în domeniul activității de partid, al construcției de stat, economic, cultural-educativ. NĂZUINȚA se aliniază slujirii cu devotament neclintit a cauzei partidului, poporului și patriei și vede în aceasta suprema rațiune a existenței și activității sale. Ea va urmări să fie un focar puternic de aducțiune a tuturor virtuților creatoare din Sălaj în frontul viguros al desăvârșirii construcției socialismului. De aceea, solicităm sprijinul inimos și substanțial al cititorilor, corespondenților voluntari și colaboratori-

lor pentru a ne onora paginile prin semnăturile lor. Năzuim ca acest cuvânt să se bucure de aderența totală a celor cărora le este adresat. REDACȚIA”.

După cum am demonstrat în lucrarea noastră (*Secera și pixul. Propagandă în presa scrisă din județul Sălaj înainte și după decembrie 1989*, Eikon, 2010), numai de „schimburi de opinii” nu va fi vorba în „Năzuința”, la fel ca și în celelalte publicații studiate. Ci de o imensă propagandă ideologică („slujirii cu devotament neclintit a cauzei partidului, poporului și patriei”, „frontul viguros al desăvârșirii construcției socialismului”), condimentată cu limbaj de lemn: „focar puternic de aducțiune (bine că nu a apei, o problemă în Sălaj decenii la rând – n.n.) a tuturor virtuților creatoare din Sălaj”; „ideea clară, sinceră și competentă”; „sentimentul pur și adânc”.

În urma „evenimentelor”, „loviturii de stat” sau „revoluției” din 22 decembrie 1989, după o scurtă perioadă „revoluționară” reprezentată de diferite „organe” ale Frontului Salvării Naționale, din trunchiul „Năzuinței” se vor desprinde, cu redactorii cu tot, două cotidiane: „Graiul Sălajului” și „Sălajul”, care vor marca singure istoria presei „postdecembriste” din Sălaj aproape zece ani. Între timp, „Sălajul” (devenit în timp „Sălajul Orizont” și „Orizont”) a sucombat. „Graiul Sălajului” rezistă din... 1946.

(Din volumul *Sălajul la Centenar*, coord. Traian Vedinaș, Colecția „Monografii”, Editura Caiete Silvane, Zalău, Editura Eikon, București, 2018, pp. 313-318)

Malaxorul de făurar

■ Sub semnul Zilei Culturii Naționale, împreună cu colegii de la Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău și de la Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj, instituții ale Consiliului Județean Sălaj, vineri, 18 ianuarie 2019, în sala „Dialoguri europene” de la Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj (CCAJS) am organizat conferința susținută de prof. univ. dr. Ioan Bolovan, prorecto-

mul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca: „De la *Creșterea limbii românești la Datoria vieții noastre*. Elite și responsabilitate la români”. Conferința a fost urmată de lansarea volumelor dedicate Centenarului Marii Uniri apărute la Editura Școala Ardeleană: „*Primul Război Mondial și realitățile de-*

mografice din Transilvania. Familie, moralitate și raporturi de gen” de Ioan Bolovan; „*Ispititoarea Transilvanie. Multiperspectivitate și adevăr în istoria unei provincii*” de Ioan Bolovan și Sorina Paula Bolovan; „*Istoria Transilvaniei*” (ediția a II-a, revăzută, adăugită și ilustrată) de Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan. Au prezentat Daniel Săuca și Vasile George Dâncu. Prof. univ. dr. Ioan Bolovan este din martie 2012 prorector al Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, iar din iunie 2018 și director al Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, membru corespondent al Academiei Române.

■ Am primit la redacție: Sandra Cibicenco, „*Salata de cuvinte*” (Charmides, 2019). Ion Mureșan: „*Recunoști un poet autentic și după faptul că, nemulțumit de sine, el simte nevoia să definească mereu și mereu statutul poeziei. Aceasta e provocarea pe care ne-o (și și-o) lansează Sandra Cibicenco în **Salata de cuvinte**. Ca să scurtez drumul cititorului spre carte voi spune că titlul nu are nimic de a face cu bucătăria, ci cu psihiatria: *salata de cuvinte* e un concept sinonim cu *fuga de idei*, mai precis cu neputința de a-ți organiza gândurile și a-ți ordona cuvintele. Acolo unde comunicarea totală e vecină cu comunicarea*

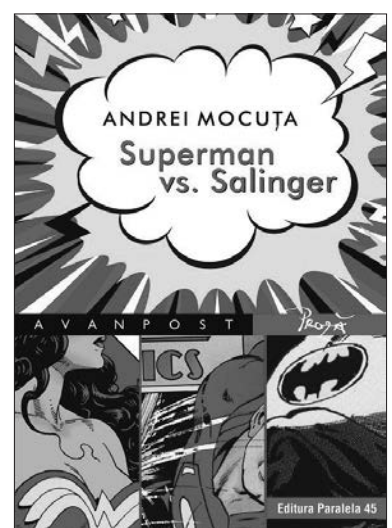
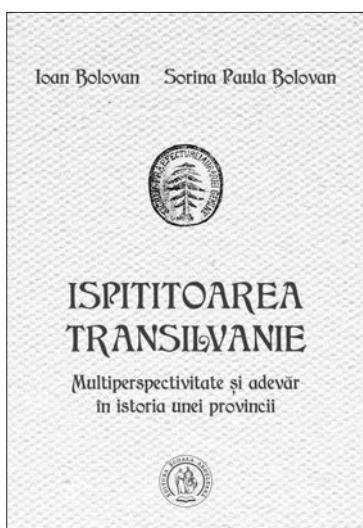
imposibilă crede poeta că poate fi localizată marea poezie”. De citit integral această carte!

■ M-am amuzat, într-un fel, de poemul „Șimleul Silvaniei” al lui Dumitru Păcuraru din „*Familia*” (nr. 11-12/2018): „În curtea bisericii din Șimleul Silvaniei/ pe

străzile orașului, în vechea cetate/ s-au adunat fiii Sălagiului: Ștefan Báthory,/ Miklós Wesselényi, Simion Bărnuțiu,/ Iuliu Maniu, Corneliu Coposu,/ Ady Endre, Aurel Popp, ah, iată-l/ și pe Béla Kun. Și nenorocitul ăsta/ s-a născut în Sălaj?/ De când ceasul din turnul bisericii a fost reparat/ în Șimleul Silvaniei timpul stă pe loc/ și fiecare se naște, trăiește și moare/ când, cum și unde vrea”.

■ O carte plină și de spumos (h)umor: Andrei Mocuța, „*Superman vs. Salinger*” (Paralela 45, 2018). Un exemplu mititel: „**Omul invizibil**. Bărbat invizibil, caut femeie transparentă pentru a forma un cuplu nemaivăzut”.

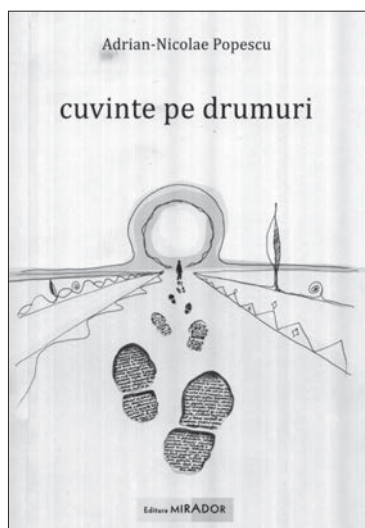
■ Am primit și „Răsunetul cultural”, volum îngrijit de Menuț Maximilian cu un cuvânt înainte

de Andrei Moldovan, Ed. Solon, Bistrița, 2018. „Răsunetul cultural” e un supliment literar și artistic al cotidianului „Răsunetul” realizat de Societatea Scriitorilor din Bistrița-Năsăud și apare sub egida Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România. Volumul cuprinde toate aparițiile suplimentului în perioada 2013-2018.

(D.S.)

■ **Adrian-Nicolae Popescu, *cuvinte pe drumuri*, Editura Mirador, Arad, 2018.** „Povestirile lui Adrian-Nicolae Popescu sunt cuvinte și destine pe drumuri. Dar și drumuri prin destine și cuvinte. Sunt călătorii lungi cu trenuri de clasa a doua, nu cu vagoane cușetă. Cu vagoane înghețate, murdare, cu scaune inconfortabile ca un bles-tem. Drumuri despre care știi unde încep, pe unde au stații, dar niciodată nu afli unde au destinația finală. Mereu el călătorește împre-

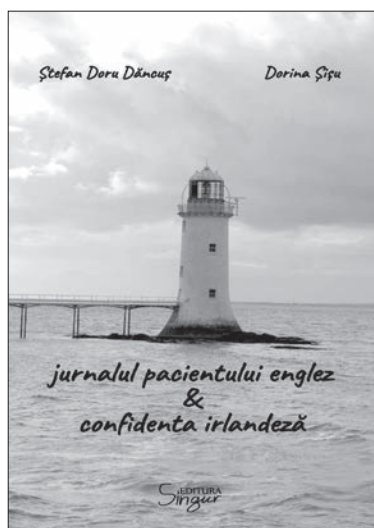
ună cu cuvântul pe alte drumuri, de prin alte lumi și dimensiuni umane. De fiecare dată caută ineditul, farmecul și taina altor locuri și vieți” (Nicolae Pătruț).

■ **Ștefan Doru Dăncuș, Dorina Șișu, *Jurnalul pacientului englez & confidenta irlandeză*, Editura Singur, Târgoviște, 2018.** Un dialog de epistole/ pagini de jurnal din diaspora recent autoexilată: el în Anglia, ea în Irlanda. El: „A părăsit țara scârbit de nerușinarea conducătorilor, în urma unui accident vascular cerebral”; ea: „Plecată din România, definitiv, fără priviri peste umăr și fără niciun regret (...)”. Ea: „Vine o vreme când te gândești că niciodată nu te-ai gândit că o să pleci de acasă. În sensul acela de a părăsi ceea ce erai obișnuit. Vorbe pe care alții le-au spus, sună acum în capul tău ca ceva ce cunoști. Dar uite că ai făcut și tu pasul de a trece peste un ocean. (...)”. El: „Dacă trebuie să pleci, pleci și gata. Toate seamănă cu o exmatriculare, o izgonire. Țara e condusă de mafia politică și aia nu suportă scriitorii – are nevoie de pălmași care să dea impozite pe venit, nu de făcători de cărți. (...)”.

■ **Ana Ardeleanu, *Eu și celălalt Eu*, Editura Ecreator, Baia Mare, 2018.** „Cu adevărat sub control ține Ana Ardeleanu poezia pe care o scrie, poemele-s egale cu ele însele, versurile sunt echilibrate și luminate frumos de-o forță

interioară, una ce dă greutate gândului în jurul căruia sunt crescute cu migală. Se simte-n scriitura ei un îndelung exercițiu tematic și estetic, iar misterul ce pare-a învălui cuvântul capătă scilipiri spectaculoase (...). Ana Ardeleanu conturează-n acest volum o voce preponderent criptică, devine fotograf de tresăriri interioare, contribuind și ea astfel la o anumită contrabalansare a mesajelor din versurile clasice, unde totul cade pe ritmare și rimă, pe cantabilitate” (Ioan Romeo Roșianu).

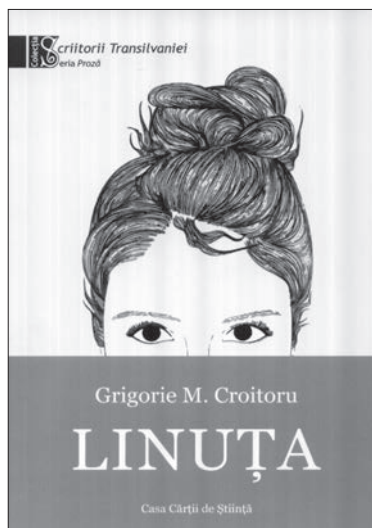
■ **Dorina Stoica, *Timpul ce îmbătrânește în mine*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2018.** Autoarea a mai publicat zece volume, majoritatea de poezie religioasă, dar și de proză scurtă, roman memorialistic, note de lectură și articole. Pentru cititori, poemul ce dă titlul volumului: „Peste amintiri se întinde noaptea,/ mă învelesc cu pătura veche./ Prin găuri făcute de molii/ privesc luna. Adorm. // Mama începe de la un metru cincizeci/ și crește, tot crește până mă întrece./ Ochii ei înverzesc în fiecare primăvară./ Noi două nu ne-am înțeles niciodată!/ M-am făcut mare, mamă!/ În mine îmbătrânește timpul,/ picioarele învață pantofii noi să meargă./ Supărată plec întotdeauna prima./ Cu plânsul în bagaj călătoresc./ Poposesc la câte-o mănăstire./ Mă rog pentru iertare. El mă iartă/ «Precum și noi iertăm greșităților noștri»”.

■ **Ioan Hada, *Poeme-n hi-berbare*, Editura Eurotip, Baia Mare, 2018.** Din referințele critice de la finalul volumului: „Dl Ioan Hada e, fără îndoială, un devotat al poeziei. Și asta de multă vreme. Un devotat care-și cultivă pasiunea pe un fond de mare candoare. Inclusiv, dar nu și exclusiv, literară. Dar de un cult e vorba. Poate nu de un cult al poeziei în general și în toate formele ei, ci doar al poeziei înțeleasă ca traducere în eufemism; ca prelucrare delicată a lumii, ca translație a sensibilității în flori de cuvinte. De aceea îi și ies mai bine poemele scurte, abia pâlpaite, cele în care o simplă analogie se desface într-o metaforă suavă. Poemele adică cele în care dl Hada poate aduce lumea la conceptul său de frumusețe: un desen suav, făcut din extremă gingășie” (Al. Cistelecan).

■ **Iustinian Gr. Zegreanu, *Cu ușile larg închise. Compendiu de zegenisme I*, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2018.** Câteva „zegrenisme”: „Îndată ce moare o întrebare, răspunsurile se apropie tiptil, râzând ca niște hiene, de leșul celei ce a fost odată o mare căutare”. „Lumea spune despre poeți că suferă de nebunie; ca poet, eu pot să spun că nu sufăr de nebunie, ci mă bucur de ea”. „Vreau multă liniște... astăzi... mă ocup de mansardarea lumii”. „Atunci când nu am nicio cale de scăpare, nu știu de ce, privesc instinctiv în sus”.

■ **Grigorie M. Croitoru, *Linuța*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018.** După mărturisirea autorului: „Povestirea dintre copertele acestei cărți are ca temă dragostea. Punctul de pornire este unul real. Eroina, Linuța, este o tânără cu însușiri excepționale. În viața ei are parte de doi protectori: unul îi veghează copilăria, celălalt, tinerețea și toată viața. În două situații limită, pe unul și-l face «bărbat pentru o noapte», pe al doilea, bărbat pentru toată viața”. Alte volume, având ca temă dragostea, din creația lui Grigorie M. Croitoru: *Nemaipomenita poveste a lui Vlad și a surorii sale, Almada* (2012); *Prințesele răpite* (2013); *Floare de primăvară, iubire* (2013); *Privește doar înainte* (2014); *Toni, fata popii* (2015).

(D.H.)

■ „Viața Românească” încheie anul 2018 cu un număr dublu, după cum procedează majoritatea periodicelor mensuale de la noi. Așa că, tema Centenarului, tratată lucid și cu detașarea necesară unor analize obiective, e prezentă, de la editorialul lui Nicolae Prelipceanu, la amplul interviu cu istoricul Lucian Boia. În sumarul ofertant al revistei există însă și subiecte care, pe cititorul de literatură cel puțin, îl obligă să poposească în dreptul lor. Primul e un „document al realizării”, așa cum numește Sultana

Bănulescu un dialog inedit al lui Ștefan Bănulescu cu Mihaela Guga, purtat în toamna lui 1981. La data realizării interviului, cei doi interlocutori erau soț și soție de zece ani, aflăm de la urmașa familiei. Mărturisirile prozatorului despică necruțător și dintr-un unghi inedit viața literară a deceniului proletcultist (1950-1960): compromisi și lașități, nenumărate dovezi de impostură și foarte rare acte de demnitate. Paginile interviului ne poartă și printr-un sinistru lagăr de concentrare din Orașul Stalin (Brașov), unde tânărul prozator a fost înghesuit într-un detașament de muncă forțată, vreme de mai mulți ani. Dincolo de valoarea sa literară, acest interviu inedit aievează o rană a „obsedantului deceniu” într-un moment când, poate, avem nevoie de anamneze. La fel de grav în atitudine este și eseul lui Mihai Zamfir, *Despre miracol*. Definind miracolul drept o „răsturnare fericită a logicii, contracizere neașteptată și victorioasă a ceea ce ar fi trebuit să se întâmple și nu s-a întâmplat”, autorul examinează trei astfel de fenomene din domeniul istoriei și socialului: apariția creștinismului, căderea comunismului și Marea Unire din 1918. Puse alături, de eseist, cele trei „miracole” ne deschid o perspectivă inedită asupra înțelegerii prezentului. Din beletristica propriu-zisă alegem grupajul de poeme de Iosif Brodski, în prezentarea și traducerea lui Leo Butnaru. Cum

nu e prima dată când dăm în presă peste astfel de selecții, bănuim prăgătirea în perspectivă a unui eveniment editorial. Autorul tradus face parte dintr-o generație de poeți ruși de orientare neomodernistă, corespondentă generației '60 de la noi. Stabilit în SUA în urma unui șir de conflicte cu autoritățile comuniste, Iosif Brodski (1940-1996) primește Premiul Nobel pentru Literatură în 1987.

(V.M.)

■ Itóka

Cu ocazia centenarului Ady Endre (1877-1919), aducem în atenția publicului tânăr o carte de căpătâi pentru biografia poetului, care cuprinde mărturii despre perioada trăită în Paris: *Itóka*. Sensul propriu al cuvântului este varianta răsfățată a cuvântului maghiar „ital”, adică „băuturică”. Sensul figurat provine de la numele propriu Otilia, prescurtat Oti, o sălăjeancă prietenă cu Regina Maria a României, secretară a lui Anatole France, prietenă a lui Auguste Rodin și „zâna bună” a lui Brâncuși. Poetul, în joacă, a drăgălit-o cu o formă citită de-a-ndoaselea, Itó, diminutivat Itóka, pentru că l-a atras sonoritatea niponă a numelui. Primul soț al Otiliei Marchiș (alte forme: Mărcuș, Marchișiu; numele complet: Iuliana Margherita Otilia Marchiș) a fost Cornel Cozmuță, de aceea ea și-a semnat

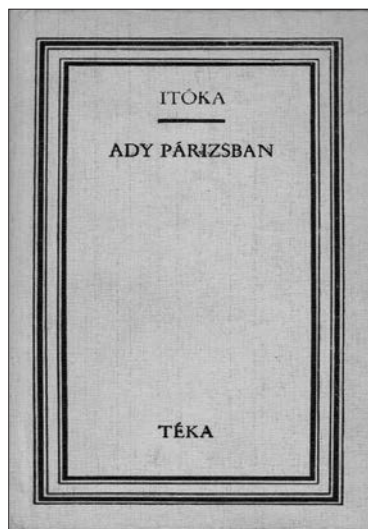
notele de călătorie în Extremul Orient cu numele de Kozmutza Kornélné. În numărul din octombrie 2016, revista „Caiete Silvane” a publicat o corespondență din Yokohama, apărută inițial în revista „Új Idők” (Timpuri Noi, 1905). Frații Ady i-au fost martori când s-a recăsătorit cu șimleuanul Bölönyi György, un membru al cabinetului condus de Károlyi Mihály. Reîntoarsă în Ungaria după Primul Război Mondial, a fost arestată ca spioană, drept care ne-a lăsat „Cartea suferințelor”, relatare a vieții din închisoare, prefațată de Henri Barbusse, tradusă în mai multe limbi, publicată în românește de „Dacia” clujeană. În ciuda vieții aventuroase, ea n-a cedat avansurilor lui Ady, dar i-a oferit umărul pe care suferindul și-a plâns eșecurile, ciondănelile casnice cu impulsiva Léda (Brüll Adél, căsătorită întâi cu Diósy Ödön). După război, Otilia a publicat o serie de articole în revista vieneză „Bécsi Magyar Újság”, care au stat la baza jurnalului reeditat de Editura Kriterion din București în 1977.

■ Un punct critic

După ce a scos o lungă serie de dicționare de benzi desenate, de la noi sau din lumea largă, Dodo Niță a fost perceput drept „cititorul model, paznic al cheilor, un mic mag al acestei lumi fabuloase” (Angelo Mitchievici în „Paradigmele paraliteraturii”). Iată însă că istoricul și

criticul plastic are și talent de povestitor. Format la cenaclul „Victor Anestin” din Craiova, el este coleg de generație cu Mircea Liviu Goga, Viorel Pirligras, Marian Mirescu, frații Liviu și Mirela Paciugă, regretatul Radu Honga, Aurel Cărășel, Victor Martin, Valentin Iordache. Uite cum umbrela science-ficțiunii a cuprins laolaltă graficieni iscusiți și umoriști cu sânge-n pană, mulți dintre ei francofoni convinși. Până să fie repartizat la Fetești, viitorul economist a tradus din Fredric Brown și a comis mai multe schițe cu întorsătură șocantă în final. Apoi, fiind singur, fără televizor (vorbim de perioada dinainte de 1989), fără alte distracții, a scris și texte mai lungi, multe dintre ele de natură realistă. Le-a cuprins pe toate în volumul „Dealul Turcesii”, apărut inițial în 2000 la Editura Reduta din capitala Băniei, cu o prezentare de Aurel Cărășel și grafica lui Jean-Claude Denis pe copertă. Noua ediție, din 2015 (Editura Aius Craiova), alături de prozela din prima ediție un „Proces verbal” și povestirea „Monty și cu Monticela”, ambele publicate în antologia „Gama. Alte țărături” (Editura Reduta, 2004). De data aceasta, prezentarea a fost scrisă de criticul Constantin M. Popa, și el trecut recent în nemurirea cărților de pe rafturile bibliotecilor. Copertile și interioarele îi aparțin marelui grafician Puiu Manu. Despre povestiri, Dr. Florin Pitea, un universitar sefist, nota pe blogul „Țesătorul”: „Pe ansamblu, Dealul Turcesii oferă o fereastră agreabilă înspre un nucleu cultural craiovean care ne-a dăruit «Aventurile lui Theodore», [revistele] «Orion» și «467». Am apreciat atât stilul umoristic al prozelor cât și prezentarea îngrijită a volumului”. În 2018, Dodo Niță a revenit cu un nou volum de proză scurtă, intitulat „Povestiri din Clocociov” (Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște), pe care tocmai îl citim. Vom reveni.

(G.D.G.)

In memoriam

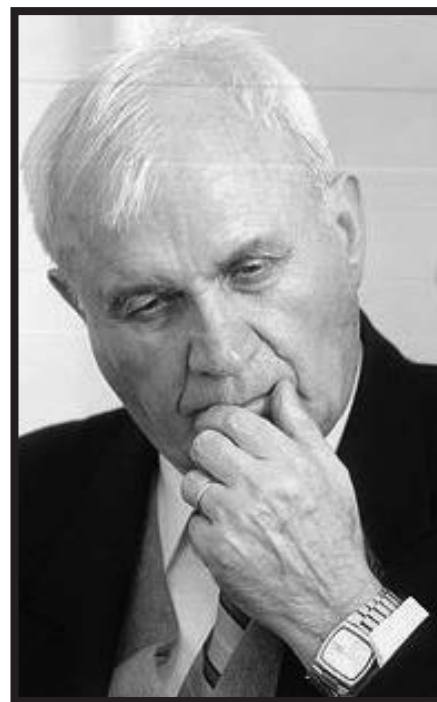
S-a stins din viață Ion Brad

Odihnească-se în pace!

Ion Brad (8 noiembrie 1929, Pănade/Alba – 6 februarie 2019, București), diplomat, poet, prozator, dramaturg și traducător, a absolvit Liceul „Sfântul Vasile cel Mare” din Blaj (1948), apoi Facultatea de Filologie a Universității din Cluj (1952). Redactor al revistei *Almanahul literar* (devenită *Steaua*). **Secretar al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România (1953-1955)**. Preocupat de reintegrarea în circuitul literar activ a scriitorilor Lucian Blaga și Ion Agârbiceanu. Stabilit la București (1956).

Pentru viața literară transilvană, vezi, mai ales volumele sale de memorialistică și corespondență: Mircea Zăciu; Ion Brad, *Dialog epistolar* (2003), *Blajul nostru cel de toate zilele* (2004), *Printre oame-nii Blajului* (2006), *Aicea, printre ardeleni* (2007), *Dincoace de munți* (2008), *Printre mii de scrisori* (2009), *Printre alte mii de scrisori* (2010), *De dragoste în ani de zbucium, 1947-1955* (2012) și Ilie Rad, *Convorbiri cu Ion Brad*, 2013.

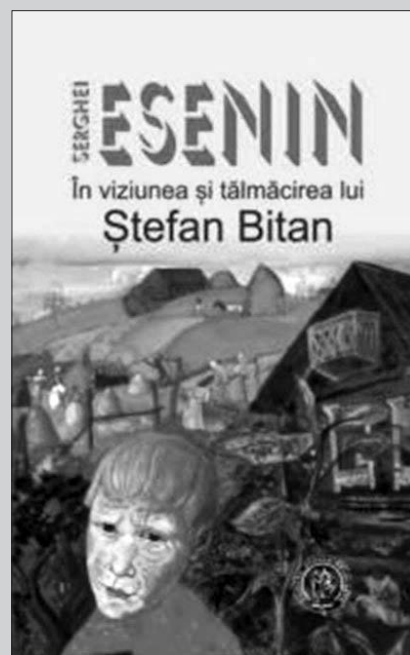
(I.P.)

Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor anunță cu tristețe încetarea din viață a Profesorului **Ștefan Bitan**. Odihnească-se în pace!

Critic și istoric literar, **Ștefan Bitan** (11 ianuarie 1929, în Sălsig, județul Maramureș – 1 februarie 2019, Cluj-Napoca) a absolvit Facultatea de Filologie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca (1953) și în 1969 a susținut teza de doctorat *Esenin și lirica europeană*. A fost profesor de literatură universală și comparată al Facultății de Filologie (Litere) a Universității Babeș-Bolyai și profesor la Catedra de Limbă și Civilizație Românească a Facultății de Litere a Universității din Lisabona (1975-1980). Între 1957 și 1963 a fost redactor la *Tribuna*. A debutat în *Almanahul literar* (1954). A publicat: *Serghei Esenin*, monografie, 1969 (ediția a doua,

1996); *Labiș. Albatrosul ucis*, eseu monografic, 1970. A semnat o *Istorie a literaturii universale. Sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*, care a apărut la Editura Universității Babeș-Bolyai în anul 1971. La Editura Școala Ardeleană tocmai a apărut volumul *Serghei Esenin în viziunea și tălmăcirea lui Ștefan Bitan*, o carte în care sunt reunite texte critice și traduceri din lirica marelui scriitor rus. Ștefan Bitan a tradus: Manuel Alegre, *Țară de april*, 1995; José Augusto Seabra, *Gramatică greacă*, 1999; Serghei Esenin, *Ultimele poezii*, cu un *Cuvânt înainte* de Ștefan Bitan, 2006; Fernando Pessoa, *Mensagem/Mesaj*, ediție bilingvă, 2007. De asemenea, e prezent în diverse volume colective și antologii și colaborează cu versuri, eseuri și traduceri din engleză, franceză, rusă, spaniolă, portugheză la reviste precum *Tribuna*, *Steaua*, *România literară*, *Contemporanul*, *Familia*, *Cronica*, *Scrisul bănățean* etc.

Edgar Allan Poe

(19 ianuarie 1809 – 7 octombrie 1849)

Eldorado

Împodobit
Cavalerul vestit,
– Doar un cântec rosti –
Prin lumini, prin frunzare,
Îndelung rătăci
Spre Eldorado cu văi călătoare

Dar îmbătrânind
Cu același jind,
Îndoiala-l cuprinse
Căci nu mai găsea
Plai asemenea
Lui Eldorado cu țărături întinse.

Și cum osteni,
O umbră-ntâlni,
În drum, călătoare:
– Umbră, poate știi
În ce zare mi-i
Eldorado, oare?

Departa, departa,
Peste cline moarte,
Peste munții lunii
Să zbori ca lăstunii
De vrei să ajungi
În Eldorado cu țărături prelungi.

(Traducere de Nichita Stănescu, în vol. *Annabel Lee și alte poeme*, Editura Univers, București, 1987)